

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KNÍŽNICA

ROZHOVORY

INOVÁCIE V KNIŽNICIACH

KNIŽNICE A ČITATELIA

BIBLIOGRAFIA

RECENZIE

BIBLIOGRAFIA

štvrťročník
číslo 01
2024
ročník XXV.

2024

10. máj – 30. september 2024
Literárne múzeum SNK*
M. R. Štefánika 11, Martin

SNK

Sláwy dcera

Výstava pri príležitosti
200. výročia vydania
básnickej skladby
Jána Kollára
Sláwy dcera (1824)

* Slovenská
národná
knížnica

www.snk.sk

2024

Zodpovedný redaktor

Mgr. Zuzana Struháriková, PhD.
e-mail: zuzana.struharikova@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304

Jazykový redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.
e-mail: darina.auxova@snk.sk

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica
Nám. J. Čigera Hronského 1
036 01 Martin
e-mail: redakcia@snk.sk
tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Mgr. Katarína Buzová, PhD.
prof. PhDr. Peter Čajka, PhD.
Mgr. Szabolcs Dancs
doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD.
doc. Mgr. Marián Grupač, PhD.
Mgr. Iveta Hurná
prof. Ing. Vojtech Jurčák, CSc.
prof. PhDr. Tomáš Kubiček, Ph.D.
Katarzyna Ślaska
Mgr. Michal Sliacky
Ing. Silvia Stasselová
Mgr. Norbert Végh
Ing. Danica Zendulková

Milé čitateľky, milí čitatelia,

v dôsledku technologického rozvoja a všadeprítomnosti digitálnych technológií je prirodzenou snahou človeka z času na čas „uniknúť“ do reálneho sveta. Práve knižnice sú jedným z miest kontinuálne spájaných s takzvaným digitálnym detoxom. Je však nevyhnutné zamyslieť sa aj nad možnosťou výraznejšieho prepojenia knižníc s ich používateľmi, ktorých život sa do značnej miery odohráva práve v digitálnom prostredí. Knižnice by totiž svoju informačnú a vzdelávaciu funkciu mali plniť bez ohľadu na priestor, v ktorom k informovaniu a vzdelávaniu dochádza. Technologické zmeny v spoločnosti vedú nielen k čoraz častejšiemu vyzdvihovaniu významu čitateľskej a informačnej, ale aj s nimi súvisiacej digitálnej gramotnosti. Nie je preto prekvapením, že viaceré knižnice na Slovensku a v zahraničí na túto skutočnosť reflektujú a postupne zavádzajú služby podporujúce zvyšovanie úrovne digitálnych kompetencií používateľov, ktorí takto majú možnosť aktívne sa podieľať na spoločenskom dianí (aj) s využitím digitálnych technológií. Uvedenú transformáciu knižníc sme sa preto rozhodli priblížiť nielen v aktuálnom čísle časopisu *Knižnica*, ale plánujeme sa jej venovať aj v budúcnosti.

Aktuálne číslo otvára rozhovor s vybranou osobnosťou – tentokrát sme sa rozprávali so spisovateľom, pedagógom a vedúcim Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva na Žilinskej univerzite Mariánom Grupačom. O význame inovácií v knižniciach nás presvedčí príspevok M. Mrázovej o makerspace dielni Moravskoslezskej vedeckej knižnice v Ostrave, príspevok autoriek D. Cypzirschovej a E. Lichtenbergovej, ktoré čitateľov oboznámi aj s webovou aplikáciou *Seznam děl nedostupných na trhu*, a článok S. Berackovej o skúsenostiach s pôsobením a manažovaním dobrovoľníkov v Univerzitnej knižnici Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Na dôležité postavenie knižníc poukazuje aj D. Obušeková v príspevku zameranom na benefity čítania a M. Hanakovič, ktorá reflektuje na podujatie SNK s názvom *Hodnota knihy a knihovníkov v spoločnosti*. Neodmysliteľnou súčasťou takmer každého čísla sú aj významné osobnosti a zaujímavé publikácie. Všestranného odborníka Mariana Várossa priblížil P. Cabadaj a na kazateľa a tlačiaru Petra Bornemiszu upriamila pozornosť A. Jónasová. V nadväznosti na ňu spracovala E. Čelková recenziu zborníka o živote a diele Petra Bornemiszu. K. Tomanová predstavila knihu Viliama Klimáčka *9 hier o slobode*. Zaujímavostiam z prostredia knižníc sú venované aj ďalšie príspevky – článok autoriek B. Navarovej, L. Kurucovej a M. Ambrúžovej Poriezovej pri príležitosti 60. výročia Kabinetu retrospektívnej bibliografie v Univerzitnej knižnici v Bratislave a článok D. Obušekovej o knižnici Helsinskej univerzity. Ani v záverečnej časti časopisu sme neopomenuli viacero významných osobností viac či menej vzdialenej minulosti – s A. Maťovčíkom si pripomíname 190. výročie založenia *Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej* a P. Cabadaj pri príležitosti 90. výročia narodenia približuje život a dielo spisovateľky a publicistky Jaroslavy Blažkovej.

Prajem vám príjemné a obohacujúce čítanie.
Zuzana Struháriková
zodpovedná redaktorka

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Pokyny pre autorov príspevkov nájdete na <https://www.snk.sk/sk/59-edicna-cinnost/1595-pokyny-autorum.html>.

Obsah/ Table of Contents

ROZHOVOR

Interview

- 6/ **Marián Grupač: Autorským prejavom úcty a vďaky je dopriať čitateľovi slobodu**
Marián Grupač: The author's expression of respect and gratitude is to allow the reader freedom
Zuzana Struháriková

INOVÁCIE V KNIŽNICIACH

Innovations in Libraries

- 11/ **Makerspace dílna v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě**
Makerspace in the Moravian-Silesian Science Library in Ostrava
Michaela Mrázová
- 15/ **Seznam děl nedostupných na trhu**
List of out-of commerce works
Dominika Cypzirschová
Edita Lichtenbergová
- 20/ **Od pilotného projektu k hviezdičke kvality**
From a pilot project to a quality star
Slávka Beracková

KNIŽNICE A ČITATELIA

Libraries and Readers

- 24/ **Benefity čítania**
Benefits of reading
Darina Obušeková
- 29/ **Hodnota knihy a knihovníkov v spoločnosti. Reflexie účastníkov seminára**
The value of books and librarians in society. Reflections of seminar participants
Michaela Hanakovič

BIOGRAFISTIKA

Theory of Biography

- 34/ **Marian Váross – trestuhodne zabudnutá osobnosť európskeho rangu**
Marian Váross – reprehensibly forgotten personality of European rank
Peter Cabadaj
- 38/ **450. výročie príchodu Petra Bornemiszu do Šintavy**
450th anniversary of Peter Bornemisza's arrival to Šintava
Anna Jónasová

RECENZIE

Reviews

- 46/ **Pocta Petrovi Bornemiszovi**
Tribute to Peter Bornemisza
Eudmila Čelková
- 50/ **Od minulosti k slobode**
From the past to freedom
Kristína Tomanová

BIBLIOGRAFIA

Bibliography

- 54/ **60. výročie Kabinetu retrospektívnej bibliografie v Univerzitetnej knižnici v Bratislave**
60th anniversary of the Cabinet of Retrospective Bibliography in University Library in Bratislava
Bronislava Navarová
Lívia Kurucová
Miriám Ambrúžová Poriežová

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

World's Libraries

- 64/ **Helsinki University Main Library.
Hlavná budova knižnice Helsinskej
univerzity**
Helsinki University Main Library
Darina Obušeková

PRIPOMÍNAME SI...

Commemorating...

- 69/ **190. výročie založenia Spolku
milovníkov reči a literatúry slovenskej**
190th anniversary of the Society
of Lovers of Slovak Language and
Literature
Augustín Maťovčík

- 75/ **Návrat k deväťdesiatke
Jaroslavy Blažkovej. Medailón
významnej spisovateľky**
Return to Jaroslava Blažková's ninety.
Medallion of a prominent writer
Peter Cabadaj

TLAČOVÉ SPRÁVY

Press News

- 80/ **Čtenáři a čtení v České republice
v roce 2023**
Readers and reading in the Czech
Republic in 2023
*Jiří Trávníček
Vít Richter
Hana Friedlaenderová*

- 82/ **Index akademických časopisov ERIH
PLUS**

Index of academic journals ERIH PLUS
Danica Zendulková

- 84/ **Bibliografické dni 2023 v Martine**
Bibliographic days 2023 in Martin
Simona Glončáková

- 86/ **Vedecká konferencia Výtvarní umelci
Turca v prvej polovici 20. storočia**
Scientific conference Turiec artists
in the first half of the 20th century
René Škandík

- 88/ **Medzinárodná spolupráca
partnerských knižníc**
International cooperation of partner
libraries
*Knižnica Antona Bernoláka
v Nových Zámkoch – Anton Bernolák
Könyvtár, Érsekújvár*

- 90/ **Knižnica Antona Bernoláka v Nových
Zámkoch pomáha znevýhodneným
čitateľom už viac ako štvrtstoročie**
The Anton Bernolák Library in Nové
Zámky helps disadvantaged readers for
more than a quarter of a century
*Knižnica Antona Bernoláka
v Nových Zámkoch – Anton Bernolák
Könyvtár, Érsekújvár*

MARIÁN GRUPAČ:
AUTORSKÝM
PREJAVOM ÚCTY
A VĎAKY JE
DOPRIAŤ
ČITATEĽOVI
SLOBODU

MGR. ZUZANA STRUHÁRIKOVÁ, PHD.

zuzana.struharikova@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

The paper presents an interview with poet, prose writer, university teacher and head of the Department of Mediamatics and Cultural Heritage at the University of Žilina, Marián Grupač. The interview explores the development of his writing, the message of particular works and how the author connects with readers and other writers. It also considers differences between Slovak and foreign literature and the specific publishing landscape in Slovakia, while aiming to provide readers with a deeper understanding of the work, views and personal experiences of author who has written several collections of poetry including *Cudná noc v Paríži* (1998), *Dráždenie dažďa* (1999), *Noblesa* (2005), *Luxus* (2009), *V tomto storočí sú noví blázni* (2015), as well as prose works like *Na život a na smrť* (2004), *Slová klamú!* (2008), *Poltvin* (2012) and *Iný* (2019).

Keywords: personalities, Marián Grupač, Slovak literature, poetry and prose, publishing practices, interviews

Marián Grupač je básnik a prozaik, v súčasnosti pôsobiaci ako vysokoškolský pedagóg a vedúci Katedry mediamatiky a kultúrneho dedičstva Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity, na ktorej sa venuje jazykovej kultúre a mediálnej produkcii. Výsledkom jeho literárnej tvorby sú viaceré diela vrátane básnických zbierok *Cudná noc v Paríži* (1998), *Dráždenie dažďa* (1999), *Noblesa* (2005), *Luxus* (2009), *V tomto storočí sú noví blázni* (2015) či prozaických diel *Na život a na smrť* (2004), *Slová klamú!* (2008), *Poltvin* (2012) a *Iný* (2019). Za svoju tvorbu získal viaceré ocenení.

Marián Grupač. Zdroj: www.polipet.cz

Hoci z hľadiska zamerania časopisu *Knižnica* sa javí ako prirodzené orientovať rozhovor primárne na vašu literárnu tvorbu, je známe, že ste do dnešného dňa pôsobili vo viacerých profesiách. Ktoré zo svojich profesií vnímate ako najvýznamnejšie?

Až tak veľa tých profesií nebolo... Pre mňa bolo a stále je v tomto kontexte najurčujúcejšie moje rozhodnutie absolvovať doktorandské štúdium v Žiline, kde som potom aj ostal a profesionálne pôsobím až dodnes. Pracoval som takmer 20 rokov aj ako záchránár, čo bola určite veľmi zaujímavá a cenná skúsenosť. Za jeden z najväčších omylov vo svojom profesionálnom (ale i osobnom) živote považujem moje pôsobenie v jednej pitoresknej inštitúcii v Martine. Pochybenia sú v ľudskom živote prirodzené, keď už pre nič iné, tak je to aspoň jedinečná autopsia a získaná výstraha pred tým, aby som takúto stupiditu už nikdy neurobil.

Ak by ste z hľadiska porovnávania svojej ranej a aktuálnej tvorby mali uviesť jeden aspekt, ktorý prešiel najzásadnejšou zmenou, ktorý by to bol? Čo ovplyvnilo jeho formovanie?

Moja raná tvorba sa od tej súčasnej líši principiálne v jednom fundamentálnom aspekte – v publikovaní. Kedysi som mohol svoju tvorbu aj uverejňovať, dnes mi napríklad knihu beletrie na Slovensku už nikto nevydá. Som persona non grata. To je tiež „dedičstvo“ môjho duchaprázdného účinkovania v spomínanej smutno-smiešnej inštitúcii, ale rovnako i mojej vlastnej vtedajšej nezrelosti, tupohlavosti a absencie pokory. Dnes už píšem (prózu a básne) len preto, že si bez toho nechcem predstaviť svoj život. Robím to už roky a milujem aj ten stav, do ktorého sa pri tom dostávam. Pomáha mi to prežiť zlé veci, ktoré ma obklopujú. Napriek tomu všetkému však literatúru zbožňujem, som z nej očarený stále viac (teraz, samo-

zrejme, nepíšem o tej svojej...). Primárne sa aktuálne koncentrujem na písanie odborných textov, ktoré súvisia s mojou dnešnou profesionálnou pozíciou.

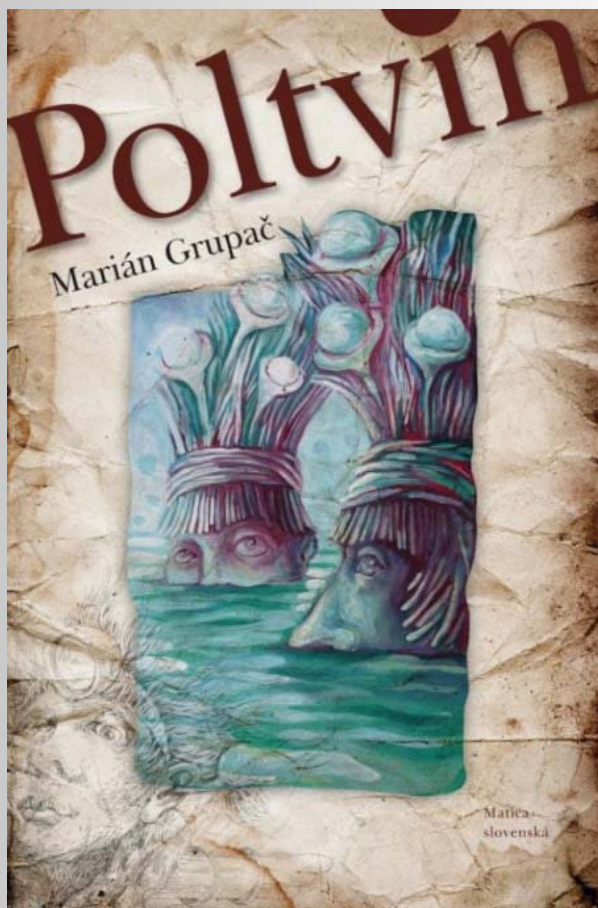
Stáva sa vám, že si čitatelia vašu tvorbu a jej poslanstvo vysvetľujú inak, než boli pôvodne zamýšľané? Do akej miery môže spisovateľ túto skutočnosť vnímať ako formu inšpirácie na svoju ďalšiu tvorbu zo strany čitateľa?

Literatúra predstavuje predovšetkým slobodu, a teda i slobodu voľby. Nie je určujúce, aby čitateľ v texte hľadal to, čo tam spisovateľ odovzdal. Dôležité je, aby tam našiel niečo, čo sa mu prihovorí. V literatúre nehľadáme autora, ale samého seba. A inšpirácia je „len“ schopnosť nájsť v sebe silu a odvahu dôjsť vždy až na koniec.

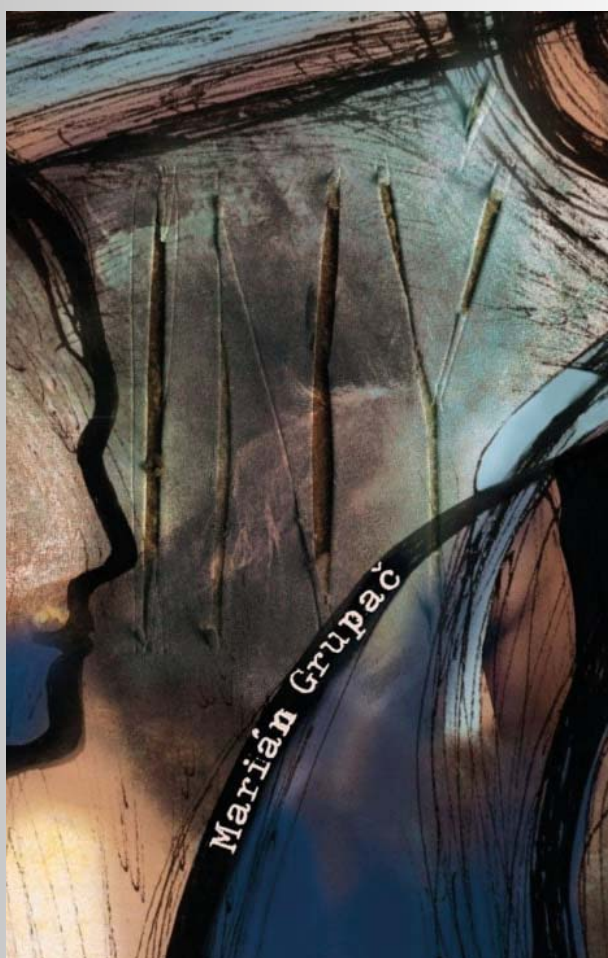
V jednom z dávnejších rozhovorov ste uviedli, že vám v podstate nezáleží na tom, aké pocity si čitatelia po prečítaní vašich diel odnášajú. Pravdepodobne to do istej miery súvisí práve so subjektívnym vnímaním ich poslanstva, čo z vašej strany nie je možné a ani žiaduce ovplyvniť...

Túto otázku som vlastne zodpovedal v predošlej odpovedi. Ak by som to však mohol upresniť, tak ten výraz „nezáleží“ nie je odrazom mojej ignorancie a už vôbec nie povýšenectva, skôr mojej vedomej vôle dopriať i čitateľovi jeho slobodu a nezáväzovať ho mojou autorskou perspektívou. Je to väčším prejav úcty a vďaky než ľahostajnosti. Ja som vďačný za každého svojho čitateľa. To, ako sa bude on či ona pri čítaní mojich textov cítiť, ja nemôžem a ani nechcem ovplyvniť.

Ostaňte ešte predsa len pri poslanstve vašich diel. V knihe *Poltvin* sa čitatelia zoznamujú

Obálka „poviedkového románu“ *Poltvin* (2012)

Obálka románu *Iný* (2019)

s obrazom bežného človeka vrátane jeho negatívnych vlastností a konania. Pomôžem si citátom z tejto knihy (s. 9): „*Poltvin sa teda rozhodne, že zmení svoj život. Sadne si za stôl a uvarí si kávu. Poltvin si musí niektoré veci premyslieť. Zmeniť svoj život – to nie je predsa len tak! Poltvin dopije kávu a vyfajčí tri cigarety. Poltvin sa rozhodne, že zmení svoj život neskôr.*“ Možno Poltvinu považovať za určitú formu kritického pohľadu na ľudí a na spoločnosť ako takú?

Poltvin je vymyslený artefakt, zámerne nepíšem „postava“. Je to čistá fikcia, literárna fabula. Tá však nikdy nevznikne z ničoho, len tak, ako sa hovorí – „z brucha“. Poltvin odráža a inherentne v seba spája, zároveň ale i popiera všetko, čo sa ma týka, ale je mi aj cudzie. Poltvin nemá tendenciu byť paradigmou ani ustáleným vyjadrením niečoho konkrétneho. Ak to tam však nájdete, je to vaše!

V knihe *Iný* zas opisujete ťažké obdobia v životoch viacerých postáv, často hraničiace s depresiou a beznádejou. Stáva sa vám, že sa v procese písania vcítite do prežívania postáv natolko, že sa ich pocity premietnu aj do vášho vnímania reality? Alebo naopak – premieta sa vaša realita do príbehu, ktorý v danom období píšete?

Podľa mňa je prirodzené, že v literatúre sa odzrkadlí i autorský skúsenostný komplex. Ja písanie nevnímam až tak existencialisticky, je to práca, remeslo. Okrem kreovania príbehu je pri tvorbe textu nutné dbať väčšmi o iné, niekedy celkom pragmatické záležitosti, než je nejaká tvorivá „aura“, osvietenie, extáza či podobné (jarmočné) rekvizity, s ktorými si umelcov spájajú predovšetkým ľudia, ktorí v tejto činnosti nenachádzajú pochopenie, takmer žiadny význam či opodstatnenie. Je teda možné, že to, ako sa momentálne cítim, sa do textu nejakým spôsobom dostane. Ale rovnako to je aj vylúčené. Podstatné je to, čo je napísané. Pretože to ostáva. *Littera scripta manet.*

Aké trendy možno sledovať v slovenskej literatúre v poslednom desaťročí? Sú medzi nimi také, ktoré vám imponujú, alebo také, s ktorými sa, naopak, nestotožňujete?

Nie som kompetentný na to, aby som mohol hodnotiť slovenskú literatúru. Profesionálne sa koncentrujem na mediálnu produkciu v súvislosti s etickými otázkami v rámci používania jazyka. Nie som literárny vedec. Za poslednú dekádu som prečítal veľmi málo pôvodnej slovenskej tvorby, ako čitateľ sa v tejto oblasti skôr vraciam k svojim obľúbeným autorom z mi-

nulosti, a tých nových, ktorých knihy som prečítal, je naozaj málo na to, aby som si aj ja sám mohol vytvoriť názor, či len obraz. Výsostne subjektívne môžem spomenúť len tých, ktorí ma za posledné roky zaujali, napríklad Richard Rychtarech, Vanda Rozenbergová, Jaro Klus...

V čom vnímate podobnosti alebo rozdiely medzi slovenskou a zahraničnou literatúrou? Z čoho podľa vášho názoru vychádzajú? Je v tomto smere niečo, čo podľa vás v slovenskej tvorbe vyslovene chýba?

Medzi slovenskou a zahraničnou literatúrou je, pochopteľne (a prirodzene), mnoho rozdielov. Ako čitateľ však neselektujem literatúru na kvalitnú, nekvalitnú, domácu či zahraničnú. Buď ma kniha zaujme, alebo ju nedočítam. Nevieam, aký som spisovateľ, ale som veľmi dobrý, náročný a skúsený čitateľ... Slovensko však predstavuje veľmi malý knižný trh. Kniha, ktorá je u nás „bestsellerom“, už len v susednom Česku až taká úspešná (z hľadiska predaja) nie je, a to nespomínam iné silné európske knižné trhy. To sú však ukazovatele ekonomické. Literatúra nie je súťaž, hoci pre niekoho môže znamenať dokonca i biznis. Pre mňa nie. Slovenskej literatúre chýba to isté, čo aj iným literatúram, a prevyšuje v nej taktiež mnoho, čo aj inde. Javí sa mi nelogické a nepotrebné generalizovať to.

Myslíte si, že je slovenská tvorba v zahraničí dostatočne etablovaná?

Myslím si, že nie je, aj keď presne neviem, čo myslíte označením „etablovaná“. Ak myslíte, či sme v zahraničí známi svojou literatúrou, odpoveď určite poznáte... Vo svete sú občas známi niektorí naši športovci, sporadicky a ojedinele politici a štátnici, ale spisovatelia?! Sme taká malá krajina (malosť v tomto zmysle nie je len geografickým označením...), že ani doma väčšinou nepoznáme svojich spisovateľov. Nepoznáme, ergo nečítame. A možno sa mýlim. Napokon, nebolo by to prvý raz.

Ako vnímate podporu literárnej tvorby zo strany relevantných autorít na Slovensku? Upriamuje sa na ňu dostatočná pozornosť, respektíve vnímate v tomto smere nejaké problematické oblasti?

Môj posledný vydavateľ, ktorý ešte mal odvahu vydávať moje knihy, mi pred niekoľkými rokmi oznámil, že mi už nemôže vydať nič, lebo keď „komisia“ posudzovateľov vo Fonde na podporu umenia vidí v zozname moje meno, neposkytne mu dotáciu ani na vydanie ostatných kníh... Takže sa nemôžem vyjadriť k tejto otázke nezujaťato. Registrujem však, že vydávanie pôvodnej litera-

1998

GRUPAČ, Marián. *Cudná noc v Paríži*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998. 48 s. ISBN 80-8061-006-1.

1999

GRUPAČ, Marián. *Dráždenie dažďa*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1999. 88 s. ISBN 80-8061-031-2.

2000

GRUPAČ, Marián. *Z podkrovia Európy*. Martin : Matica slovenská 2000. 100 s. ISBN 80-7090-559-X.

2003

GRUPAČ, Marián. *Kšeft*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 2003. 94 s. ISBN 80-220-1258-0.

2004

GRUPAČ, Marián. *Na život a na smrť*. Martin : Matica slovenská 2004. 146 s. ISBN 80-7090-752-5.

2005

GRUPAČ, Marián. *Noblesa*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2005. 68 s. ISBN 80-8061-215-3.

2008

GRUPAČ, Marián. *Slová klamú! príbeh zrady a narodenia*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej 2008. 170 s. ISBN 978-80-89208-88-3.

2009

GRUPAČ, Marián. *Luxus*. Žilina : Artis omnis 2009. 59 s. ISBN 978-80-89341-09-2.

2012

GRUPAČ, Marián. *Ján Stacho. Jazyk ako obraz: veršokňazník v dužinách slovenčiny*. Martin : Matica slovenská 2012. 95 s. ISBN 978-80-8128-066-5.

GRUPAČ, Marián. *Poltvin: 9 farieb klamstva*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej 2012. 118 s. ISBN 978-80-8128-046-7.

2015

GRUPAČ, Marián. *Efektívne a tvorivé písanie I.: metóda tvorivej sebareflexie, vytvárania komunikačných platforiem a literárnej kompetencie*. Žilina : Žilinská univerzita 2015. 59 s. ISBN 978-80-89832-06-4.

GRUPAČ, Marián. *V tomto storočí sú noví blázni.*

Bratislava : Ikar 2015. 66 s. ISBN 978-80-551-4447-4.

GRUPAČ, Marián a kol. *Súčasná slovenská literatúra po roku 1989: heslár vybraných slovenských literárnych tvorcov debutujúcich po roku 1989.*

Martin : Matica slovenská 2015. 292 s. ISBN 978-80-8128-138-9.

2018

GRUPAČ, Marián. *Iný.* Košice : Pectus 2018. 197 s. ISBN 978-80-89435-35-7.

GRUPAČ, Marián. *Mlčať z plných pľúc: rozhovory, články a iné texty (2000 – 2017).* Martin : Matica slovenská 2018. 241 s. ISBN 978-80-8128-211-9.

GRUPAČ, Marián. *Vybrané kapitoly z dejín staršej slovenskej a svetovej literatúry I.* Žilina : Žilinská univerzita 2018. 126 s. ISBN 978-80-554-1454-6.

CABADAJ, Peter – GRUPAČ, Marián – VÁLEK, Igor. *Po martinských uliciach.* Martin : Vydavateľstvo Kozák-Press 2018. 283 s. ISBN 978-80-89360-21-5.

2021

GRUPAČ, Marián. *Bad language in mass media.* New York : Addleton Academic Publishers 2021. 61 s. ISBN 978-1-942585-68-8.

túry podporuje, respektíve mal by podporovať Fond na podporu umenia, LITA má tiež niekoľko programov, taktiež už obmedzenú podporu poskytoval Literárny fond SR, ale aj mnohé iné organizácie a inštitúcie. Určite sú na Slovensku nejaké možnosti, ale naozaj sa neviem k tomu kompetentne vyjadriť, keďže mňa sa to, z vyššie uvedených dôvodov, už dnes netýka.

Sú autori alebo diela, s ktorými ste sa v poslednom období stretli a ktoré na vás určitým spôsobom zapôsobili? Ide skôr o klasickú literatúru alebo si viete vybrať aj zo súčasnej tvorby?

Stále vychádzajú úžasné knihy a ja sa tomu iba teším. Najväčšmi ma v tomto kontexte trápi fakt, že nemám dostatok času čítať všetko, na čo mám chuť. Ale za posledné mesiace som zhltol posledný román Michella Houellebecqa, slovenské vydanie prvotiny Pascala

Merciéra, konečne som dočítal fantastický *Solenoid* od Mircea Cartarescu, mám rozčítanú novú zbierku poézie Jána Buzássyho, priebežne čítam všetko od Umberta Eca, vraciam sa k Vincentovi Šikulovi, Jánovi Stachovi, Bohumilovi Hrabalovi, za posledný rok som prečítal dve knihy poviedok Haruki Murakamiho, v aute počúvam audio knihy Ivana Klímu, Milana Kunderu, Georga Orwella, podchvíľou sa vraciam k Erice Jongovej... Milujem literatúru!

Akú radu by ste dali mladému človeku, ktorý v tomto období začína literárne tvoriť?

Žiadnu. Aj tak sú takéto „rady“ zväčša len výpočtom chýb a frustrácií starých, ktorých sa doposiaľ nedokázali zbaviť alebo sa s nimi vyrovnáť.

Máte skúsenosti s prácou redaktora a publikujete vo viacerých časopisoch. Ako vnímate redakčnú a vydavateľskú prax na Slovensku? Ktoré sú jej silné, respektíve slabé stránky?

Evidentný a prirodzený je v súčasnosti exponovaný trend ústupu tzv. tradičných printových médií do digitálneho prostredia. To si už vyžaduje iný prístup a systémovú zmenu v organizácii (nielen) redakčnej práce. Vážim si všetkých, ktorí pracujú v redakciách (nielen) literárnych periodík a svojou prácou stále dokazujú, že je to potrebné, ušľachtilé a potrebné poslanie. Veľmi im držím palce. Vďačný som za mnohé periodiká, ktoré ešte stále môžem čítať a držať ich pritom v rukách, ovoňať stránky... V literárnej oblasti ma úprimne mrzí, že covid (a ľudská zadubenosť vládnej garnitúry) zabili české *Literární noviny*, ktoré s prestávkami vychádzali od roku 1927 a ktoré som odoberal a pravidelne s pôžitkom čítal, aj keď nie so všetkým som bol vždy stotožnený, ale dnes sa aspoň „vytešujem“ zo slovenských časopisov ako *Rozum*, pravidelne čítam *Magazín o knihách* (príloha denníka SME), *Romboid*, občas *Fraktál*... Našťastie, stále je z čoho si vyberať.

Aké sú vaše profesijné plány, v literárnej či inej oblasti, v najbližšom období?

Čím som starší, tým sú moje plány a želania obyčajnejšie a možno i sebeckejšie. Odhliadnuc od faktu, že už dnes vlastne nič exaktne neplánujem. Možno len tak krátkodobo. Chcem dopísať román, prečítať veľa kníh, športovať, prestať fajčiť a také podobné hlúposti.

MAKERSPACE DÍLNA V MORAVSKO- SLEZSKÉ VĚDECKÉ KNIHOVNĚ V OSTRAVĚ

MGR. MICHAELA MRÁZOVÁ

The author deals with approaches to teaching that link together the natural sciences and their technical applications – the STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) subjects. Such approaches aim to develop digital skills and creativity at an early age, and libraries are starting to respond to this challenge. The article takes as an example the development and activities of the makerspace at the Moravian-Silesian Research Library in Ostrava, which serves not only pupils of elementary and secondary schools but, in the summer months, also general public. It has a variety of technologies to work with including ozobots, Lego boost robots, bee-bots and 3D printers. The development of digital technologies may also boost the development of libraries, which could in future serve as technology centres for schools, increasing space for both digital education and new leisure time activities for library users.

Keywords: library innovations, educational innovations, digital education, creative workshops, makerspace, Moravian-Silesian Research Library in Ostrava, Czech Republic

 mm.michaelamrazova@gmail.com
Moravskoslezská vědecká knihovna
v Ostravě
www.msvk.cz

V posledních letech knihovny (nejen) v České republice zřizují prostory, které mohou být nazývány tvůrčími dílnami, kreativními prostory, makerspaces, technickými koutky. Tato místa mají jeden společný cíl – aktivně přispívat k rozvoji technické gramotnosti v různých věkových kategoriích, poskytovat podporu v rozvoji inforatického myšlení, seznamovat návštěvníky s aktuálními trendy v oblasti technologií, podporovat kreativitu a rozvíjet další klíčové dovednosti nezbytné v 21. století.

KONCEPT STEM, ZMĚNY VE ŠKOLSTVÍ A BUDOVÁNÍ TVŮRČÍCH DÍLEN V KNIHOVNÁCH

Rostoucí integrace těchto nových technologií do knihoven je reakcí na změny v oblasti vzdělávání.

Na scénu se dostává koncept **STEM výuky**, který zdůrazňuje propojení přírodních věd, technologií, technických dovedností a matematiky (Science, Technology, Engineering, Mathematics). Tyto předměty již nejsou izolovanými obory, ale společným sdílením znalostí a dovedností se snaží řešit konkrétní problémy.

Dalším faktorem v oblasti vzdělávání, který motivoval knihovny k rozvoji tvůrčích prostor, je revize *Rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělání* v oblasti tzv. „nové informatiky“ a nové klíčové kompetence v rámci školního kurikula – **kompetence digitální**. Tato revize klade důraz na rozvoj inforatického myšlení a porozumění základním principům digitálních technologií, což je důležité již od 1. stupně základní školy. **Cílem není vytvořit z žáka na základní škole profesionálního programátora, ale naučit ho orientovat se v technologiích a jejich používání, vnímat STEM předměty jako komplexní celek a rozvíjet kreativitu při řešení problémů.**

To přináší knihovnám zajímavou příležitost stát se technologickým centrem pro školy v okolí. **Mohou poskytovat prostor a podporu pro práci s technologiemi, sloužit jako rádci a mentoři při pořízování a používání těchto technologií**, a mohou také sdílet své vybavení se školami. Možností je mnoho, je třeba se oprostit od tradičního pohledu na knihovny jako na pouhé místa pro besedy a lekce o čtení.

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě buduje svoji dílnu od roku 2019. Začali jsme opravdu skromně, v knihovně nebyla k dispozici samostatná místnost a vybavení, které v první vlně tvořila jedna 3D tiskárna, Lego roboti a Sphero koule, bylo uloženo v kanceláři. V počátcích jsme neměli jasnou strategii, koncepci ani metodicky zpracované lekce. Postupně se nám dařilo nejen rozšiřovat vybavení, ale také jsme získali, přebudováním bývalého Oddělení speciálních fondů, učebnu, která má dostatečné úložné prostory, variabilní nábytek i prostor pro různé aktivity. Byť tato místnost není určena výhradně pro makerspace, ale sdílíme jí s Centrem trénování paměti a také zde probíhají jiné aktivity pro školy nebo širokou veřejnost, je skvělé mít takový prostor.

V současné době (Q4/2023) se o provoz dílny, organizaci a koordinaci aktivit v rámci technického/informatického vzdělávání stará většinou svého pracovního úvazku jeden knihovník/lektor, za nezbytné pomoci a podpory ostatních kolegů z Oddělení edukace a metodické podpory MSVK.

Aktivity v makerspace realizujeme pro mateřské školy, oba stupně základních škol i středoškoláky. Zapojujeme se do různých akcí jako je např. *Noc vědců*, *Dny fajn rodiny*, konference *Talent City* nebo během léta máme dílnu otevřenou pro celou širokou veřejnost. Za rok 2022 jsme v makerspace uspořádali více než 35 akcí pro téměř 800 účastníků, během prvních tří kvartálů letošního roku jsme zvládli již téměř 60 akcí s hojnou účastí.

VÝUKOVÍ ROBOTI, TECHNOLOGIE A 3D TISK

Aktuálně máme naši makerspace dílnu vybavenou vsutku bohatě. Nepochybně jedněmi z nejvíce všestranných edukačních robotů jsou **Ozoboti**. Jsou to kompaktní roboti, kteří díky svým světelným senzorům umístěným na spodní straně detekují a reagují na čáry a barevné kódy. Dokáží rozlišovat černou, červenou, modrou a zelenou barvu (RGB). Pro jejich

Využívání technologie Bee-bot. Zdroj: Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě

řízení stačí použít fixy v těchto barvách, papír a sadu barevných kódů, na které Ozoboti reagují změnou směru, rychlosti pohybu nebo dokonce změnou své barvy.

Lego Boost je založen na tradičních kostkách Lego, které se připojí k mobilnímu zařízení pomocí technologie Bluetooth. Zde se kombinuje potřeba zručnosti při sestavování a schopnosti číst a porozumět návodu s následným programováním robota pomocí blokového programovacího jazyka. Tento typ jazyka usnadňuje pochopení základů algoritmizace a programování, a přispívá k rozvoji informatického myšlení u žáků. Samotné ovládání robota je velmi jednoduché a nevyžaduje ani čtení, ani znalost programovacího jazyka, protože jednotlivé kódy jsou vyjádřeny pouze graficky.

Mikropočítač **BBC micro:bit** je skvělý nástroj, který usnadňuje pochopení základů programování a efektivně podporuje rozvoj kreativity a digitální gramotnosti. Co přesně micro:bit umožňuje? Obsahuje vestavěný bluetooth, reproduktor, mikrofon, dotykový senzor a mnoho dalších funkcí, což ho činí vhodným pro různé projekty, od dálkově ovládaných vozítek až po automatizaci domácnosti nebo zahrady. Můžete programovat micro:bit buď na počítači pomocí online platformy Makeblock, která využívá jednoduchý vizuální blokový jazyk podobný Scratchi, nebo v mobilní aplikaci, která se následně připojí k micro:bit přes bluetooth. Navíc můžete dokoupit různé senzory, servomotory, LED diody, tlačítka a další příslušenství, které rozšiřuje možnosti projektů, jako jsou krokoměry, monitorování vlhkosti v květináči, sledování teploty nebo množství CO₂ v místnosti.

Bee-bot, jehož název odkazuje na podobnost s včelkou, patří do kategorie tzv. krokovacích robotů. Zadáváme mu posloupnost pohybových příkazů, používající šipky k určení směru jeho pohybu. Bee-bot se dokáže pohybovat vpřed a vzad, s jedním krokem o délce 15 cm, a reaguje na stisknutí šipek vpravo nebo vlevo otáčením o 90°. Má schopnost si zapamatovat až 40 takovýchto kroků. Blue-bot pak představuje vylepšenou variantu Bee-bota: umožňuje bezdrátové připojení k mobilnímu zařízení přes bluetooth a disponuje rozšířenou kapacitou paměti pro programování pohybových kroků (lze zadat až 200).

V dílně také disponujeme dvěma **3D tiskárnami**. Obě jsou od české firmy Průša Research, která je jedním z lídrů na světovém trhu. A proč by měla mít knihovna vlastní 3D tiskárnu? Je výborným nástrojem pro přípravu workshopů, které lze zaměřit na různé věkové skupiny, může také sloužit k výrobě propagačních materiálů s logem knihovny, jako jsou záložky, klíčenky, pištaliky a mnoho dalšího. Může být také užitečná pro vytvoření rekvizit pro akce, například ve stylu *Noci s Andersenem* inspirovaných Harrym Potterem, včetně hůlek, brýlí, záložek s logem a odznaků kolejí. Pokud vaše knihovna má výukové roboty, jako jsou Ozoboti nebo Sphero, můžete tisknout různé

bludiště, doplňky a pomůcky k nim. A pokud půjčujete deskové hry, víte, že ne všechny hry mají herní komponenty dobře uspořádané – 3D tiskárna může být výborným nástrojem pro vytisknutí různých organizérů a úložných boxů.

ZÁVĚREM

V článku jsme se zabývali konceptem STEM výuky a jeho propojením s knihovními tvůrčími prostory. Rostoucí integrace nových technologií do knihoven reaguje na změny v oblasti vzdělávání, které kladou důraz na rozvoj digitálních dovedností již od základního školství.

Knihovny mají příležitost stát se technologickým centrem pro školy v okolí a poskytovat podporu a prostor pro práci s technologiemi. V článku jsme prozkoumali některé výukové roboty a technologie, které lze v knihovnách využít, včetně Ozobotů, Lego Boost, mikropočítače BBC micro:bit a krokovacího robota Bee-bot. Dílna v Moravskoslezské vědecké knihovně je také vybavena 3D tiskárnami, které mohou být výborným nástrojem pro přípravu workshopů, výrobu propagačních materiálů s logem knihovny a rekvizit pro různé akce.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAT...

V čísle 3/2023 časopisu *Knížnica* sme sa venovali podujatiu *Bibliosféry 2023* realizovanému v máji minulého roka v Centre vedecko-technických informácií SR. Podujatie sa venovalo digitálnej gramotnosti a vzdelávaniu v knižniciach prostredníctvom kreatívnych dielní a makerspace-ov.

Článek je dostupný na webové adrese

https://snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2023/2023_10_20_Mgr_Zuzana_Struharikova_PhD_2.pdf

SEZNAM DĚL NEDOSTUPNÝCH NA TRHU

DOMINIKA CYPZIRSCHOVÁ, DIŠ.
MGR. EDITA LICHTENBERGOVÁ

The article deals with the List of Out-of-Commerce Works (*Seznam děl nedostupných na trhu – SDNNT*) which has been maintained by the National Library of Czech Republic. The list is based on the records of the Union Catalogue of the Czech Republic for monographic and periodical publications published in the Czech Republic. The records in the SDNNT are continuously harmonised with their original resource in case of deduplication. The article also introduces the reader to SDNNT, a web-based application developed in 2022 that supports not only the management of the list, but also facilitates cooperation with digital libraries and enables right holders to opt-out their works. While the original version of the list required manual verification of market availability by librarians, this procedure is now automated.

Keywords: library innovations, List of out-of-commerce works, library and information services, copyright law, digital libraries, National Library of the Czech Republic

✉ dominika.cypzirschova@nkp.cz
Národní knihovna ČR
www.nkp.cz

✉ edita.lichtenbergova@nkp.cz
Národní knihovna ČR
www.nkp.cz

ÚVOD

Národní knihovna České republiky vystavuje od roku 2020 Seznam děl nedostupných na trhu (dále SDNNT). Zveřejnění děl v seznamu je podmínkou pro zpřístupnění slovesných děl digitalizovaných knihovnami a prezentovaných v segmentu Národní digitální knihovny – DNNT¹, v němž mohou zveřejňovat digitalizovaná díla zařazená do SDNNT smluvní partnerské knihovny. Aktuální počty digitalizovaných dokumentů v segmentu Národní digitální knihovny – DNNT jsou nižší než počty děl v SDNNT. Jedná se o důsledek jednoho z prvních rozhodnutí, která byla při vytváření seznamu učiněna – při rozhodování, zda má seznam obsahovat záznamy pouze pro díla již digitalizovaná, a pro digitalizaci připravovaná, či záznamy pro díla nedostupné na trhu, bez ohledu na jejich existující či plánovanou digitalizaci, zvítězila druhá varianta. Toto rozhodnutí doplnily další podmínky, které definují obsah SDNNT.

OBSAH SDNNT

Podoba obsahu SDNNT je dána Autorským zákonem², konkrétně ustanovením § 97f *Seznam děl na trhu nedostupných*, dále licenčními smlouvami s kolektivními správci a Memorandem o porozumění mezi Svazem českých knihkupců a nakladatelů a NK ČR ve věci zásad a pravidel zpřístupňování knih na trhu nedostupných vydaných od roku 1990 (dále Memorandum)³.

V průběhu krátké existence SDNNT došlo k novele autorského zákona a návazně i dalších ujednání. K zásadní změně došlo 1. 1. 2024, kdy skončilo přechodné období pro novelu Autorského zákona. I předcházející zákonná úprava zahrnovala slovesná díla, neomezovala však časové rozmezí vydání v případě monografických děl (omezení na publikace vydané do roku 2007 bylo do konce roku 2023 dáno smlouvou s kolektivními správci), od 1. 1. 2024 je možné v SDNNT uvádět pouze monografie, u nichž rok vydání díla předchází nejméně o 20 let rok, v němž byl podán návrh na zařazení díla do seznamu. Důsledkem bylo stažení 23 tisíců záznamů děl vydaných v letech 2004 až 2007 ze SDNNT. U periodik zůstává v novele původně uvedené rozmezí vydání před 10 a více lety. Dílo obsažené v jednotlivém vydání periodického tisku se v souladu se zněním autorského zákona považuje za zařazené do seznamu jen jako součást takového vydání.

Základem pro vytvoření seznamu byly záznamy pro monografické a periodické publikace vydané na území České republiky převzaté ze Souborného katalogu ČR (dále SK ČR). Stávající obsah zahrnuje záznamy, které podávala jako návrh Národní knihovna České republiky na díla obsažená v České národní bibliografii a následně zveřejněná v SK ČR a návrh ostatních knihoven na další díla, dohledaná v SK ČR. Obsah je omezen na časové období umožněné licencí či nově zákonem. Před vystavením návrhů probíhá kontrola záznamů oproti knižním distributorům, která se v průběhu existence SDNNT zdokonalovala. V první verzi probíhala ruční kontrola pracovníky knihovny (kontrolu rozsáhlých souborů v Excelu umožnil home office v době covidových omezení), následně byl proces automatizován.

Vzhledem k výchozím zdrojům záznamů se do SDNNT dostaly i záznamy pro díla, které by v něm být neměly: duplicitní záznamy pro díla vzniklé při retrokonverzi České národní bibliografie, či díla, u nichž již autorská práva vypršela. Tyto nedostatky jsou postupně odstraňovány, databáze Česká národní bibliografie a SK ČR procházejí redakcí, která se do SDNNT promítá, informace o volných dílech jsou přebírány z digitálních knihoven a zapracovávány do SDNNT, volná díla jsou vyřazována. Počty záznamů tedy nejsou ovlivněny jen zapracováním nových návrhů knihoven a žádostí o vyřazení nositelů práv, ale zohledňují i tyto změny.

Aktuální počet záznamů dle stavů a licencí je zveřejňován na vstupní stránce webové aplikace (<https://sdnnt.nkp.cz>).

SDNNT A PORTÁL DĚL NEDOSTUPNÝCH NA TRHU ZŘÍZENÉM A SPRAVOVANÉM ÚŘADEM EVROPSKÉ UNIE PRO DUŠEVNÍ VLASTNICTVÍ (EUIPO OOC)

Novou důležitou povinností podle novelizovaného Autorského zákona je vystavení návrhu na zařazení děl na Portálu děl nedostupných na trhu zřízeném a spravovaném Úřadem Evropské unie pro duševní vlastnictví (dále EUIPO OoC). Portál byl zřízen na základě směrnice EU 2019/790 (o autorském právu

Information about out-of commerce works

Out-of commerce works are works that are no longer available through customary channels of commerce

[More Information](#)

Rights holders

If you are a rights holder of the out-of-commerce works, in this section you can find information and features focusing on your rights and options.

[More Information](#)

Úvodní webová stránka Out-of-commerce works portal. Zdroj: <https://euipo.europa.eu/out-of-commerce/#/>

a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu). Novela Autorského zákona stanovuje podmíněnost licence pro užití díla nedostupného na trhu zveřejněním díla na EUIPO OoC.

Od začátku roku 2023 tedy probíhala intenzivní jednání s EUIPO OoC a testování exportu dat. Dle dohody s EUIPO OoC měla Národní knihovna České republiky odeslat záznamy děl k 30. 6. 2023, aby byla zveřejněna 1. 7. 2023 a byla dodržena lhůta šesti měsíců, kdy budou díla vystavena jako „Out of commerce under 6 months period“. Díla pak měla být k 1. 1. 2024 zveřejněna jako „Out of commerce with possibility of uses“. Dne 29. 6. 2023 proběhl export záznamů ze SDNNT do EUIPO OoC, jednalo se o 31 souborů s velikostí do 4000 kB/soubor, celkově 599 541 záznamů. Lhůta zveřejnění byla následně posouvána kvůli technickým problémům na straně EUIPO OoC, zveřejňování bylo ukončeno až 2. 10. 2023. Vzhledem k důvodu zpoždění zůstává prozatím pro stavy děl pro zpřístupnění v České republice rozhodujícím zdrojem i nadále SDNNT.

Vystavení díla v EUIPO OoC není pro využití seznamu definitivní a jednorázovou záležitostí, obsah SDNNT je proměnlivý, do seznamu jsou nejen zařazována nová díla a vyřazována ta, o jejichž vyřazení požádal nositel práv (žádost může být podána

prostřednictvím SDNNT i EUIPO OoC, druhá varianta zatím nenastala). Do obsahu se promítá i stahování děl, u nichž průběžně vyprší autorská práva a již zmíněné vyřazování děl na základě deduplikací apod. EUIPO OoC dosud nemá API rozhraní, změny je potřeba řešit paralelně v SDNNT i EUIPO OoC, což je kapacitně velmi náročné. Národní knihovna České republiky předala EUIPO OoC požadavek na doplnění API rozhraní, které by odstranilo nyní nezbytnou duplicitní práci v SDNNT a EUIPO OoC. Dle příslibu by mělo k jeho nasazení dojít v první polovině roku 2024.

VÝVOJ APLIKACE SDNNT

Seznam vznikl v roce 2020, první verzí byl excelovský soubor, následovala báze v knihovním systému Aleph, nakladatelé v prvních letech používali k vyřazování excelovské soubory. Od roku 2022 je seznam vystavován ve vlastní webové aplikaci (<https://sdnnt.nkp.cz>), která usnadňuje nakladatelům předávání požadavků na vyřazení na jediném místě jednoduchým postupem, jak bylo příslibeno prostřednictvím Memoranda. Aplikace zároveň usnadňuje práci knihovnám a kurátorovi seznamu.

Seznam děl nedostupných na trhu

Co jsou to díla nedostupná na trhu?

"Díla nedostupná na trhu" (zkráceně „DNNT“) se určují podle Autorského zákona (§ 97f). V tomto smyslu jsou díly nedostupnými na trhu:

- díla slovesná vydaná na území ČR, včetně děl do nich vložených nebo začleněných nebo tvořících jejich nedílnou součást (tedy ilustrací apod.)
- pro která byl autorem (nositelem práv), knihovnou nebo kolektivním správcem podán návrh na zařazení do seznamu děl nedostupných na trhu uveřejněného na webu Národní knihovny, a
- jejichž užití není zjevně předmětem prodejních nebo licenčních podmínek, které vylučují možnost označit je za nedostupná na trhu (například možnost zakoupení e-knihy), a
- která nebylo možno v druhově shodném nebo obdobném vyjádření (tj. včetně dalšího, a to i změněného nebo elektronického vydání) ve lhůtě 6 měsíců od podání návrhu, při vynaložení přiměřeného úsilí a za obvyklých podmínek opatřit za úplatu v běžné obchodní síti, a
- která byla na tomto základě Národní knihovnou zařazena do seznamu děl nedostupných na trhu, přičemž autor (nositel práv) nevyzval Národní knihovnu k vyřazení svého díla ať z návrhů nebo ze seznamu děl nedostupných na trhu.

Úvodní stránka webové stránky SDNNT. Zdroj: <https://sdnnt.nkp.cz/sdnnt/home>

Knihovny do SDNNT navrhuji nové návrhy dle dohody s nakladateli dvakrát ročně, mohou využít možnosti výběru záznamů ze SK ČR prostřednictvím aplikace, či využít API rozhraní. Každé dílo musí být vystaveno jako návrh na zařazení do SDNNT 6 měsíců. Po uplynutí této doby se dílo zařadí na SDNNT za předpokladu, že nebylo vyřazeno nositelem práv. Od června 2023 je dalším krokem souběžné vystavení záznamů v EUIPO OoC.

Nositelé práv mají možnost vyřazovat svá díla ze SDNNT. Pro vyřazení je potřeba využít webovou aplikaci SDNNT, kde lze intuitivně vytvořit žádost. Obdobně mohou nositelé práv na základě memoranda omezit přístup ke svým dílům. Dílo jako takové stále zůstane v SDNNT zařazeno, ale v digitálních knihovnách se bude zobrazovat pod terminálovou licenci. Seznam se pak promítá do zpřístupněných digitálních knihoven, kde seznam určuje, jaká díla mají být pod licenci DNNT zpřístupněna. V digitálních knihovnách se můžeme setkat se dvěma druhy licencí, a to online a zobrazení na terminálu (v digitálních knihovnách zobrazování ve studovně). Terminálové zobrazování děl je přístup pouze na místě samém v daných institucích, které poskytují službu DNNT. Uživatelé digitálních knihoven si mohou díla s licenci DNNT pouze zobrazit. Tisk a stahování těchto děl je zakázáno.

Součástí webové aplikace SDNNT je také již zmiňovaná kontrola oproti vybraným distributorům (aktuálně Distri, Kosmas, Palmknihy), obsah seznamu je průběžně kontrolován oproti seznamům distributorů, dohledaná díla jsou ze SDNNT stahována.

Národní digitální knihovna	
Výsledky: 1 - 60 / 265115	
Dostupnost	
Veřejné	44379
Po přihlášení	130198
V knihovně	91072
Vše	265115
Licence	
Díla nedostupná na trhu – online	130198
Díla nedostupná na trhu – studovna	31823

Zobrazované licence DNNT v digitální knihovně Národní knihovny ČR. Zdroj: <https://www.ndk.cz/search>

Oproti prvním letům se snížil počet žádostí ze strany nakladatelů, kontroly oproti distributorům spolehlivě dohledávají velké procento nově vydaných publikací.

Důležitou úlohou aplikace je i sladování obsahu s revidovaným SK ČR, při deduplikaci záznamů v SK ČR probíhá deduplikace a sladování stavů a licencí v SDNNT.

Při vytváření webové aplikace byly požadavky konzultovány se spolupracujícími knihovnami, ne všechny požadované úpravy se podařilo v aplikaci vyřešit vzhledem k nedořešenému financování aplikace.

ZÁVĚR

Seznam plní svou úlohu pro zpřístupňování digitalizovaných děl v České republice. Uživatel nyní může využít segment Národní digitální knihovny – DNNT čtyř partnerských knihoven: Národní knihovny ČR,

Moravské zemské knihovny, Knihovny Akademie věd ČR a Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové. Podmínkou služby je registrace uživatele v knihovně, která má uzavřenou smlouvu o poskytování služeb NDK – DNNT s Národní knihovnou ČR, aktuálně je zapojeno přes 300 institucí.

Po pěti letech od začátku přípravy SDNNT se podařilo vytvořit nástroj, webovou aplikaci, která všem účastníkům usnadňuje plnění povinností vyplývajících z Autorského zákona a souvisejících smluv a Memoranda, včetně aktuálně nové povinnosti přispívat do EUIPO OoC.

V nadcházejících letech se počítá s jejím dalším rozvojem.

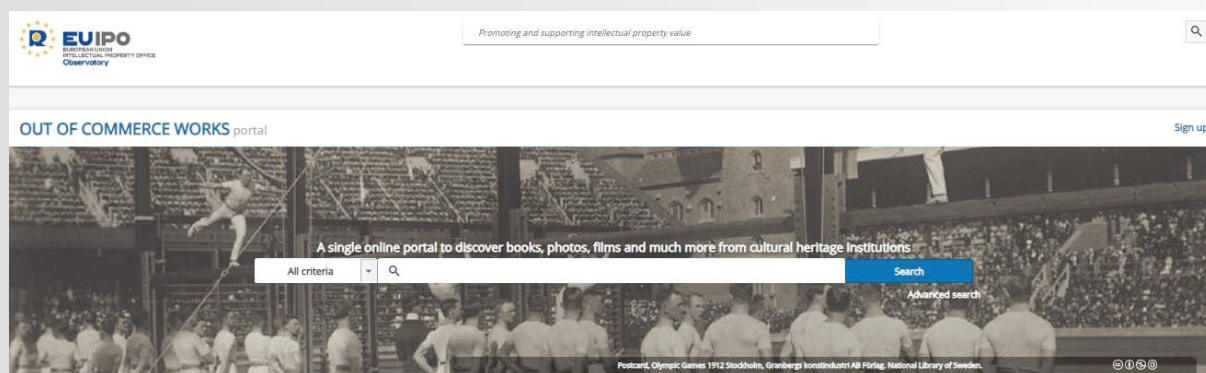
POZNÁMKY

- ¹ Podrobněji viz <https://dnnt.cz/>.
- ² Zákon č. 429 ze dne 8. prosince 2022, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.
- ³ Memorandum o porozumění mezi Svazem českých knihkupců a nakladatelů a Národní knihovnou České republiky ve věci zásad a pravidel zpřístupňování knih na trhu nedostupných vydaných od roku 1990; 13. 12. 2022. <https://ipk.nkp.cz/docs/dnnt/dnnt-memorandum-sckn>.

MOHLO BY VÁS ZAUJÍMAŤ...

Katalóg obchodne nedostupných diel spravuje aj Slovenská národná knižnica. Používatelia si v ňom môžu prezerat diela chránené autorským zákonom, ktoré v súčasnosti nie je možné zakúpiť. Katalóg je dostupný na webovej stránke https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_90=fd:%22OND%22&theme=snk_ond.

Návrh na vyradenie diela z katalógu môže podať vlastníak autorských práv vyplnením formulára dostupného po kliknutí na dané dielo na [Európskom portáli obchodne nedostupných diel](#).

OD PILOTNÉHO PROJEKTU K HVIEZDIČKE KVALITY

PHDR. SLÁVKA BERACKOVÁ

✉ slavka.berackova@umb.sk
Univerzitná knižnica UMB
www.kniznica.umb.sk

The paper sheds light on the collaborative experience of employees of the University Library of Matej Bel University in Banská Bystrica with volunteer's performance and management. It follows the development of a pilot project in 2013 into a full-fledged programme, *Senior Volunteering at the MBU University Library*, and the enrolment of this project in a quality evaluation system for work with volunteers. After meeting the basic criteria for collaboration with volunteers, the library was awarded the quality label *We get on well with volunteers* (*S dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami to vieme*). After introducing educational and reward systems, a second star was added to the label. Volunteering is a way for the library to enhance its public image while providing volunteers with an opportunity to make a genuine contribution and maintain regular social contact.

Keywords: library innovations, volunteering in libraries, libraries and users, quality label, University Library of Matej Bel University in Banská Bystrica

Univerzitná knižnica Univerzity Mateja Bela (UK UMB) v Banskej Bystrici bola prvou akademickou knižnicou, ktorá približne pred desiatimi rokmi začala pracovať s dobrovoľníkmi a koordinovať ich činnosť.

O zapojení dobrovoľníkov do činnosti knižnice a ich výpomoci sme v UK UMB začali uvažovať pri riešení problémov prevádzky. Každoročne sa na začiatku nového akademického roka či semestra opakovala situácia s dlhými radmi študentov pred pracoviskami knižnice. Chceli sa čo najrýchlejšie registrovať, požičať si knihy a využívať ďalšie služby knižnice. Práve v tomto období sme pociťovali na niektorých dislokovaných pracoviskách nedostatok personálu.

Neustále presúvať iných pracovníkov na výpomoc do najvyťaženejších pracovísk alebo prijímať nových zamestnancov nebolo možné. Situácia nás nútila premýšľať nad riešením, ktoré by tento problém aspoň čiastočne vyriešilo.

Inšpiráciá a podnetov bolo viacero. V prvom rade to boli informácie zo zahraničných knižníc, v ktorých sú dobrovoľníci ich prirodzenou súčasťou. Rovnako to boli skúsenosti niektorých slovenských verejných knižníc, ktoré už pracovali s dobrovoľníkmi pri organizácii podujatí a komunitných aktivitách či pri propagácii knižnice. K osvojeniu myšlienky zapojenia dobrovoľníkov prispel aj rok 2011, ktorý Európska komisia vyhlásila za Európsky rok dobrovoľníctva s cieľom zapojiť občanov vo väčšej miere do verejného života aj touto formou. V spolupráci s Katedrou sociálnej práce Pedagogickej fakulty UMB sme zorganizovali podujatie, na ktorom boli prezentované rôzne formy a možnosti zapojenia sa dobrovoľníkov do činnosti verejných inštitúcií, občianskych združení a pod. Konkrétne aktivity, projekty a tiež prínosy dobrovoľníctva predstavilo na podujatí aj Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici.

PRVÝ KROK – PILOTNÝ PROJEKT

Predpokladom zapojenia dobrovoľníkov do činnosti v UK UMB bolo jasne stanoviť pravidlá ich pôsobenia. Jedným z dôvodov určiť presné pravidlá bolo aj to, že myšlienka dobrovoľníctva nemala v knižnici na začiatku veľkú podporu a zároveň pretrvávala určitá obava z pôsobenia dobrovoľníkov – nie knihovníkov. Preto sme sa so žiadosťou o spoluprácu a o metodickú a odbornú pomoc obrátili na Centrum dobrovoľníctva. Výsledkom spolupráce bol pilotný projekt. Pro-

ces jeho prípravy trval približne rok (2012 – 2013). V súlade s potrebami knižnice bolo nevyhnutné:

- zvoliť cieľovú skupinu dobrovoľníkov a následne ju osloviť,
- určiť koordinátora dobrovoľníkov a činností, ktoré by mali dobrovoľníci vykonávať,
- zadefinovať osobnostné a ďalšie predpoklady dobrovoľníka a požadované zručnosti potrebné na vykonávanie činností,
- informovať kmeňových pracovníkov knižnice o pôsobení dobrovoľníkov a vysvetliť im náplň ich práce a úlohy, ktorou je výpomoc, nie vykonávanie pracovnej náplne za pracovníka či nahradenie kmeňového pracovníka dobrovoľníkom.

Cieľovou skupinou dobrovoľníkov, ktorú sme sa rozhodli osloviť, boli seniori. Splňali naše predstavy, kritériá a potreby, ktoré sme si stanovili. Očakávali sme od nich najmä spoľahlivosť, zodpovednosť a časovú flexibilitu. V spolupráci s Centrom dobrovoľníctva vznikol projekt s názvom *Dobrovoľníctvo seniorov v Univerzitetnej knižnici UMB*. Pilotný projekt výrazne pomohol pri rozbehnutí programu, vytváraní podmienok pre pôsobenie dobrovoľníkov v našej knižnici, náboře a vytvorení databázy dobrovoľníkov. Finančne na projekt prispela Komunitná nadácia Zdravé mesto, ktorá prostredníctvom svojho grantového programu podporuje neziskové organizácie a občianske iniciatívy na skvalitnenie života ľudí v okrese Banská Bystrica a Zvolen. Finančné prostriedky boli použité na propagáciu, cestovné, občerstvenie pri náborových stretnutiach a darčeky pre nových dobrovoľníkov. Propagáciu sme realizovali formou informačných skladačiek a letákov, na webovej stránke knižnice a Centra dobrovoľníctva. Uskutočnili sa osobné stretnutia v kluboch a denných centrách seniorov.

Prvé stretnutie so záujemcami o dobrovoľnícku činnosť sa konalo v knižnici v septembri 2013. Po vyplnení dotazníka, v ktorom uchádzači o túto činnosť vyplnili údaje, ako záujmy, zameranie, skúsenosti, motiváciu a očakávania od práce dobrovoľníka, sa následne s každým záujemcom viedol individuálny pohovor. V októbri 2013 už nastúpili prví dobrovoľníci, ktorí vypomáhali v študovniach najmä pri príprave vyžiadovaných kníh cez elektronické žiadanky, zakladaní vrátených kníh a oprave dokumentov. K ich činnostiam postupne pribudlo skenovanie podkladov do archívu publikačnej činnosti a práce spojené s prípravou periodík do väzby.

Po ročnom pilotnom projekte sme pokračovali v dobrovoľníckom programe, ktorý sme si už riadili

Značka kvality *S dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami to vieme*. Zdroj: Univerzitná knižnica Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

samostatne, a to od propagácie a prijímania dobrovoľníkov, po ich manažovanie, hodnotenie a oceňovanie.

V súčasnosti sa dobrovoľníci okrem tejto pravidelnej výpomoci zúčastňujú aj na mimoriadnych akciách organizovaných knižnicou počas *Týždňa dobrovoľníctva* alebo *Týždňa slovenských knižníc* (ako súčasť knižničných hliadok).

Hoci je náš program primárne zameraný na dobrovoľníkov nad 50 rokov, dobrovoľnícku činnosť u nás vykonávali aj absolventky škôl, ktoré využili príležitosť nadobudnúť prax a skúsenosti aj z prostredia knižníc a knihovníctva.

ZNAČKA KVALITY – OCENENIE NAŠEJ PRÁCE S DOBROVOĽNÍKMI

V roku 2016 sme sa zapojili do systému hodnotenia kvality práce s dobrovoľníkmi. Hoci práca s dobrovoľníkmi nie je v knižnici dominantnou činnosťou, motiváciou zapojiť sa do tohto projektu bola nielen snaha zistiť, či vieme pracovať s dobrovoľníkmi, ale

aj možnosť posunu v tejto oblasti na vyššiu úroveň. Proces hodnotenia prebiehal na základe splnenia zverejnených *Štandardov kvality manažmentu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok*. Štandardy sú zamerané na jednotlivé oblasti práce s dobrovoľníkmi, ktoré zahŕňajú podmienky a princípy ich pôsobenia, zdroje, náplň práce, koordináciu, hodnotenie, ocenenie a pod. Po splnení kritérií základného štandardu kvality práce s dobrovoľníkmi sme získali značku kvality *S dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami to vieme*.

Počas rokov 2013 – 2019 sme sa snažili prácu s dobrovoľníkmi zlepšovať a plniť ďalšie indikátory kvality. Taktiež sme sa zamerali na propagáciu programu, zaviedli sme systém vzdelávania dobrovoľníkov a rozšírili sme formy ocenenia ich práce. V roku 2019 sme požiadali o opätovné prehodnotenie našej činnosti a splnením kritérií sme získali vyšší štandard – druhú hviezdičku kvality, ktorú sme v roku 2022 úspešne obhájili.

Uplynulé pandemiou poznačené roky (2020, 2021) spôsobili obmedzenie pôsobenia dobrovoľníkov – seniorov v našej knižnici, avšak postupne sa k nám opäť vracajú a naďalej nám pomáhajú. Zavádzanie nových online služieb pre používateľov, ktoré umožňujú využívať fond a služby v čoraz väčšej miere aj bez fyzic-

Ocenení dobrovoľníci. Zdroj: Univerzitná knižnica Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

kej návštevy knižnice, má vplyv aj na pracovnú náplň dobrovoľníkov. Ich činnosť prispôbujeme potrebám jednotlivých pracovísk a výpomoc je viac zameraná na práce súvisiace s ochranou fondu. Keďže máme aj naďalej záujem pracovať s dobrovoľníkmi, zamýšľame sa nad ďalšími možnosťami ich pôsobenia v našej knižnici a zároveň aj nad novými formami ocenenia ich práce. Jednou z nich je nominácia na ocenenie *Srdce na dlani*.

Pôsobenie dobrovoľníkov v akejkoľvek knižnici je prínosom, pretože v každej z nich si nájdú svoje uplatnenie. Dobrovoľníci vykonávajú množstvo drobných činností, a tým uľahčujú prácu knihovní-

kom, ktorí majú viac času venovať sa požiadavkám a otázkam používateľov. Taktiež šíria dobré meno inštitúcie a pozitívne ju zviditeľňujú.

Motiváciou pre dobrovoľníkov-seniorov venovať sa dobrovoľníckej činnosti v našej akademickej knižnici je snaha byť užitočný, mať možnosť stretávať sa s ľuďmi a spoznávať nové veci. Aj napriek tomu, že knižnice nemajú v spoločnosti také postavenie, aké im prináleží a aké si zaslúžia, stále sú pre mnohých atraktívnym a príťažlivým miestom nielen na vzdelávanie a trávenie voľného času, ale aj na vykonávanie dobrovoľníckej činnosti.

BENEFIT ČÍTANIA

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

darina.obusekova@ku.sk
Univerzitná knižnica KU
v Ružomberku
www.uk.ku.sk

People often talk about reading as an activity that lets the reader mentally “escape” from external events for a while, at the same time as providing a means for personal growth. Nevertheless, there is much talk about a crisis of reading nowadays, reflecting the increasing demands that society places on the individual and the corresponding decrease in time available for leisure time activities. The paper presents a closer look at reading and the benefits it offers. The aim is to summarise the key findings of the research in this field, which are classified according to the character of the findings. The author identifies several benefits of regular reading including reduced stress, better sleep quality, cognitive development and stronger concentration.

Keywords: reading, reading habits, benefits of reading, cognitive aspects, emotional aspects, research overview

O benefitoch čítania sa napísalo už mnoho štúdií. V nasledujúcom príspevku sa chceme zamerať na tie najčastejšie tézy podporené výskumom a vedeckými štúdiami, ako čítanie znižuje stres, napomáha kognitívnym schopnostiam aj vo vyššom veku, prehľbuje empatiu či rozvíja komunikačné zručnosti.

ČÍTANIE ZNIŽUJE STRES¹ (PREVENCIA VYHORENIA)

Žijeme v hektickej dobe plnej tlaku z nutnosti výkonu a neustáleho pracovného nasadenia. Balans medzi súkromným a pracovným životom je ťažko udržateľný a úroveň stresu príliš vysoká. S tým súvisí naoko pozitívny fenomén – **zanepřázdnenosť**. Ako píše Stanislava Gajdošová (2021, s. 175), zaneprázdnenosť (pred svojím vyhorením) „*nosila hrdo pripnutú na hrudi*“. Po vyhorení musela nanovo nájsť správnu rovnováhu medzi aktivitami a vzťahmi. Potrebovala sa opäť naučiť žiť pokojne a radostne nájsť samu seba. Jednou z možností ako redukovať stres a nerozbiť dni na drobné kúsky je vrátiť sa k rutine, ktorá nie je väzením, ale cestou k slobode, ktorá je opakom roz-

tržitosti. Autorka taktiež píše o hodine čítania pred spaním ako o súčasťi jej novej rutiny v kresťanskej komunite, kde strávila po svojom vyhorení určitý čas. Čítanie nielenže vplýva na upokojenie rozbehnutej mysle na všetky strany, ale je to aj čas štúdia, sebarozvoja, ponorenia sa do sveta hrdinov, ale najmä takého nutného spomalenia.

Čítanie má silu preniesť nás do iného sveta, znížiť stres, srdcovú frekvenciu a krvný tlak.² Štúdia vedcov zo Sussex University z roku 2009 ukázala, že čítanie môže znížiť stres až o 68 percent. „*V skutočnosti nezáleží na tom, akú knihu čítate, ak sa stratíte v dokonale pútavej knihe, môžete uniknúť starostiam a stresu každodenného sveta a stráviť chvíľu skúmaním autorovej predstavivosti.*“³

SMARTFÓN VS KNIHA PRED SPANÍM

V štúdiu *Blue light has a dark side* sa píše, že modré vlnové dĺžky (modré svetlo) sú počas denného svetla prospešné, pretože zvyšujú pozornosť, reakčné časy a náladu, avšak v noci sú rušivé

(tzv. modré svetlo majú smartfóny, tablety a pod.). Svetlo akéhokoľvek druhu môže potlačiť vylučovanie melatonínu (hormón spánku), modré svetlo v noci to ale robí o čosi silnejšie. Výskumníci z Harvardu uskutočnili experiment, v ktorom porovnávali účinky 6,5-hodinového vystavenia modrému svetlu a zelenému svetlu porovnateľného jasú. Modré svetlo potlačalo melatónín na dvakrát dlhšie ako zelené svetlo a posunulo cirkadiánne rytmy o dvakrát toľko (3 hodiny oproti 1,5 hodine).⁴ Namiesto pozerania do smartfónu je pre zdravie prospešné čítanie, ktoré spánok, naopak, navodí. Čítanie pred spaním by malo jedinca priviesť na iné myšlienky, vytrhnúť ho z uponáhľaného víru stresu a nedokončených úloh, čím by sa mal v konečnom dôsledku spomaliť aj biorytmus. Každý deň je dobré na noc „odložiť pomyselný pohár plný starostí“ presne tak, ako sa uvádza v nasledujúcom príbehu.

Profesor si na prednášku doniesol pohár s vodou. Zodvihol ho a svojich poslucháčov sa opýtal, koľko taký pohár váži. Tipovali 50 gramov, 100 gramov a pod. Profesor ho držal v ruke niekoľko minút. Po čase ho

začala bolieť ruka. Opýtal sa študentov: „Čo si myslíte? Zmenila sa hmotnosť pohára? Odpovedali, samozrejme, nie. Po hodine držania pohára s vodou v ruke začal mať v ramene kŕče a prišlo mu nevoľno. Opýtal sa študentov, čo má urobiť, aby sa zbavil bolesti a kŕčov? Odpovedali: „Položte pohár“.

V súvislosti s uvedeným dodávame: vezmite knihu a začítajte sa. „Vytvorením si rutiny pred spaním, ktorá zahŕňa čítanie, môžeme svojmu telu signalizovať, že je čas spať. Teraz, viac ako kedykoľvek predtým, sa pri prekonaní dňa spoliehame na dlhší čas strávený pred obrazovkou. Preto odložením telefónu a zodvihnutím knihy hovoríme svojmu mozgu, že je čas stíšiť sa. Navyše, keďže čítanie nám pomáha zbaviť sa stresu, ak to robíme tesne pred spaním, pomáha nám to upokojiť myseľ a úzkosť a zlepšiť kvalitu spánku.“⁵

ČÍTANIE MÁ POZITÍVNY VPLYV NA FUNKCIU A ROZVOJ MOZGU

Naučiť sa čítať je zdĺhavý vývinový proces podporovaný paralelným rozvojom viacerých kognitívnych a jazykových zručností vrátane plynulosti, presnosti a fonologického uvedomovania si reality.⁶ Pri čítaní zapájame do procesu predstavivosti, emócie, city, vášne, rozvíjajú sa kognitívne schopnosti, zväčšuje sa slovná zásoba i prehľbuje empatia – človek je plný toho, čo prečítal. Čítanie knihy je bránou do iného vesmíru. Podľa Ailakliu a Unegbu (2017) čítanie zahŕňa proces myslenia s pozornosťou zameranou na porozumenie. Čítať môže každý, kto chce čítať. Možno je práve správny čas navštíviť knižnicu alebo knižkupectvo a nájsť si tú správnu knihu. Kto číta, má vo svojich rukách moc slobodne a zodpovedne nakladať s vedomosťami (Alex-Nmecha – Horsfall, 2019, s. 1 – 11). Hoci sa povaha našich čitateľských návykov mení, čítanie textov bude, pravdepodobne, v dohľadnej budúcnosti aj naďalej dôležitou kultúrnou aktivitou. Text disponuje zvláštnymi prednosťami, ktoré ho odlišujú od mnohých iných komunikačných prostriedkov, pretože jazyk (hovorený aj písaný) umožňuje komunikáciu medzi rôznymi duševnými schopnosťami, ide o tzv. lingua franca (univerzálny jazyk) modalít (Piper, 2012, s. 77 – 78).

ČÍTANIE ZEFEKTÍVŇUJE KOMUNIKÁCIU

Základom efektívnej komunikácie je dostatočná slovná zásoba a schopnosť vyjadrovať sa. V tejto súvislosti sú nápomocné najmä knihy a medziľudská komunikácia. Žijeme v dobe, keď sa takmer všetko minimalizuje – namiesto napísanej zmysluplnej vety radšej použijeme emotikony, prednášky sú nahradené prezentáciami v Powerpointe, namiesto čítania kníh uprednostňujeme počúvanie podcastov a písania na čistý papier zas „ŕňkanie“ do tabletov a smartfónov. Nedostatok medziľudskej komunikácie má priamy vplyv nielen na vyjadrovanie sa, ale aj na vzájomné porozumenie. Rozprávame, ale nerozumieme si, pretože komunikačné zručnosti je potrebné dostatočne rozvíjať.

Ako na to? Začnime komunikovať so živými ľuďmi, nie s elektronikou. Nič totiž nenahradí kontakt s reálnou osobou, pretože (akokoľvek to znie opovážlivo) čítanie a ani SMS nemôžu substituovať kontakt s človekom, s jeho mimikou, gestami, úsmevom či pocitmi. Uzatvorenie sa do svojej četovacej bubliny plodí úzkosť, depresie, pocit osamelosti a domnelý pocit sebestačnosti.

ČÍTANIE POMÁHA SÚSTREDIŤ SA

Čítanie nemôže prebiehať bez sústredenia sa. Na úplné porozumenie príbehu je potrebné koncentrovať sa na každú prečítanú stranu. Vo svete, v ktorom sa všetko zrýchľuje, sa skraca naša pozornosť a striedanie vnemov prehlbuje chaos v mysli, preto by sme mali neustále precvičovať sústredenie. Čítanie je jednou z mála činností, ktorá si vyžaduje úplnú pozornosť, preto zlepšuje aj schopnosť sústrediť sa.⁷

PREVENCIA KOGNITÍVNEHO ÚPADKU VO VYŠŠOM VEKU^{8,9}

Početné štúdie poukázali na súvislosť medzi čítaním a zdravím mozgu. Výskumy¹⁰ potvrdili, že účasť na aktivitách, ktoré zapájajú mozog, vrátane čítania, môže pomôcť znížiť riziko vzniku demencie.

Štúdia publikovaná v roku 2010¹¹ zverejnila výsledky výskumu, v ktorom zisťovala, či venova-

nie sa koníčkom znižuje riziko demencie. Závěry výskumu ukázali, že demencia sa nerozvinula u tých respondentov, ktorí pravidelne čítajú knihy (takmer 54 %).

Štúdia publikovaná v roku 2013¹² zhodnotila kognitívnu aktivitu 1 651 účastníkov starších ako 55 rokov. Výskum potvrdil, že tí, ktorí sa počas svojho života venovali mentálne stimulujúcim úlohám, ako je čítanie a písanie, mali pomalšiu mieru mentálneho úpadku, aj keď ich mozog vykazoval známky poškodenia.

Štúdia publikovaná v roku 2010 zahŕňala viaceré pozorovacie štúdie na účastníkoch starších ako 60 rokov a vplyv voľnočasových kognitívnych aktivít na mozog vrátane čítania. Päť zo šiestich štúdií ukázalo, že začatie týchto aktivít v strednej dospelosti i v neskoršom veku znížilo riziko demencie.¹³

ČÍTANIE ROZVÍJA EMPATIU¹⁴

Knihy nám umožňujú zažiť realitu mimo nášho života. Často je to práve pozícia rozprávača, ktorá nás učí vcitovať sa do pocitov druhých. Ide o empatiu, teda o určitú schopnosť porozumieť a zdieľať pocity druhého. Čítanie stavia na empatii tým, že nám neustále predkladá myšlienky a scenáre mimo našej perspektívy.¹⁵ Vychádzame z nás, z našej komfortnej zóny a kráčame v ústrety druhým – názorovo, mentálne, fyzicky i emočne.

ROZPTÝĽME SA NÁROČNEJŠOU KNIHOU

V ostatných rokoch sa hranica medzi prácou a osobným životom stiera. Práca sa stala časovo náročnou, spoločenské aktivity sú v úzadí a čoraz viac ľudí sa nedokáže venovať kvalitným voľnočasovým aktivitám, pričom už Aristoteles ich považoval za zásadné pre ľudské šťastie. Nedostatkom kvalitného voľného času vzniká neznesiteľné prázdno, ktoré v súčasnosti ignorujeme digitálnym šumom¹⁶ až do takej miery, že si ho prestávame uvedomovať. Existuje však tzv. Bennettov¹⁷ princíp, v ktorom sa uvádza, že je prospešnejšie vyplniť voľný čas duševnou námahou tak, aby nám robila radosť, než len pasívnym prežívaním času. Bennett tak tiež odporúča čítanie náročnejšej literatúry a poézie.¹⁸

ZÁVEROM

Možno je aj na nás, aby sme namiesto scrollovania sociálnych sietí trávili svoj voľný čas aktívnym čítaním, pretože to je činnosť, ktorá nás neunaví, práve naopak – vzpruží. V súvislosti s uvedeným Newport (2019, s. 186) uvádza, že: „... hodnota, ktorú takouto námahou získame, je priamoúmerná vynaloženej energii“.

POZNÁMKY

- ¹ Viac pozri na https://www.researchgate.net/publication/229431397_Stress_Management_Strategies_For_Students_The_Immediate_Effects_Of_Yoga_Humor_And_Reading_On_Stress.
- ² Viac pozri na <https://markhampubliclibrary.ca/blogs/post/top-10-benefits-of-reading-for-all-ages/>.
- ³ Viac pozri na <https://www.telegraph.co.uk/news/health/news/5070874/Reading-can-help-reduce-stress.html>.
- ⁴ Viac pozri na <https://www.health.harvard.edu/staying-healthy/blue-light-has-a-dark-side>.
- ⁵ Viac pozri na <https://markhampubliclibrary.ca/blogs/post/top-10-benefits-of-reading-for-all-ages/>.
- ⁶ Viac pozri na <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4128180/>.
- ⁷ <https://markhampubliclibrary.ca/blogs/post/top-10-benefits-of-reading-for-all-ages/>.
- ⁸ <https://www.nia.nih.gov/health/brain-health/cognitive-health-and-older-adults>.
- ⁹ <https://www.cambridge.org/core/journals/international-psychogeriatrics/article/reading-activity-prevents-long-term-decline-in-cognitive-function-in-older-people-evidence-from-a-14-year-longitudinal-study/3AE2A-49067C17A4140EEBB49F394AACC>.
- ¹⁰ Viac pozri na Cognitive leisure activities and their role in preventing dementia a systematic review Stern, Cindy BHS(c)(Hons)1,2,3; Munn, Zachary BMR(NM)2,3 International Journal of Evidence-Based Healthcare 8(1):p 2 – 17, March 2010. DOI: 10.1111/j.1744-1609.2010.00150.x.
- ¹¹ Pozri poznámku číslo 10.
- ¹² Pozri poznámku číslo 10.
- ¹³ <https://www.webmd.com/balance/health-benefits-of-reading-books>.
- ¹⁴ <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/9225/studie-dokazuju-ze-citanie-pribehov-moze-zvysovat-empatiu>.
- ¹⁵ <https://markhampubliclibrary.ca/blogs/post/top-10-benefits-of-reading-for-all-ages/>.
- ¹⁶ Viac pozri Newport, 2019, s. 178.
- ¹⁷ Arnold Bennett sa zaoberal aktívnym trávením voľného času vo svojej knihe *How to Live on 24 Hours a Day (Ako žiť naplno 24 hodín denne)*.
- ¹⁸ Viac pozri Newport, 2019, s. 185.

HODNOTA KNIHY A KNIHOVNÍKOV V SPOLOČNOSTI REFLEXIE ÚČASTNÍKOV SEMINÁRA

MGR. MICHAELA HANAKOVIČ

The massive development of digital technologies has led to more concerns about the continuing relevance of certain professions and traditional media. In this context, the Slovak National Library organised an online event *Libraries Then and Now (Knižnice teraz a potom)*, whose main theme was the role of books and librarians in society. Considering problems associated with new media, including passive consumption of information and the growing gap between the information rich and information poor, many perceive the book as the main information resource for promoting culture. This was supported by a survey of seminar participants who associate the printed book with the aesthetic needs of the individual and with digital detox and to which e-books are more like a supplement. They have a similarly positive view of librarians but feel that they are not sufficiently valued by society. This is an effect of general negligence or distorted ideas about what their work involves. As the author puts it, librarians are guides through the huge amount of information and libraries are a vital venue for meaningful social interaction.

Keywords: libraries and society, libraries and users, librarians, librarianship, traditional and electronic media, seminar, Slovak National Library, Martin (city)

✉ michaela.hanakovic@snk.sk
Slovenská národná knižnica
www.snk.sk

ÚVOD

Žijeme v 21. storočí, v dobe digitalizácie, v ktorej chcú v niektorých odvetviach a profesiách ľudí vymeniť za stroje. Avšak existujú profesie, ako napríklad knihovník, ktoré nie je možné len tak nahradiť, pretože práve ľudský faktor je pre spoločnosť nenahraditeľný a má nevyčísliteľnú hodnotu rovnako ako klasické knihy, ktoré sa čoraz viac prirovnávajú k ich elektronickej verzii, tzv. e-knihe.

Slovenská národná knižnica prišla s myšlienkou, že pripraví pre knihovníkov pracujúcich v knižniciach v rámci územia Slovenskej republiky online podujatie **Knižnice teraz a potom**. Jeho 3. ročník na tému *Hodnota knihy a knihovníkov v spoločnosti* zorganizovala **Michaela Hanakovič** z knižničného inštitútu v spolupráci so spisovateľkou, novinárkou, moderátorkou a známou zberateľkou slovenských krojov **Tamarou Šimončíkovou Heribanovou**, ktorá je mnohými považovaná za nositeľku hodnôt v našej krajine. Neodmysliteľnou súčasťou podujatia bola riaditeľka odboru k-Služby Slovenskej národnej knižnice **Zuzana Prachárová**, ktorá pracuje v knižnici už viac ako 25 rokov, a tak sa pokúsila poodhaliť, ako vníma povolanie knihovníka a akú hodnotu majú pre ňu samotné knihy. SNK pri tejto príležitosti prehĺbila spoluprácu so spoločnosťou Martinus, s. r. o., v zastúpení **Moniky Záborskej**, ktorá bližšie opísala hodnotu knihy pre spoločnosť, ako vníma e-knihu a audioknihu spoločnosť a ako čitateľ. Taktiež odprezentovala názor na čoraz častejšie kladenú otázku, či by v budúcnosti mohla e-kniha nahradiť klasickú knihu.

online podujatie

KNIŽNICE TERAZ A POTOM*
Hodnota knihy a knihovníkov
v spoločnosti

* 20. jún 2023, www.snk.sk

Tamara Šimončíková Heribanová. Zdroj: www.usvl.sav.sk

AKÁ JE HODNOTA KNIHY PRE SPOLOČNOSŤ?

Lomnický (2011, s. 21) uvádza, že „Kultúra sa oceňuje ako hodnota. Keďže ide o ľudskú činnosť, nevyhnutne musí byť diferencovaná a spojená s hodnotovou normou. Čím komplikovanejšie sú kultúrne pomery spoločnosti, tým rozmanitejšia je jeho kultúrna činnosť. Kultúra je kultúrou práve pre všetky atribúty ľudskej a pre komplexne ľudskej nazeranie na človeka, ktorý nie len existuje, ale aj myslí, tvorí, cíti, miluje a teda v tomto najširšom kontexte žije.“

Už z minulosti vieme, že „hlavným prostriedkom šírenia kultúry bola kniha!“ (Cabadaj, 2008). V dobe digitalizácie, v ktorej žijeme, si uvedomujeme, že „človek je doslova obeťou mediálnej spoločnosti, ktorá ponúka pasívnu zábavu a životný štýl podmienený konzumovaním audiovizuálnych médií. Človek prestáva čítať a tvorivo písať a necháva sa manipulovať mediálnou ilúziou. Jeho kultúrnosť je ohraničená mediálnym časopriestorom“ (Lomnický, 2011, s. 31). Príchodom internetu sa rozšírilo množstvo zdrojov informácií a čoraz viac ľudí sa zamýšľa nad otázkou, či môžu v budúcnosti klasické knihy nahradiť e-kni-

hy. Niektoré online správy o vzostupe elektronických kníh informujú o potrebách potencionálnych čitateľov v krajinách, ktoré nemajú počítače alebo dostupné spoľahlivé zdroje elektrickej energie. Priepasť medzi ľuďmi disponujúcimi množstvom informácií sa stále zväčšuje. Avšak i v rozvinutých krajinách existuje veľa ľudí, ktorí nemôžu používať elektronické zdroje na získavanie informácií (Cave – Ayadová, 2015). Najdôležitejšie pri používaní e-kníh je mať funkčnú internetovú sieť, keďže objednanie a doručovanie e-knihy je elektronické (platba je len bezhotovostná s cieľom zachovať výhody rýchleho doručenia) a spôsob ich čítania je za pomoci PC alebo čítačky e-kníh, prípadne alternatívou môže byť tablet alebo smartfón.

Možno popularita elektronických kníh stúpa a možno tlačaná papierová kniha vymizne rovnako ako sa dávno prestali používať babylonské hlinené tabuľky a egyptské papierové zvitky. V žiadnom prípade nie sme presvedčení, že budúca podoba knihy bude iba elektronická. Isté však je, že ľudstvo vyvinulo rôzne spôsoby uchovávanania a šírenia informácií, ktoré sú zasadené hlboko do nášho povedomia (Cave – Ayadová, 2015). Možnosti uchovávanania a šírenia informácií, ale aj hodnoty knihy pre spoločnosť a jej postupný vývoj v histórii ľudstva pútavo spracováva publikácia *Knihy, ktoré ovplyvnili dejiny* (Collins, 2021), ktorá môže slúžiť aj ako sprievodca najvzácnejších, najdôležitejších a najslávnejších písomných diel sveta.

Súčasťou podujatia *Knížnice teraz a potom* bol aj krátky prieskum medzi knihovníkmi na tému budúcnosť kníh. Na otázku *Myslíte si, že v budúcnosti môžu klasické knihy nahradiť e-knihy?* prevažná väčšina opýtaných odpovedala záporne, avšak niektorí uviedli aj obširnejšie odpovede. V nasledujúcej časti príspevku uverejňujeme niekoľko názorov knihovníkov a ich pohľad na hodnotu klasickej knihy v porovnaní s e-knihou.

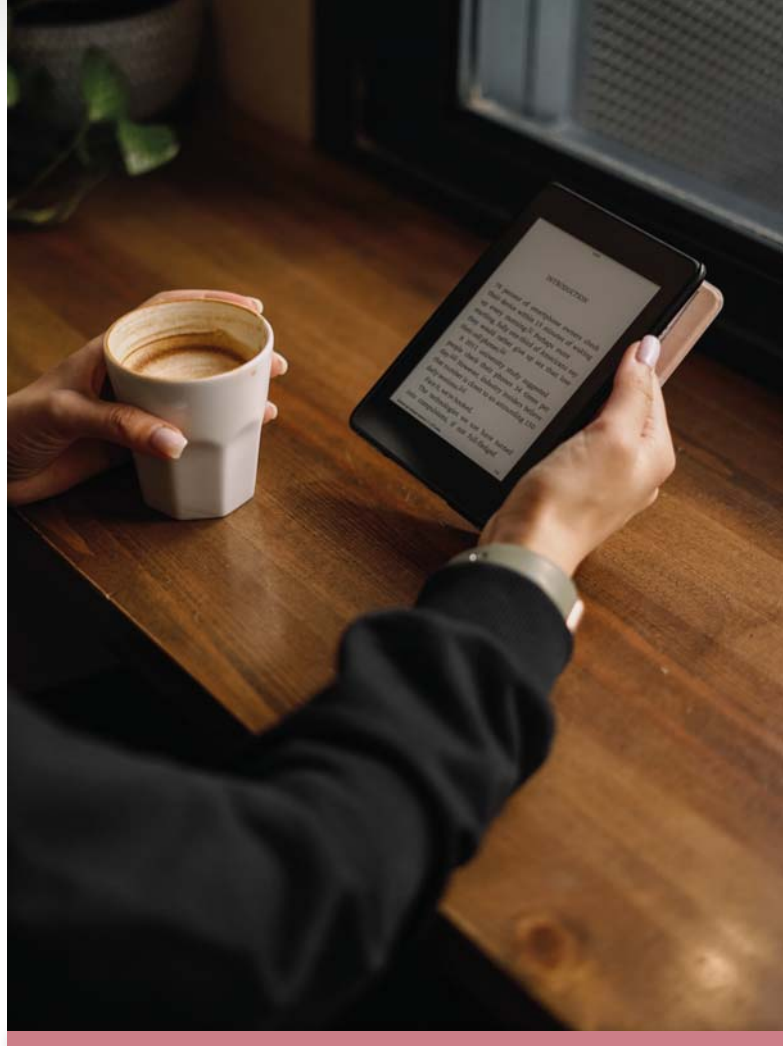
„Klasické knihy budú mať stále svoje nezastupiteľné miesto a hodnotu.“

„Myslím si, že nie. Kniha má svoje čaro, hodnotu, keď ju držíte v ruke a môžete listovať.“

„Trochu áno, ale v úplnej miere nie; ten pocit držať knihu v ruke je nenahradiateľný.“

„Nie, som presvedčená, že papierové knihy budú mať v živote ľudí stále svoje miesto.“

„Klasické knihy zostanú vždy klasikou, ktorá nemôže e-knihy nikdy nahradiť.“

„Myslím si, že nie. Vypnúť elektroniku a chytiť si knihu je niečo, čo ľudia považujú za relax a v budúcnosti to vidím ako metódu digitálneho detoxu.“

AKÁ JE HODNOTA KNIHOVNÍKOV V SPOLOČNOSTI?

Názor samotných knihovníkov nás zaujímal aj na tému hodnota knihovníka v spoločnosti. Na otázku *Máte pocit, že Vaša práca knihovníka/knihovničky má prínos pre spoločnosť?* zo 110 opýtaných sa až 104 knihovníkov vyjadrilo pozitívne (94,5 %), 5 knihovníkov odpovedalo *neviem posúdiť* (4,5%) a 1 knihovník uviedol odpoveď *nie* (1%).

K otázkam *Ako podľa Vás vníma spoločnosť povolanie knihovníka/knihovničky?* a *Uvedomuje si spoločnosť ich hodnotu a prínos pre spoločnosť?* mali knihovníci možnosť napísať v dotazníku vlastnú odpoveď. Väčšina z nich sa zhodla v tom, že spoločnosť si ich hodnotu pre spoločnosť neuvedomuje, niektorí však uviedli aj ich pocity z ich vnímania samotnou spoločnosťou.

„Myslím, že staršia generácia si uvedomuje hodnotu a prínos knihovníkov, mladšia generácia, žiaľ, už nie.“

„Spoločnosť v súčasnej dobe vníma knihovníkov ako prirodzenú súčasť a neuvedomuje si hodnotu a prínos knihovníkov.“

„Význam práce knihovníka nie je spoločnosťou docenený.“

„Spoločnosť si neuvedomuje dôležitosť tohto povolania.“

„Mnohí ani netušia, čo všetko obnáša práca knihovníka, myslia si, že len sedíme, požičiavame knihy a čítame ich.“

„Spoločnosť má o práci knihovníka skreslené a veľmi zjednodušené predstavy.“

„Myslím si, že veľa ľudí si to ani neuvedomuje a nevedia si predstaviť, čo všetko zahŕňa práca knihovníka. Keď sa s čitateľmi rozprávam a hovorím im, čo všetko robíme, často sú prekvapení.“

„Spoločnosť vníma knihovníkov len ako ďalších úradníkov, ich hodnotu si pravdepodobne neuvedomujú.“

„Na Slovensku si veľa ľudí neváži a neuvedomuje, aká je dôležitá práca knihovníka a čo všetko robia pre spoločnosť.“

Z uvedeného prieskumu vyplýva, že novodobý používateľ knižnice je nedostatočne informovaný o poslaní a úlohe knihovníka, ktorá sa neustále mení a musí sa rýchlo adaptovať na nové požiadavky.

Očakáva sa, že knihovník by mal byť skúsený odborník, ktorý používateľa pri hľadaní a plnení jeho požiadaviek usmerní v oblastiach, ako knižnično-informačné služby, výpožičné a medziknižničné výpožičné služby a referenčné a konzultačné služby, taktiež by mal byť zodpovedný za kvalitné knižničné fondy, kvalitu a rozsah poskytovaných služieb a mal by vedieť zabezpečiť voľný prístup k informáciám všetkým používateľom a občanom.

V súčasnosti si profesia knihovníka vyžaduje väčšie množstvo znalostí a zručností ako v minulosti, pretože odborne spracováva, uchováva a sprístupňuje špeciálne typy dokumentov, ako staré a vzácne tlač, rukopisy, patenty, mapy, seriály, normy, hudobné, audiovizuálne a multimedialne dokumenty, elektronické dokumenty a databázy vyplývajúce z činnosti knižnice. Zároveň knihovník organizuje a koordinuje odborné podujatia s nutnosťou vzdelávať a prispôbovať sa neustále novým technologickým trendom.

Profesia knihovníka má svoje opodstatnenie a hodnotné postavenie v spoločnosti aj napriek tomu, ak výsledky nie sú vždy hmatateľné a viditeľné, pretože formuje kultúrnu identitu národa. Lomnický (2011, s. 21 – 23) uvádza, že „Dôležitou spoločenskou aspiráciou sa v súčasnosti javí rozvíjať kultúru jazyka a hodnotnou výchovou prispievať ku kultúrnosti života človeka a v etickom zmysle podporovať jeho kultúrnu identitu. Jazykové dedičstvo je nám aj dnes mimoriadne vzácne, lebo sa v ňom ohlasujú dejiny, um a práca našich predchodcov, tých, ktorí neprestajne tvorili a kultivovali slovenský jazyk ako najdôležitejšiu súčasť našej národnej kultúry, ba i nášho národného bytia.“ Neustále je potrebné posilňovať kultúrnu identitu, pre ktorú sú charakteristické naše hodnoty, tradície, zvyky, ale aj história, ľud a kultúrne dedičstvo, pozostávajúce z tvorivej činnosti človeka a vývoja ľudskej spoločnosti z minulých čias až po súčasnosť.

Zo samotného online podujatia vyplýva, že knižnice majú svoje nenahraditeľné miesto, kde by sa ľudia mali stretávať, diskutovať a vzdelávať. Spisovateľka Tamara Šimončíková Heribanová taktiež vyzdvihla opodstatnenosť čítania a uvedomenia si, aký dôležitý je priamy kontakt s knihami. „Knihy boli v mladosti moje najlepšie kamarátky. Chodila som do knižnice a požičiavala som si 2 – 3 knihy týždenne. Písala som si aj čitateľský denník a na základe toho som sa aj zdokonalila v nemeckom jazyku.“ V prípade, že ju oslovilo vydavateľstvo na krst knihy, preferovala osobné stretnutia v knižniciach v rôznych slovenských mestách a i naďalej zastáva názor, že „ak sa kniha napíše a ak ju autorka/autor vydá, tak je úžasné, ak si nájde čas stretnúť sa s čitateľkami/čitateľmi.“ O hodnote klasickej knihy má jasnú predstavu aj Zuzana Prachárová, riaditeľka odboru k-Služby v Slovenskej národnej knižnici, a Martina Záborská zo spoločnosti Martinus, ktoré takmer zhodne uviedli, že milujú vôňu knihy a e-knihu vnímajú len ako doplnok klasickej knihy.

ZÁVER

Napriek tomu, že žijeme v dobe digitalizácie, v ktorej elektronická kniha otvorila novú etapu, klasická kniha má ešte stále svoje stabilné miesto u milovníkov kníh, ktorí oceňujú práve v tomto pretechnizovanom svete tú najklasickejšiu verziu knihy. Väčšina z nich sa ani časom nevzdá toho hmatateľného pocitu –

držať knihu v ruke a počuť šuchot strán pri jej listovaní. V mnohých domácnostiach je dokonca kniha vystavená v knižnici ako neodmysliteľná súčasť domova, ktorá dotvára jeho atmosféru.

Jedným z hlavných cieľov online podujatia bolo pripomenúť knihovníkom ich dôležitosť a zároveň ich motivovať v ich nie vždy ľahkej práci, ktorú vykonávajú pre spoločnosť a ktorej súčasťou je aj uchovanie kultúrneho dedičstva pre budúce generácie.

Online podujatie knihovníkov veľmi zaujalo, o čom svedčí aj prevládajúca pozitívna spätná väzba.

„Teší ma, že sú okolo mňa ľudia, ktorí veria v budúcnosť knihy, knihovníctva, tak ako ja, samozrejme.“

„Áno, povzbudilo, bolo to také pohladenie duše knihovníka. Malo by to odznieť aj pre širokú verejnosť, aby si uvedomili význam knižníc, čítania a vzdelávania

ako takého a postavenie, úlohu knihovníka v dnešnej pretechnizovanej dobe.“

„Určite povzbudilo, všetky dámy rozprávali pekne, tak, ako to cítia, našla som si tam aj nejaké námety do ďalšej práce. Bolo to jedno úžasné, vydarené podujatie.“

„Podujatie bolo inšpiratívne, zaujímavé, podnetné a organizátorom ďakujem za profesionálne zvládnutie celého priebehu podujatia a odkazujem, že sa teším na ďalšie.“

Online podujatie splnilo očakávania nielen účastníkov, ale aj nás ako organizátorov, preto určite budeme pracovať na ďalších témach, ktoré pomôžu zviditeľniť povolanie knihovníka, motivovať samotných knihovníkov pracujúcich v knižniciach a rozšíriť u ľudí povedomie o tom, aké miesto by mala knižnica v spoločnosti zastávať.

Podujatie bolo nahrávané a je zverejnené na oficiálnom Youtube kanáli Slovenskej národnej knižnice pod názvom *Knižnice teraz a potom – 20. 06. 2023.*

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- CABADAJ, Peter. 2008. *Cesty slovenskej knihy: od Proglasu k moderne : [medzinárodný výstavný projekt Slovenskej národnej knižnice v Martine, zrealizovaný pri príležitosti 90. výročia vzniku Česko-Slovenskej republiky]*. Martin : Slovenská národná knižnica 2008. 103 s. ISBN 978-80-89301-26-3.
- CAVE, Roderick – AYAD, Sara. 2015. *Knihy: prehľadné dejiny od klínového písma po elektronické čtečky*. V Praze Slovart 2015. 288 s. ISBN 978-80-7529-021-2.
- COLLINS, Michael – CUSSANS, Thomas – FARNDON, John et al. *Knihy, ktoré ovplyvnili dejiny*. Bratislava : Ikar 2021. 256 s. ISBN 978-80-551-7664-2.
- HOLLÁ, Eva. 2018. Celoživotné vzdelávanie ako nástroj osobnostného rozvoja v profesii knihovník. In *Knižnica*, 2018, roč. 19, č. 4, s. 12 – 15, ISSN 1336-0965. (cit. 2023-08-03). Dostupné na internete: https://snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2018/Kniznica_2018_04_2_Celozivotne_vzdelavanie_ako_nastroj_osobnostn%C3%A9ho_rozvoja_v_profesii_knihovnik.pdf.
- LOMNICKÝ, Igor. 2011. *Hodnotové aspekty vzťahu etiky, kultúry a literatúry*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa 2011. 177 s. ISBN 978-80-558-0008-0.
- STASSELOVÁ, Silvia. 2016. Národní soustava povolání a knihovnické profese ve Slovenské republice. In *Profese knihovník: sborník z mezinárodní odborné knihovnické konference konané dne 9. června 2016 v Regionální knihovně Karviná*. Red. MOLINOVÁ, Halina – KUKRECHTOVÁ, Markéta – KIJONKA, Edmund. Karviná : Regionální knihovna Karviná 2016, s. 18 – 51. Dostupné na internete: <https://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Prirucni-knihovna/Profese-knihovnik-sbornik-konference-2016.aspx>.

MARIAN VÁROSS – TRESTUHODNE ZABUDNUTÁ OSOBNOSŤ EURÓPSKEHO RANGU

MGR. PETER CABADAJ

 petercabadaj5@gmail.com

The paper explores the life and work of a less known Slovak personality – Marian Vároš – who can be considered one of the leading figures of the modern academic scene in the second half of the twentieth century. As one of the best educated Slovaks of his time, he also delved into literature and fine arts. He wrote many monographs, articles and essays from various academic fields. He also worked in the State Psycho-technical Institute, was an editor in the daily newspaper *Národná obroda* and initiated the foundation of the Institute of the Theory and History of Art, which he was subsequently forced to leave for political reasons. He later worked in the Slovak National Gallery. Vároš described his own difficult fate in diary entries which were published in the book *Loneliness Day after Day (Deň za dňom samota)* in 2016.

Keywords: personalities, Marian Vároš, modern science, literary creation, artistic creation, Institute of the Theory and History of Art, Slovak National Gallery

Bezpochyby patril medzi najvzdelanejších Slovákov druhej polovice minulého storočia, respektíve najvýraznejších predstaviteľov našej modernej vedy. Na uvedenej konštatácii nič nemení ani smutný fakt, že širšia kultúrna verejnosť, vrátane jeho rodného mesta Martin, o Marianovi Városovi (nar. 7. 2. 1923) absolútne nechýruje. Potvrdila to aj vlnajšia storočnica narodenia tohto renomovaného kunsthistorika, estetika, axiológa, filozofa, psychológa, spisovateľa, esejistu, prekladateľa, redaktora a pedagóga, ktorú sprevádzalo hrobové ticho...

SORBONNA AJ CAMBRIDGE

Otec Belo Váross bol známou martinskou osobnosťou. Família mala veľkostatok a kúriu, koncom 19. storočia založila aj garbiareň, ktorá však hneď po spustení prevádzky, ešte nepoistená, vyhorela. Zakrátko po vzniku Československej republiky (1918) sa stal Belo Váross bankovým úradníkom a veľmi rád navštevoval umelecké kruhy. V roku 1930 rodina definitívne zakotvila v Bratislave, kde otca zamestnalo ústredie Slovenskej ligy. Stredoškolské a vysokoškolské štúdium s aprobáciou slovenčina a filozofia absolvoval Marian Váross na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Už ako študent pravidelne uverejňoval state, eseje a črty o výtvarnom umení. Popri štúdiu začal pracovať v Štátnom psychotechnickom ústave, kde si študijné zameranie rozšíril o psychológiu. Zásadný vplyv ohľadne formovania Városových filozofických názorov mali jeho študijné postgraduálne pobyty na renomovaných univerzitách Sorbonna (1945 – 1947) a Cambridge (1947 – 1948). Počas nich vznikli rozsiahle práce, ktoré doposiaľ neboli v slovenčine publikované. V Cambridge napísal priekopnícke dielo *Axiológia ako teória hodnôt a hodnotenia* (1949). Skrátená verzia vyšla u nás pod názvom *Úvod do axiológie* až roku 1970 a bola hodnotená ako objavná a jedinečná práca, ktorá etabluje axiológiu ako samostatnú vednú disciplínu.

Žiaľ, svoje tvorivé úsilie z oblasti filozofie Váross po návrate z cudziny nemohol nikdy naplniť v inštitucionalizovanej podobe. V rokoch 1943 – 1950 bol pracovníkom Štátneho psychotechnického ústavu, krátko kultúrnym redaktorom denníka *Národná obroda* (1945). Istý čas pôsobil v Psychologickom a sociologickom ústave SAV (1950 – 1952), odkiaľ ho preradili za prekladateľa z ruštiny do Vydavateľstva SAV. V roku 1953 inicioval na pôde Slovenskej akadémie vied založenie Kabinetu pre teóriu a dejiny umenia, z ktorého vznikol Ústav teórie a dejín umenia.

Marian Váross. Zdroj: Súkromný archív Petra Cabadaja

OBDIVUHODNÝ ZÁBER

Ako mimoriadne produktívny a komplexne založený teoretik napísal množstvo knižných monografií, syntetizujúcich textov, štúdií, esejí a článkov s obdivuhodným záberom od všeobecnej estetiky až po syntézu moderného slovenského maliarstva. Koncom šesťdesiatych rokov (1969) sa stal externým vedúcim Katedry vedy o výtvarnom umení Filozofickej fakulty UK v Bratislave. V pozícii externých pedagógov na ňu priviedol celý rad spolupracovníkov z akademického pracoviska – špecialistov na jednotlivé vývinové línie dejín nášho umenia. „Tým značne modifikoval dovtedy uzatvorený charakter výučby,“ uvádza Marta Hučková, „a do určitej miery ho priblížil zvyklostiam bežným na západných univerzitách. Uviedol do praxe otvorenejší systém prijímania poslucháčov. Namiesto prísneho numerusu klaususu – každý druhý rok dvaja až traja poslucháči – Váross presadil, aby bolo štúdium dejín umenia otvárané každoročne s počtom prijatých študentov cca 15 – 20. Otvorenie štúdia malo byť vyvážené sprísnením nárokov, ktoré by viedlo k väčšej selekcii a kvalitnejšiemu výsledku.“

Čas získať profesúru, respektíve zhmotniť novú predstavu o štúdiu dejín umenia, už Városovi súdne nebolo. Všetky plány zmarila okupácia Českoslo-

venska vojskami Varšavskej zmluvy v auguste 1968 a následná éra dusivej normalizácie. Uznávaný vedec európskeho formátu musel opustiť nielen Filozofickú fakultu UK (1970), ale neskôr i Ústav teórie a dejín umenia SAV. Mal zákaz publikovať a do svojho dôchodku (1985) bol zamestnaný v Slovenskej národnej galérii. Účinkovanie v SNG reflektujú aj Városove „denníkové zošity o dobe“, ktoré si starostlivo viedol od roku 1953. „... *Fungujem v Slovenskej národnej galérii ako úradníček popri veľkých a ešte väčších direktoroch, spomedzi ktorých si len niektorí uvedomujú, o čo v skutočnosti ide.*“ (29. 11. 1975) „... *V SNG ma schovávajú, ako vedia. Som dobrý na poskokovské výpomoci, ale urobili by všetko, aby som nebol na otvorení nových expozícií. Malomocní sa nesmú objavovať v obci, majú areál na periférii, kde ich nikto nevidí.*“ (26. 2. 1977) Tri mesiace pred smrťou, 25. augusta 1988, si Városov do denníka napísal: „*Dozvedel som sa, že môj spis dostal na vybavenie nový vedecký sekretár SAV Luby. Volal som ho a povedal mi, že sa k tomu ešte nedostal, ale budúci týždeň mi oznámi výsledok. Vraj*

musí v tejto veci podniknúť nejaké kroky, ale ak sa to bude len trochu dať, zariadi to. Slepý by povedal, uvidíme...“ Denníkové zošity s uverejnenými fragmentmi vyšli knižne pod názvom *Deň za dňom samota* až v roku 2016.

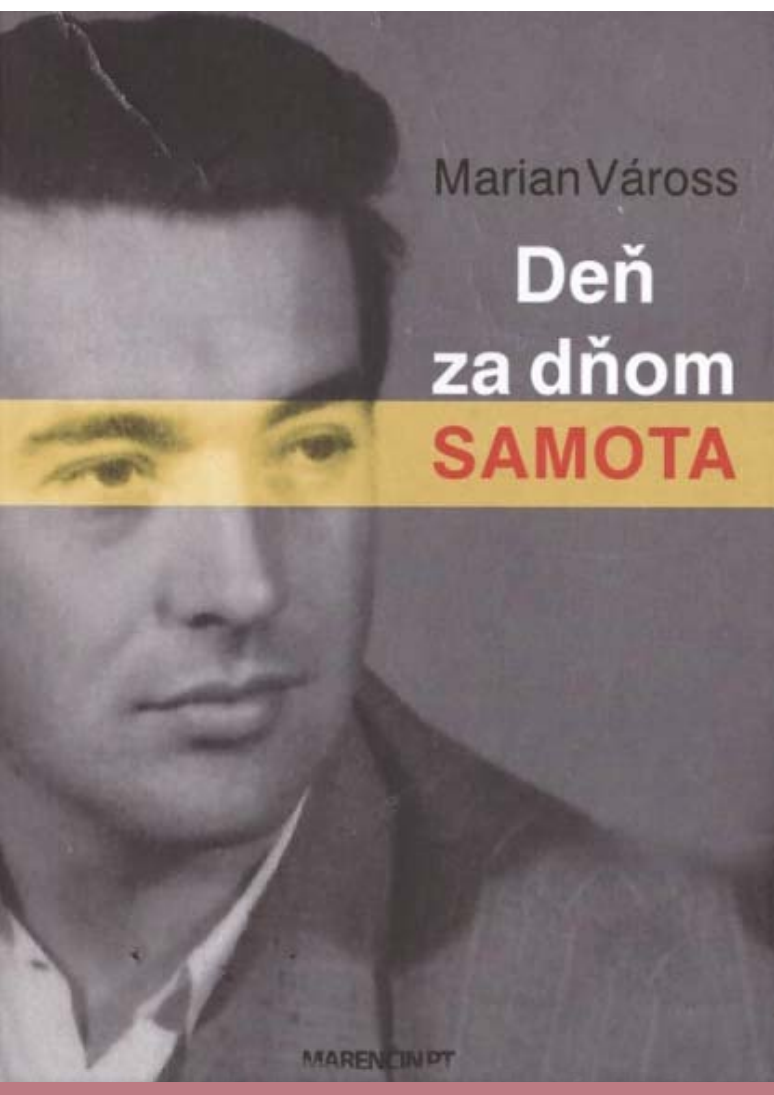
Jeden z najvýznamnejších reprezentantov modernej vedy na Slovensku Marian Városov zomrel 21. novembra 1988 v Bratislave na zlyhanie srdca. Vedcove telesné pozostatky sú uložené na Národnom cintoríne v Martine.

NÁRODNÉ V UMENÍ

Teoreticko-mysliteľský záber a dielo Mariana Várossa je mimoriadne rozsiahle a bohaté. Debutoval dizertačnou prácou *Osobnosť ako hodnotiaci akt*, ktorú uverejnil v *Psychologickom zborníku* (1946 – 1947). Vedecké tituly zo študijných pobytov vo Francúzsku a v Anglicku sú uvedené na inom mieste. Celý rad väčších i menších monografií, venovaných tvorbe domácich výtvarníkov, napísal Városov v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch. Preferoval v nich tvorbu tých osobností, ktoré vo svojich dielach objavovali a špecifikovali slovenskosť výtvarného prejavu, čiže pojem národného v umení.

Séria autorových cenných titulov reflektuje oblasti estetiky, teórie, histórie a vývinových otázok výtvarného kumštu, resp. filozofie umenia (*Slovenskí výtvarní umelci 1918 – 1945*, 1960; *Teória realizmu vo výtvarnom umení*, 1961 a i.). Pozoruhodná kniha *Estetično, umenie a človek* (1969) zrkadlí oblasť antropologickej estetiky. Treba zdôrazniť, že estetické vzťahy človeka k realite považoval tvorca za špecifický druh hodnotiacich filiacíí. Pripomenieme aj inú mimoriadne záslužnú knihu *Výtvarný život na Slovensku začiatkom 20. storočia* (1971).

Keď mal Városov v sedemdesiatych rokoch zákaz publikovať, vyvíjal intenzívne úsilie týkajúce sa dôstojnej propagácie hodnôt slovenského výtvarného umenia. Rezultátom uvedenej činnosti je autorstvo 59 katalógov individuálnych a kolektívnych výstav. Zhodnotil v nich dielo Štefana Polkorába, Jana Hálu, Edmunda Gwerka, Ladislava Čemického, Lubomíra Kellenbergera, Martina Tvrdoňa, Márie Želibskej a ďalších umelcov. Z reprezentatívnych domácich a zahraničných kurátorských výstav spomenieme *Bienále Benátky* (1960, 1966), *Súčasná slovenská umenie* (Praha, 1963), *Bienále mladých* (Paríž, 1969), bol kurátorom stálej expozície 19. a 20. storočia v Galérii P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši a pod.

AKTÍVNY DOMA AJ VO SVETE

Tvorcove teoretické príspevky, štúdie, glosy, portréty a recenzie uverejnili mnohé československé (*Umění, Ars, Umelecký mesačník, Estetika, Kulturná revue...*) i zahraničné odborné časopisy a zborníky (Anglicko, Francúzsko, Nemecko, Maďarsko, Poľsko). V priebehu rokov 1967 – 1970 bol Váross hlavným redaktorom časopisu *Ars*, napísal úvod a heslá do *Slovníka slovenského výtvarného umenia*, preložil 14 titulov z nemeckej, anglickej, francúzskej a ruskej literatúry, vystúpil na medzinárodných estetických kongresoch a sympóziách v Amsterdame (1964), Salzburgu (1964), Prahe (1966), Uppsale (1968), Krakove (1979) a inde. Zastával funkciu podpredsedu Zväzu slovenských výtvarných umelcov (1961 – 1965), podpredsedu Vedeckého kolégia pre vedu a umenie SAV (1966 – 1970), aktívne pracoval v Medzinárodnom združení kritikov umenia AICA, Európskej kultúrnej spoločnosti SEC, bol členom Accademie Raffaello. Vyznamenali ho Cenou SAV (1956), Cenou Cypriána Majerníka (1961), in memoriam získal Cenu Martina Benku (1990). Asociácia teoretikov, kritikov a historikov výtvarného umenia a Fond výtvarných umení v Bratislave každoročne udeľujú od roku 1991 Cenu Mariana Várossa ako uznanie za mnohoročnú autorskú činnosť na poli umenovedy v oblasti teórie, kritiky a histórie na Slovensku.

ÚVAHY V NEČASE

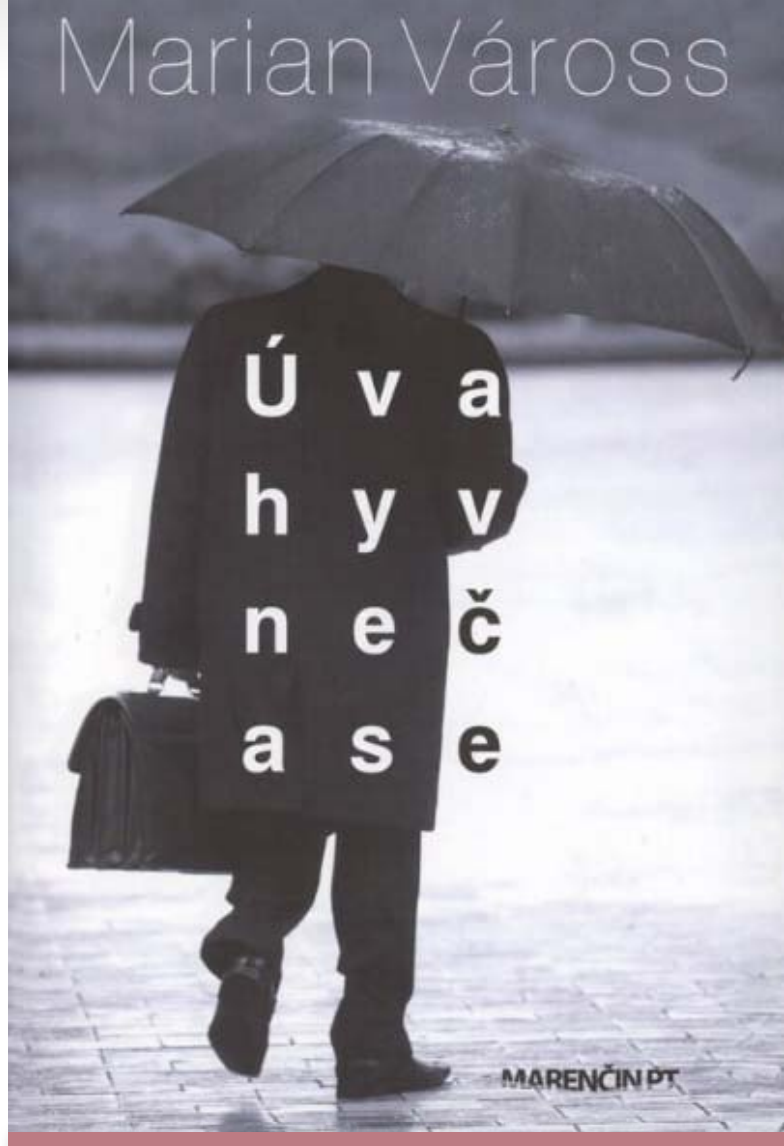
Závideniahodne bohatá autorova rukopisná pozostalosť umožnila v uplynulých rokoch vydanie dvoch interesantných diel. Knihu *Deň za dňom samota* sme už spomenuli. Zbierka textov s názvom *Úvahy v nečase* (2019) je výberom z Várossovej esejistickej a publicistickej činnosti a zahŕňa rozpravy o dialektike, o človeku, o strachu, o analógií v dejinách, o viere a ideáloch a o spoločenských systémoch. Špecifickú kategóriu predstavujú úvahy o politike medzi privátnym a verejným, o reálnom (alibistickom) socializme či komunistickom cynizme, totalite a entropii, ale tiež

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

VÁROSS, Marian. 2016. *Deň za dňom samota*. Bratislava : Marenčin PT 2016. 416 s. ISBN 9788081146350.

VÁROSS, Marian. 2019. *Úvahy v nečase*. Bratislava : Marenčin PT 2019. 256 s. ISBN 9788056904190.

<http://www.klemens.sav.sk-doc-filozofia>.

o fašizme a komunistickej xenofóbii, o mieste a pocitoch človeka v socialistickej realite. Bezpochyby ide aj s odstupom decénií o stále aktuálne témy, ktoré zaujmú hlavne kriticky mysliaceho čitateľa.

Záverom možno konštatovať, že hoci Váross pod silným tlakom politických okolností musel zmeniť odbornú orientáciu a svoju osobnú záľubu – výtvarné umenie – povýšiť na pracovnú náplň, nikdy neprestal uvažovať ako filozoficky a psychologicky vzdelaný insider, ktorý dokázal držať krok s európskou vedou a myslením. Napriek tematicko-obsahovej rozmanitosti sú diela Mariana Várossa preniknuté dvoma kľúčovými myšlienkami – ideou humanity a ideou nezlučiteľnosti totalitnej a demokratickej spoločnosti.

450. VÝROČIE PRÍCHODU PETRA BORNEMISZU DO ŠINTAVY

PHDR. ANNA JÓNÁSOVÁ

✉ oz.jonasova@gmail.com

The paper is a slightly revised version of an introductory speech given at one of the European Heritage Days events commemorating the 450th anniversary of the arrival of preacher, humanist and printer Peter Bornemisza in Šintava and of the printing of his first publication – a book of sermons entitled *Homiletics*. Besides promoting spiritual renewal in Christianity, the activities of Peter Bornemisza helped to disseminate the ideas of humanism and renaissance and strengthen education, despite opposition from many Catholic leaders. To this day, he is considered a cultural, spiritual and moral authority and his ideas remain valid even in the twenty-first century. The European Heritage Days event was accompanied by the launch of a collection of texts about his life – *The Power of the Printed Word (Sila tlačeneho slova)*.

Keywords: personalities, Peter Bornemisza, reformation history, history of printing, Šintava (Slovakia), European Heritage Days

ÚVOD

História ľudstva je popretkávaná mnohými udalosťami. Pripomíname si tie príjemnejšie, ako výročia korunovácií kráľov, jubileí osobností verejného, kultúrneho a vedeckého života, ale aj tie menej príjemné, ako dátumy vojen. Niektoré z nich sa týkajú celej planéty, jednotlivých svetadielov či štátov, ale sú aj výročia, ktoré si pripomínajú obyvatelia miest alebo zdanlivo bezvýznamných dedínok, pretože dejiny kráčali aj po ich uliciach a chotároch. Kalendáre zaznamenávajú mnohé udalosti s cieľom pripomenúť si ich, zviditeľniť či osláviť. Jednou z nich je aj 450. výročie príchodu Petra Bornemiszu do Šintavy.

V príspevku 450. výročie príchodu Petra Bornemiszu do Šintavy sa pokúsime priblížiť osud všestranného človeka, ktorý pre svoje presvedčenie, pôsobenie, tvorbu a slovo zhmotnené v písmenkách a uložené do kníh znášal následky.

Peter Bornemisza prišiel takmer pred pol tisícročím ako dvorský kazateľ na pozvanie zemepánov Júliusa Salma a jeho manželky Alžbety Thurzovej do Hlohovca. Neskôr sa tento vzdelaný, smelý, talentovaný a usilovný muž usadil na šintavskom panstve. Svojou všestrannosťou, húževnatosťou, pracovitosťou

a talentom poznačil nielen dedinku Šintava, mestečko Sereď a obce patriace do vtedajšieho panstva, ale ovplyvnil aj dianie v širšom okolí, ako aj v Nitrianskej a Bratislavskej župe. Peter Bornemisza rozvírením spoločenskej, politickej a konfesionalnej hladiny v Trnave pozdvihol a navždy zaradil do kultúrnych dejín Uhorska i Európy oblasť, ktorá by bez neho zostala neznámou lokalitou, jednou z tisícok usadlostí naddunajskej časti vtedajšieho Uhorska, kam sa po Moháči presťahoval cirkevný, spoločenský a kultúrny život krajiny.

V súvislosti s knihami sa bežne spomína vynález Johanna Gutenberga, ktorý na drevenom lise vytlačil odpustkovú listinu a následne v roku 1455 tzv. 42-riadkovú *Bibliu*, tlačenú v dvoch stĺpcoch. Jeho vynález bol prelomom v dejinách informatizácie ľudstva. Nastala éra sériovej multiplikačnej výroby kníh a iných tlačí, čím sa dosiahlo, že jedno dielo a jeden autor oslovil naraz mnohonásobne väčší počet čitateľov než akýkoľvek rukopis odpisovaný v dovedajších kláštorných skriptóriách. Niet divu, že sa kníhtlač začala šíriť nielen v Európe, ale aj vo svete. Svojich nasledovníkov si našla aj vo vtedajšom Uhorsku.

V kontexte uvedeného a v spojitosti s osobou Petra Bornemiszu si v príspevku pripomenieme aj výročie kníh a dielne, v ktorej vznikli, pretože v roku 2023 uplynulo už 450 rokov, čo Peter Bornemisza vydal v Šintave svoju prvú tlač.¹

S cieľom upriamiť pozornosť na túto skutočnosť, ktorá začala písať najvýznamnejšiu kapitolu kultúrnych dejín Šintavy a jej okolia, a zároveň detailnejšie ju vsadiť do historickej pamäti regióna som v roku 2022 v rámci podujatia *Literárne tradície Šintavy a Sereďe* navrhla pripomenúť si výročie napísania knihy, založenia kníhtlačiarne a zároveň spomenúť človeka, ktorý sa boril s nepriazňou okolia a osudu, ale i napriek tomu veril slovu – nielen tomu Božiemu, ale aj slovu civilnému –, ktoré kázal, ukladal na papier, tlačil a rozširoval. Následne vznikol projekt, ktorého nosnou časťou bolo zostavenie zborníka statí a prekladov o Petrovi Bornemiszi *Sila tlačeného slova*. Jeho realizáciu z verejných zdrojov významne podporil Fond na podporu umenia.

Životná dráha Petra Bornemiszu ponúka materiál nielen na opis jeho osobného života, ale hlavne na podrobnejší rozbor jeho diela, v ktorom sa spája a križuje množstvo hľadísk, aspektov a separátnych tém, vhodných aj na odborné bádanie pre knižných historikov a regionalistov, a ktoré ani zďaleka neobsiahne jedno

Peter Bornemisza. Zdroj: www.europeana.eu

Podujatie 450. výročie príchodu Petra Bornemiszu do Šintavy. Zdroj: FB Seredské novinky

podujatie venované tomuto oddanému humanistovi. Životopisné údaje, ako aj historické, literárnokritické a teologické hodnotenia jeho monumentálneho diela vyšli v Maďarsku vo viacerých odborných, konfesijných a populárnych publikáciách (v stručných aj obsirnejších verziách), avšak súpis literatúry o tomto dejateľovi na Slovensku, respektíve historiografická reflexia jeho diela zo špecifického slovacikálneho hľadiska absentuje, prípadne je minimálna. Pohľad na rozsiahlu databázu maďarských prameňov potvrdzuje, že život a dielo Petra Bornemiszu by neobsiahla ani niekoľkodňová vedecká konferencia.

Celý životopis Petra Bornemiszu, ktorý sa podarilo historikom doteraz postupne rekonštruovať, podávame heslovito v zborníku *Sila tlačeného slova* v časti *Chronológia života a dielo Petra Bornemiszu*, prevzatú z publikácie Tibora Schuleka.

Curriculum vitae je zostrúchnené do 255 hesiel, opisujúcich udalosti, historické súvislosti a osudy ľudí, ktorí ho vtedy obklopovali a ovplyvňovali. Heslá sú postupne uvedené v rámci 249 prameňov aj s doloženými dátumami.

Peter Bornemisza sa narodil 22. februára 1535 v Pešti. Jeho rodina žila v Budíne, avšak po vpáde Turkov sa z rodiny zachránil iba Peter. Ako 6-ročnú sirotu ho vychovávali príbuzní na východe kraji-

ny, kde získal aj základné vzdelanie. Neskôr študoval v Košiciach a istý čas pobudol na hrade Huszt, kde sa prejavil ako začínajúci básnik. Z ďalších jeho pobytov na školách v Padove, vo Francúzsku, Wittenbergu či vo Viedni nemáme presne doložené správy, preto je toto osemročné obdobie jeho života zahalené tajomstvom. Je však známe, že s 8 forintmi odišiel na 8 rokov do sveta a rovnako „bohatý“ sa vrátil. Finančné bohatstvo sa však nedá porovnať s vedomostným, ktoré Peter Bornemisza získal vo svete, pretože bol polyglot (okrem maďarčiny ovládal nemčinu, latinčinu, gréčtinu, taliančinu, francúzštinu a slovenčinu, respektíve poľštinu). Jeho vedomosti mu umožňovali chvíľku pracovať aj na kráľovskom dvore vo Viedni, kde napísal drámu *Elektra* (podľa Sofokla), ktorú vytlačil u Hoffhaltera. U tohto tlačiaru sa priučil tlačiarenskému remeslu. Ďalšie roky venoval obnovenej cirkvi ako kazateľ i ako spolupracovník tlačiaru Huszára Gála. Výraznú zmenu zaznamenal, keď sa stal dvorským kazateľom a vychovávateľom v rodine Jána Balašu vo Zvolene. Pripisuje sa mu aj nemalý vplyv na nadaného budúceho básnika Bálinta (Valentína Balašu), ktorému pomohol s prekladom a vydaním knižočky.

Po krajinskom sneme 1569 (Bratislava) Jána Balašu pre podozrenie z vlastizrady zatkli, preto Peter Bornemisza prijal miesto u zemepána Júliusa Sal-

BORNEMISZA PÉTER

Životopis Petra Bornemiszu od autora Tibora Schuleka (1939).
Zdroj: www.library.hungaricana.hu

mu a jeho manželky Alžbety Thurzovej. V rokoch 1570 – 1571 pôsobil ako kazateľ maďarským luteránom v trojjazyčnom Hlohovci, kde v chrámoch a v škole znela maďarčina, nemčina a slovenčina.

O Bornemiszovom pobyte na Považí vieme celkom málo. Existujú strohé údaje o tom, že sa tu pohyboval už v roku 1560, keď sa mu podarilo reformovať mesto Sereď, avšak podrobnejšie údaje o jeho účinkovaní v Sereďi chýbajú.

Od 1. januára 1572 Peter Bornemisza už pôsobil v Šintave, taktiež v trojjazyčnom prostredí. Bornemisza však vnímal, že pospolitý ľud tu hovorí prevažne po slovensky. Samotný Bornemisza v dedikácii nabáda Štefana Balašu, „...aby knižočku čítal nielen on, ale aj jeho čelad', aj žiaci, aj poddaní, aby ju čítali Maďari po maďarsky a Slováci po slovensky“². Na miesto protestantského kňaza nastúpil po smrti kňaza Michala (Mihálya) Tubu. Bornemisza ho v neskorších textoch spomenul ako dobrotivého človeka, svedomitého kňaza, ktorý bol dlho chorý a šikanovaný

necitlivou a nevernou manželkou. Dve jeho nábožné piesne uverejnil Bornemisza v *Spevníku*.

Zakrátko tento 37-ročný vzdelaný a životom skúsený a skúšaný muž inštaloval v Šintave tlačiareň, v ktorej v roku 1573 dokončil tlač prvej *Postily*, čiže knihy kázni na nedele a sviatky na celý rok. Bola to prvá časť zo zamýšľanej pentológie kníh, ktoré mali poslúžiť ostatným farárom a kazateľom pri duchovnej obnove kresťanstva v duchu nového učenia – protestantizmu. Ako vieme, avizoval ju už v roku 1569. Počas krajinárskeho snemu napísal predstaviteľom Trnavy list so žiadosťou o finančnú pomoc 1 000 forintov na vydanie kázni, ktoré má hotové v rukopise. Trnava mu však nevyhovela, ale nielen pre požiadavku vysokej sumy. (Ročný plat kazateľa Huszára na dvore Imricha Forgáča v Komjaticiach bol v tom období 20 forintov, takže išlo o obrovskú sumu, o ktorú žiadal.)

Fungovanie tlačiarne v blízkej Šintave bolo trňom v očiach katolíckeho duchovenstva, pretože kňaz a tlačiar Peter Bornemisza chodil kázať aj do Trnavy do domu Balašovcov. (Súčasne s ním pôsobil vo Wittembergu študovaný a v Rakúsku vysvätený Demeter Sibolthy, ktorý sa často zdržiaval aj u Bornemiszu v Šintave.) Aj keď mnohí mešťania Trnavy sympatizovali s reformáciou, dokonca chodili počúvať kázne do kaplnky špitálu alebo do domu Jána Balašu, protestantizmus v Trnave neuspel tak, ako si to Bornemisza predstavoval. Bránili tomu tlaky miestneho katolíckeho duchovenstva (Mikuláš Telegdi), zákazy z Viedne, prenasledovanie a dokonca aj uväznenie viacerých mešťanov Trnavy.

V čase pôsobenia Petra Bornemiszu v Šintave sa hovorí aj o ďalšom kultúrnom a duchovnom prvku – o fungovaní školy na jeho dvore (učil tam Pavol ,Pál' Lethenyi, neskôr kazateľ v Mači), ale aj o návštevách významných šľachticov a o stykoch Bornemiszu s renesančnou cudzinou. István Nemeskürthy napísal, že v čase prítomnosti Petra Bornemiszu v Šintave sa o nej hovorilo ako o Hornouhorskej Florencii.

Na pochopenie myšlienkových pohybov a tendencií raného novoveku, nastupujúceho humanizmu a renesancie, ktoré menili optiku pohľadu na pozemský život človeka, je pre maďarské všeobecné aj náboženské dejiny Peter Bornemisza jednou z kľúčových postáv, pretože v ňom samotnom sa často bili tieto dve filozofie. Podľa Tibora Schuleka „... raz v Bornemiszovi zvíťazil humanizmus nad náboženstvom, inokedy zvíťazilo náboženstvo nad humanizmom... Bornemiszov život a dielo svedčia o tom, že tieto premisy mravnosti, slušného a nábožného života sa snažil držať v rovnováhe“.

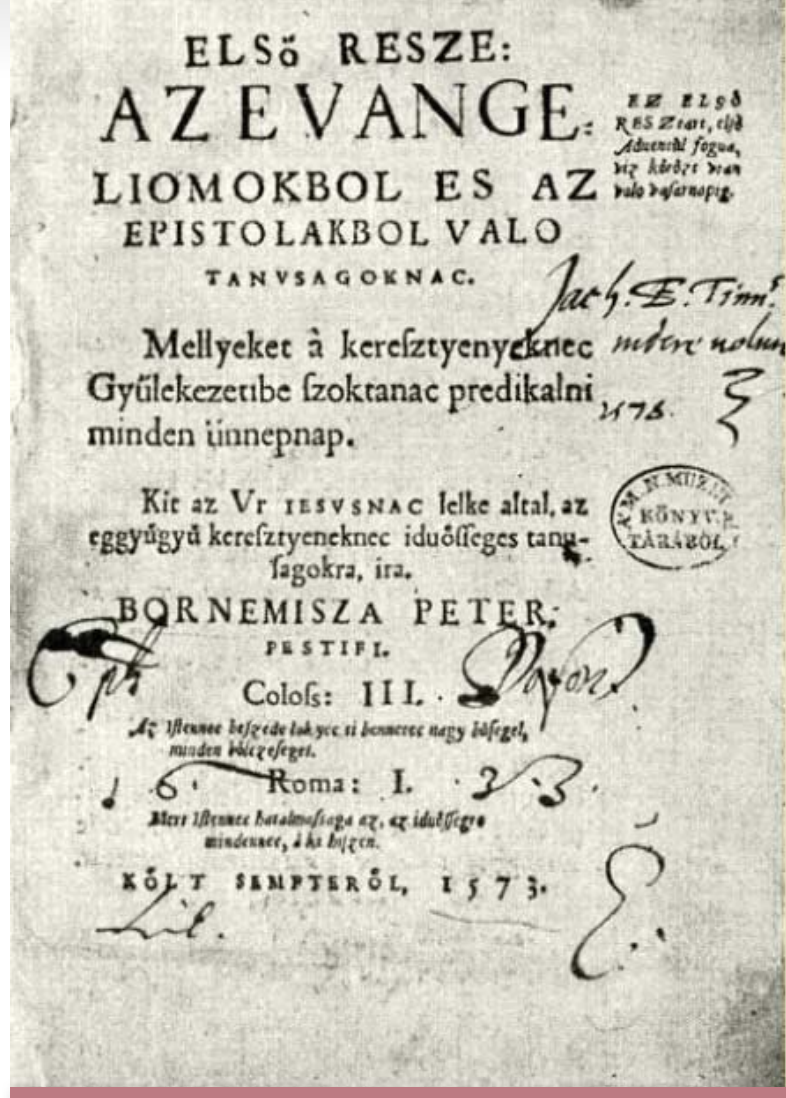
Peter Bornemisza nebol len šľachtickým kňazom a kazateľom. Keďže v spoločnosti požíval veľkú úctu a k aristokracii nebol servilný, pre každého bol morálnou autoritou. Taktiež bol aj prvým organizátorom protestantizmu na tomto území. Ako superintendent ustanovil niekoľkých protestantských kňazov na farnosti do okolitých obcí a mestečiek. Neustále sa vzdelával, preto ho považovali za najšcitanejšieho učenca tej doby.

V maďarskej odbornej literatúre nájdeme tisícky prameňov väčšieho či menšieho rozsahu o Petrovi Bornemiszovi ako o organizátorovi evanjelickej cirkvi nadunajského dištriktu, o jeho kazateľskej činnosti, ale aj ako o plodnom spisovateľovi, ktorý usilovne písal. Jeho juvenilné básne, ale aj štýl, výrazové prostriedky a kompozícia prozaických prác ho postavili do prvej línie zrodu maďarskej umeleckej literatúry. Ak sa pozrieme na jeho autorskú a typografickú usilovnosť, môžeme len v úžase konštatovať, čo všetko tento človek počas šiestich rokov v Šintave vykonal. Veď len *Postily* majú 7 600 strán. Ak k tomu počneme ďalších 6 rokov, počas ktorých „titoc helyen“ – na utajenom mieste na Plaveckom hrade a v Rohožníku vytlačil s pomocou faktora Valentína Mančkoviča ďalšie knihy, tak máme pred sebou grandiózny výsledok, respektíve monumentálne dielo obrovských rozmerov. Dokonca začiatkom 20. storočia jeden literárny historik pochyboval o Bornemiszovom autorstve a nastolil otázku, či to všetko naozaj stihol napísať sám.

Bornemisza nemal len prívržencov, ale mal aj veľa vplyvných a vtedajšími mocipánmi podporovaných nepriateľov. Presadzovanie Lutherovho učenia narážalo na silný odpor katolíckej Trnavy, ktorá bola v tom čase sídlom arcibiskupstva. Vieme, že po Moháči sa do Trnavy presťahoval ostrihomský úrad arcibiskupa a prítomnosť kňaza, kazateľa – stúpenca protestantizmu – v jeho blízkosti bola pre klérus neprijateľná. Tieto skutočnosti nemožno obísť, pretože Bornemiszovi veľmi strpčovali život. (Dokonca sa dozvedel, že mu o ten život aj usilovali.) Konfesionálne a osobné súboje, ktoré sa vtedy odohrávali medzi Petrom Bornemiszom a Mikulášom Telegdim sú zachytené v dobových tlačiach.³

POSTILY PETRA BORNEMISZU

Najznámejším dielom Petra Bornemiszu sú *Postily*. Zámer vydať knihu kázni avizoval už v roku 1569,

Prvé vydanie Bornemiszovho diela *Postila*. (1573) Zdroj: www.corycats.sk

avšak získať mecénov a nazbierať viac ako tisíc forintov na ich vydanie si vyžadovalo čas. Prvú knihu začal tlačiť ešte počas pobytu v Hlohovci, v tlačiarňi Gála Huszára v Komjaticiach. Dokončil ju v roku 1573 v Šintave. (1. októbra 2023 sme si v Šintave pripomenuli presne 450 rokov, čo uzrela svetlo sveta). V ročných intervaloch, s výnimkou morovej epidémie, písal a vydával ďalšie zväzky. V roku 1578 vyšiel štvrtý diel. Piaty vyšiel už v exile.

V 4. zväzku sa v záverečnom bloku nachádzajú časti *Ördögi kíssértetek a Röttenetes utálatosságáról ez megferteztetet vilagnac* (Diabolské pokušenia o nesmiernych ohavnostiach tohto nakazeného sveta), *Ördögi predicatioc Nagy soc czudalatos kísírtetekről* (Diabolské kázne o mnohých úžasných príznakoch) a *Eordögi, világi és testi kísírtetekről* (O diablových svetských, telesných a smrteľných pokušeniach).

Dielo prekvapuje smelou otvorenosťou a je zrkadlom skazenosti sveta. Autor poukazuje na všetko, čoho je človek schopný a čo môže mimo dekalógu

porušiť, prekročiť, kam až môže zájsť (za hranice morálky a bohabojnosti) a ako človek môže zhrešiť. Píše o obžerstve, krádežiach, lakomosti, lenivosti, poverčivosti, pýche a nadutosti, o vraždách, neverách, pedofílii a smilstve a o množstve iných foriem pokušenia, ktoré má na svedomí diabol. Je len na človeku, či im dokáže a chce odolať. Obsah a štýl, akým bolo dielo napísané, šokovali vtedajšiu verejnosť. Apendix vyvolal zdesenie – nielen u tých, ktorých sa bytostne dotýkal a ktorí sa v tých postavách spoznali, pretože nepísal o fiktívnych ľuďoch, ale o autentických osobách. Ako s trpkosťou priznal sám Peter Bornemisza, už počas písania ho priatelia varovali, aby dielo netlačil. S trpkosťou spomína, že po vydaní sa čudovali a odsúdili ho bratia maďarskí kazatelia, nemeckí a slovenskí kňazi. Dotkol sa majestátu samotného kráľa a rímskeho cisára Rudolfa II., ktorý prikázal, aby sa ho zbavili, vyhnali ho a tlačiareň zhabali. Vydaním tohto diela však stratil aj priazeň svojho mecéna Juliusa Salma, ktorý prijal ponuku, že ak sa Bornemiszu zbaví, jeho nová žena Anna Ditrichsteinová dostane nejakú nehnuteľnosť, zámok či kaštieľ, po ktorom túžila...

Bornemisza sa po týchto udalostiach odmietol vysťahovať. Tlaky silneli, vyhrážky sa množili. Napokon sa konal v Šintave súd – v novovekom Uhorsku azda prvý proces proti knihe a jej autorovi. Celý proces bol zariadený tak, že sami evanjelickí kňazi, ktorých Bornemisza ustanovil, ho vyhlásili za pomätenca, údajne sa vzdal Luthera, a prinútili ho podpísať vyhlásenie, že: „odvoláva tvrdenia v knihe a spis celý“. Vyhlásenie síce podpísal, ale keď ho žiadali, aby ho aj vytlačil a rozšíril, zostal neoblomný. Odvolal odvolané a knihu nezaprel. Nevzdal sa svojich myšlienok a presvedčenia.

Udalosti dostali rýchly spád. Nátlak neprestával, vyhrážali sa mu a nakoniec ho zo Šintavy vyštvali. Na Nový rok 1579 ho vyhostili – v daždivom a mrazivom počasí, ako píše neskôr, odviezol manželku s dvojčatami na bezpečné miesto k príbuzným na východ krajiny.

Peter Bornemisza sa uchýlil znova pod krídla Balašovcov na Plavecký hrad. Nevzdával sa. Tu vytlačil piaty diel *Postíl* a provokatívne aj *Diabolské pokušenia* ako samostatnú tlač – preložené v odpisoch sa údajne dostali aj na okolité panovnícke sídla. Uväzneniu sa i napriek odchodu na bezpečné miesto nevyhol. Zatkli ho, keď vo Viedni nakupoval nové typy písma. Útekom z väzenia si zachránil život, pretože mu v ňom hrozila smrť. Pri úteku sa zranil, zlomeninu nohy si liečil na hrade Beckov. Po návrate na Plavecký hrad spolu so svojím faktorom Valentínom Mačkovi-

Diabolské rozprávky (1575). Zdroj: www.corycats.sk

čom tlačil kalendáre a diela iných autorov (napríklad Kyrmezer). Prestaľoval sa do Rohožníka, kde mal malý statok a budovu s tlačiarňou. Krátko po vytlačení jednej z typograficky najkrajších tlačí 16. storočia – *Foliopostily* – Bornemisza vo veku 49 rokov zomiera. Dátum jeho smrti nie je známy, datuje sa na marec až jún 1584. Pochovaný bol v Sološnici v Kostole sv. Osvalda. Po rekatolizácii farnosti bol z kostola odstránený jeho mramorový epitaf. V súčasnosti je jeho hrob neznámy.

DÔVETOK

Mimoriadne pohnutý a tragický bol aj Bornemiszov osobný život – ženatý bol štyrikrát, pretože jeho manželky mu v krátkom čase zomreli. Meno a osud prvej manželky v súčasnosti nepoznáme, avšak isté je, že v roku 1558 bol už ženatý. Druhýkrát sa oženil so sestrou podžupana Zvolenskej župy Jána Soos Poltáriho.

S ňou mal syna Petra, narodeného pravdepodobne r. 1565/66. Familiárne ho volali Peti. Aj táto Bornemiszova manželka zomrela – buď na týfus, alebo na mor – , a počas morovej epidémie zomrel aj 10-ročný Peti. Opis otcovského žiaľu nad stratou nadaného syna je zdrvivúce čítanie... Kňaz, ako sám zdôvodňuje, by však nemal zostať bez manželky, a preto sa oženil po tretíkrát. Po epidémii moru, ktorý pustošil krajinu, v niektorých usadlostiach zostalo sotva 5 – 6 ľudí, Bornemiszovi okrem čeladníkov zomrelo všetkých 5 detí a aj tretia manželka. Sám ťažko ochorel, no mal šťastie a napokon prežil. Štvrtý raz sa oženil s Alžbetou Gyótai, príbuznou Pavla Mariássyho, šľachtica zo Spiša. V najdramatickejšom období ich života mu porodila dvojčatá. O ich osude ako ani o pokračovaní rodu sa nezachovali žiadne údaje.

Stručný príbeh života Petra Bornemiszu výstižne opisuje aj charakteristika uvedená na internetovej stránke Spoločnosť Petra Bornemiszu vo Viedni: „Jeho život nebol dlhý, trval iba štyridsaťdeväť rokov. Spájal sa v ňom renesančný intelektuál a nekompromisný protestantský kazateľ. Raz horel v ohni dobrodružstva, nepokoja, častého prenasledovania,

inokedy veľkej úcty, neustáleho učenia a opäť učenia. Často bol väznený, bol biskupom (superintendentom) svojho náboženstva. Chcel slúžiť myšlienke, ktorej veril, že je pravdivá, krajine, ktorá bola v nebezpečenstve, a ľuďom v núdzi. A zároveň bol skutočným, plnokrvným spisovateľom a básnikom. Aj dnes ide o krásne čítanie.

Okrem svojho žiaka, večne žijúceho Bálinta Balášu, je jediným autorom toho storočia, ktorý čo len Rozlúčkovou piesňou a tragédiou Élektra zostal živým autorom s trvalým vplyvom aj na nás.“⁴

ZÁVEROM

Podujatím 450. výročie príchodu Petra Bornemiszu do Šintavy a zborníkom *Sila tlačeného slova* sme sa snažili obyvateľom lokalít, v ktorých žil a pracoval, ale aj širšiemu okruhu čitateľov s hlbším záujmom o dejiny knižnej kultúry a kníhtlačiarstva pripomenúť osobnosť vzdelanca, kňaza, kazateľa, autora, nedostižného

Podujatie 450. výročie príchodu Petra Bornemiszu do Šintavy. Zdroj: Pavel Polka

majstra slova a tlačiara Petra Bornemiszu. Riskoval v mene ideí, ktorým veril a bol o nich neochvejne presvedčený, že sú užitočné pre človeka konca 16. storočia.

Jeho život, ako napísal Tibor Schulek, bol boj. Jeho zbraňou bolo slovo, ktoré vďaka tlači prežilo stáročia a ktoré nechápeme iba ako relikviu starých čias či vzácnu zažltnutú knihu v trezore knižnice, alebo archívny záznam. Zborník o jeho živote a diele s príznačným názvom *Sila tlačeného slova* je toho dôkazom. Prostredníctvom tejto publikácie sa prihovárame slovenskému čitateľovi s nádejou, že sme otvorili informačnú bránu do hlbšieho poznania života a diela Petra Bornemiszu na slovenskom území vo vtedajšom Uhorsku.

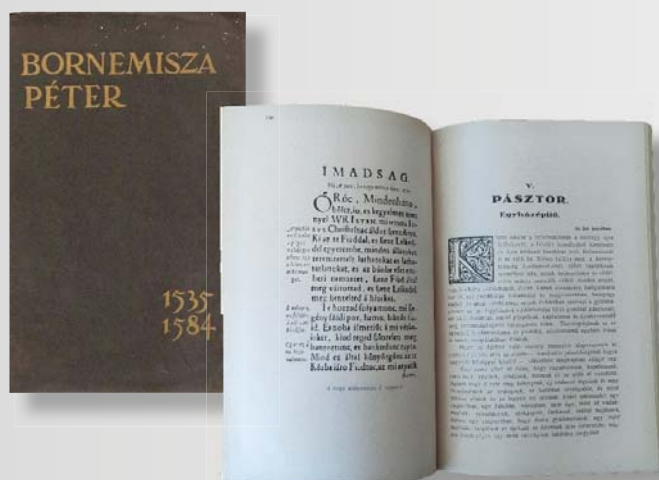
450 rokov je úctyhodná doba. Knihy, ktoré tento renesančný muž vytvoril, napísal a vytlačil, sa vďaka

priaznivým okolnostiam v niekoľkých exemplároch uchovali do dnešných dní a tvoria pamiatkovo chránený zlatý fond oddelení historických tlačí v maďarských i v slovenských knižniciach. Tieto vzácne výtlačky nečakajú na laikov, ale na historikov, literárnych vedcov, teológov, prípadne iných odborníkov, aby ich posolstvo sprostredkovali ďalej a odkryli tak stále aktuálne myšlienky, ktoré dokážu osloviť človeka 21. storočia.

V závere príspevku si dovoľím tvrdiť, že samotný Peter Bornemisza za šesť rokov pôsobenia v Šintave a v Seredi a necelých šesť rokov v Plaveckom hrade a v Rohožníku nielenže urobil pre kultúrne a duchovné pozdvihnutie regiónov nevyčísľiteľne hodnotnú prácu, ale svojim počínaním odovzdal o živote vtedajších ľudí viac informácií ako ostatní počas celého 16. storočia.

POZNÁMKY

- ¹ V súčasnosti sa presne nevie, v ktorom dome a na ktorej parcele sa usadil, zariadil si tlačiarsku dielňu, písal a tlačil svoje knihy humanista Peter Bornemisza.
- ² Viac pozri BORNEMISZA, Péter: *Negy könyvetske a keresztyeni hitnec tvdoma-nyarol*. Sempten 1577 typ. Bome-misza [8]+ 12 + 52 + 151 +[1]+ 74 föl - 8° MTAK: RM 8° 19; (RMK 1 0138; RM I 8r. 0019).
- ³ Opísali ich viacerí náboženský historici a podrobne ich zosumarizoval v životopisej knihe Petra Bornemiszu aj Tibor Schulek. Uvedené skutočnosti sme v zostručnenej forme zaradili i do nami vydávanej knihy *Sila tlačeného slova*.
- ⁴ Ki volt Bornemisza Péter? Bornemisza Péter Társaság / Péter Bornemisza Gesellschaft. Dostupné na internete: <https://bornemisza.at/sample-page>.

TIP REDAKCIE

Životopisnú knihu *Peter Bornemisza 1535 – 1584* od autora Tibora Schuteka z roku 1939 si po prihlásení môžete vypožičať aj prostredníctvom online katalógu Slovenskej národnej knižnice. Pre vypožičanie je potrebné mať platný čitateľský preukaz.

Kniha je dostupná na webovej stránke <https://chamo.kis3g.sk/lib/item?id=chamo:1265223&theme=snk>

POCTA PETROVI BORNEMISZOVI

PHDR. LUDMILA ČELKOVÁ

 l.celkova@chello.sk

The paper is a review of the collection of texts, *The Power of the Printed Word (Sila tlačeneho slova)* written and edited by PhDr. Anna Jónasová concerning the life and work of the renaissance intellectual Peter Bornemisza during his time in Slovakia. The collection includes translations of texts written by experts on Bornemisza's life alongside extracts from Bornemisza's own writings, including his book *The Devil's temptations (Diabolské pokušenia)*. It also includes reproductions of Bornemisza's prints and manuscripts, including decorative initials in the introduction of every chapter. Bornemisza is described as an organiser of protestant clerical life, a powerful preacher and a creative writer. The reviewer highlights the careful treatment of historical documents, the accuracy of the translations and the selection of texts, which bring Slovak readers closer to a less familiar figure with an outstanding influence on the Slovak population at that time.

Keywords: personalities, Peter Bornemisza, humanism and the renaissance, historical printing, scientific publications, reviews

Označenie *OZ Galanta literárna* je symbolom, ktorý čitateľovi signalizuje, že dostáva do rúk niečo netradičné a často neznáme. Za uplynulých 18 rokov činnosti tohto aktívneho galantského občianskeho združenia mnohé podujatia či vydané publikácie prekročili rámec mesta, okresu, regiónu či samosprávneho kraja s celoslovenským ohlasom. Niektoré z nich zaujali aj v zahraničí, napríklad *Samuel Neufeld a jeho galantská tlačiareň*, *Mária Terézia Artner*, *Ženy rodu Esterházyovcov*.

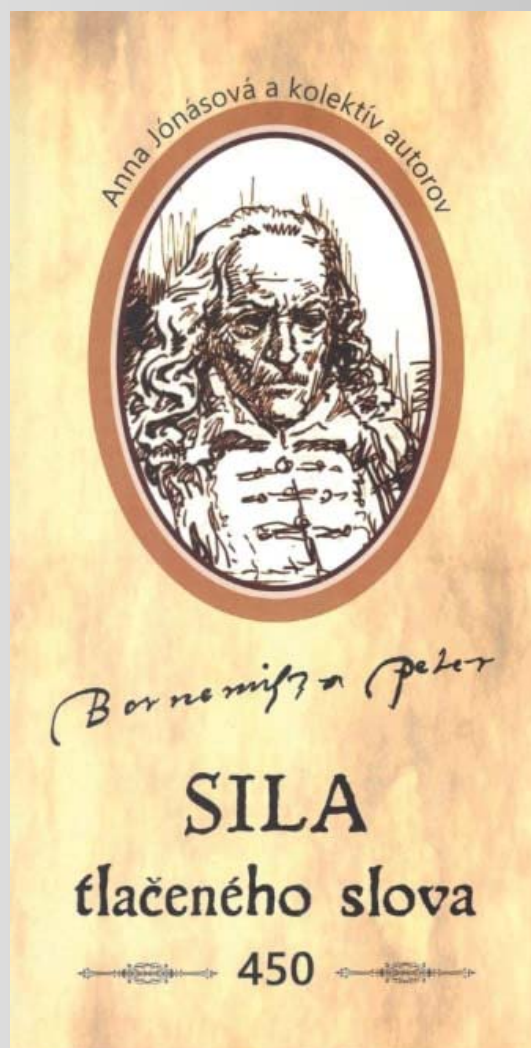
K týmto pozoruhodným témam a ďalším aktivitám občianskeho združenia sa v Seredi v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva priradilo podujatie spojené s prezentáciou zborníka o živote a diele Petra Bornemiszu s názvom *Sila tlačeneého slova*. Publikáciu o kazateľovi, evanjelicom biskupovi, spisovateľovi a tlačiarovi, ktorý v Šintave pred 450 rokmi založil kníhtlačiareň a vytlačil svoju prvú knihu kázaní, zostavila, redigovala a autorsky sa na nej podieľala Anna Jónasová.

Cieľom jubilejného zborníka bolo priblížiť neľahký život, trpký osud a najmä rozsiahlu tvorbu Petra Bornemiszu (1535 Pešť – 1584 Rohožník), predovšetkým z čias jeho pôsobenia na území dnešného Slovenska. Publikácia obsahuje najmä preklady textov z maďarčiny (v Maďarsku vedci z rôznych oblastí už desiatky rokov skúmajú Bornemiszovo dielo)¹.

V úvodnej časti zborníka sa nachádza Bornemiszova báseň *Cantio optima* v maďarčine, jej preklad v dobovej slovakizovanej češtine (prebásnil Zoran Ardamica) a náčrt obdobia, v ktorom Bornemisza pôsobil, z pera historičky Evy Kowalskej, umocnené zaujímavým konštatovaním, že Bornemisza „bol typom renesančného umelca, autora, ktorý citlivo reagoval na nepokoj v sebe aj svojej doby, ako aj na podnety znovu objavovaného antického umeleckého odkazu“. V predslove editorka Anna Jónasová priblížila koncepciu zborníka s cieľom zverejniť preklady z maďarčiny tak, aby odborníci a širšia verejnosť na Slovensku mali možnosť spoznať nielen osobnosť, ale aj preklady niektorých úryvkov Bornemiszových prác.

Anna Jónasová. Zdroj: Martin Jurčo

Odborné príspevky v zborníku obsahujú štúdiu knihovníčky, regionálnej historičky a bibliografky Anny Jónásovej *Z histórie tlačiarní v okolí Galanty* (doplnená a prepracovaná kapitola z knihy o galantskej tlačiarni S. Neufelda). Autorka v nej oboznamuje s úsilím vybudovať tlačiarne v Šali. Ťažiskom príspevku však bola postava humanistu Petra Bornemiszu a jeho pôsobenie v Šintave, v Seredi a v ďalších lokalitách, ako Hlohovec, Plavecký hrad či Rohožník. Tento tvorivý spisovateľ, organizátor protestantského cirkevného života a výkonný kazateľ si svoje stanoviská vždy vedel obhájiť, uvedomoval si, akú silu malo hovorené a písané slovo, ale aj to, v akom prostredí žil, preto napríklad v úvode katechizmu, ktorý venoval Melchiorovi Balašovi, napísal: „... usmerňuj najmä poddaných a čelad, aby v každom dome znelo slovo Maďarom po maďarsky, Slovákom po slovensky“. Na vlastnej koži zažil nepriazeň osudu, prenasledovanie, zradu, smrť blízkych, väzenie... Neprajníci jeho myšlienky považovali za „nežiaduce a ohrozujúce ich politické, ekonomické a mocenské záujmy“.

Podrobnejšie životopisné údaje priniesla chronológia života a diela Petra Bornemiszu podľa monografie maďarského evanjelického kňaza a literárneho historika Tibora Schuleka (*Bornemisza Péter 1535 – 1584*) a vybrané kapitoly o jeho živote v Šintave. Poznámka editorky upozornila čitateľov, že v ďalších kapitolách monografie možno nájsť zoznam produkcie tlačiarnie i zoznam stratených tlačí. Zároveň zdôraznila, že Schulekova monografia je „dosiaľ neprekonaný pohľad na život a dielo P. Bornemiszu“.

Príjemným „osviežením“ sú preklady originálov niektorých Bornemissových textov z knihy *Diabolské pokušenia*, napríklad *O čertovských telesných, svetských a smrteľných pokúšeniach* a *Moje skúsenosti s diabolskými pokúšeniami*. Na tieto zaujímavé ukážky nadviazal maďarský historik Gábor Klaniczay v stati *Diabolské príznaky – Péter Bornemisza a podoby diabla v období reformácie*.

Maďarská historička umenia a knihovníčka Judit V. Ecsedy v príspevku *Dejiny tlačiarnie Bornemisza – Manskovit* nielenže sledovala osudy dielne a jej tlačí, ale doslova „stopovala“ typografické vybavenie rozličných prameňov, pomocou ktorých dokumentovala históriu tlačiarnie. Text obsahuje aj zoznam tlačí (33 titulov) z produkcie tlačiarnie z rokov 1573 – 1599.

Záver odborného bloku tvorí štúdiá evanjelického kňaza, bibliografa, literárnohistorického a knihovedného pracovníka Jána Čaploviča *Bornemiszovala tlačiareň a Slováci* (*Knížnica* 1951 – 1952), ktorý zhodnotil miesto Petra Bornemiszu v dejinách kníhtlače na Slovensku. V tejto súvislosti vyslovil podnetnú myšlienku: „Dúfajme, že ďalší slovenský knihovedný výskum vynesie na svetlo ďalšie správy o činnosti Bornemiszovej tlačiarnie, o činnosti venovanej priamo Slovákom, prípadne i ďalšie tlače tohto druhu.“

Jubilejný zborník *Sila tlačeného slova* priniesol bohatý materiál z maďarských prameňov s cieľom sprístupniť slovenským čitateľom v prekladoch viaceré známe či menej známe údaje o živote a diele Petra Bornemiszu. Okrem pestrého obsahu však zaujme aj svojím netradičným formátom a nápaditou grafickou úpravou. Na obálke „víta“ čitateľa Bornemissov portrét s jeho podpisom. Názov zborníka je zložený z podobných typov písmen, aké sa používali v Bornemissových tlačiach. Odborné kapitoly taktiež začínajú ozdobnými iniciálkami, ktoré používal Peter Bornemisza. Prednú a zadnú predsádku publikácie zdobí ukážka Bornemissovho rukopisu. Príspevky spestrujú kópie rôznych dokumentov, titulných strán niektorých vydání, ako aj ukážky štúdií a tlačiarovho rukopisu či pohľad do tlačiarskej dielne v 16. storočí. Ďalšie kópie obsahuje samostatná obrazová príloha, do ktorej zostavovateľka zaradila ukážku latinského rukopisného denníka Petra Somogyiho, titulné listy *Postíl*, vizitáciu v Sološnici, spevníček pre deti a pod. Na zadnej strane obálky je rytina Šintavského hradu s časťou Serede z roku 1666.

Zverejnenie fotografií a kópií dokumentov v publikácii sa podarilo zrealizovať vďaka intenzívnej spolupráci Anny Jónásovej s viacerými inštitúciami a odborníkmi v Maďarsku a na Slovensku. Pozornosť si zaslúži aj náročná práca s historickými textami a prekladmi odborných materiálov, pričom zostavovateľka si všetky zložitosti musela doslova „preskakať“ nielen v terminologickej a v štylistickej oblasti, ale aj v citovaní Bornemissových originálnych textov, v uvádzaní historických mien a miestopisných názvov či v riešení poznámkového aparátu, ktorý zodpovedá pôvodným textom. Poznámky a citácie sú v zborníku zaradené pod čiarou – v niektorých prípadoch pôvodný poznámkový aparát vhodne dopĺňajú vysvetlivky Anny Jónásovej. Taktiež je potrebné oceniť výber textov, ktoré umožnili priblížiť túto jedinečnú, ale málo známu osobnosť, ktorá na Slovensku zanechala výraznú stopu. Užitočná je aj charakteristika autorov pôvodných príspevkov a krátkych biografických črt jednotlivých prispievateľov.

V záverečnom poďakovaní možno nájsť prehľad spolupracujúcich inštitúcií (slovenských aj maďarských), autorov prekladov slovenských textov do maďarčiny, nemčiny a angličtiny a maďarských textov do slovenčiny, mená výtvarníkov, prehľad skratiek a vysvetliviek, ako aj zemepisné názvy v slovenčine spolu s ich historickou podobou na originálnych citáciách.

Zborník je portrétom vynikajúceho renesančného intelektuála Petra Bornemiszu. Napriek tomu, že zomrel v mladom veku (49 r.), jeho tvorba sa zapísala do kultúrnych dejín 16. storočia. Nemožno sa preto čudovať, že v čase Bornemiszovho pôsobenia v Šintave sa o tejto lokalite hovorilo ako o „*znamenitom kultúrnom centre a hornouhorskej Florencii*“. *Dejiny maďarskej literatúry* Petra Bornemiszu označili za „*najčítanejšieho renesančného vzdelanca v Uhorsku*“ a István Nemeskürty vyhodnotil jeho *Foliopostily* ako „*jednu z najkrajších tlačí 16. storočia*“.

Iste netreba zvlášť pripomínať, že ťažiskom Bornemiszovej tvorby bola náboženská literatúra, ktorú charakterizujú historiografické a geografické údaje, psychologické analýzy a náčrty charakterov rozličných osôb. Spoločnosť Petra Bornemiszu vo Viedni uviedla: „*Jeho kázne sú stylistické majstrovské diela plné podobenstiev, ktoré by mohli byť aj veľkolepými poviedkami.*“

Materiály v zborníku *Sila tlačeného slova* zdokumentovali, že Peter Bornemisza bol pozoruhodnou osobnosťou. Jeho slovo prežilo stáročia a je zaujímavé aj pre súčasníkov. Výstižne to sformuloval autor jeho životopisu Tibor Schulek: „*Jeho život bol boj, jeho zbraňou slovo.*“

450. výročie Bornemiszovho príchodu do Šintavy a vytlačenie jeho prvej knihy kázní bolo výbornou príležitosťou predstaviť túto osobnosť na Slovensku prostredníctvom podujatia spojeného s vydaním zborníka *Sila tlačeného slova*. Taktiež je žiaduce oceniť úsilie OZ *Galanta literárna* a ďalších spolupracujúcich inštitúcií, ako aj jednotlivcov, ktorí sa podieľali na prezentácii a propagácii osobnosti Petra Bornemiszu.

Publikácia *Sila tlačeného slova* je nielen holdom Petrovi Bornemiszovi, ale zároveň aj inšpiráciou pre ďalší výskum a zostavenie bibliografií či rozličných súpisov, preto si zaslúži mať svoje miesto v rôznych typoch knižníc tak, aby bola dostupná širokej škále čitateľov, prípadne záujemcom o históriu a kultúrne či regionálne dejiny.

TIP REDAKCIE

Okrem zborníka *Sila tlačeného slova* je Anna Jónasová autorkou ďalších zaujímavých publikácií, ktoré sú výsledkom jej dlhoročných výskumných aktivít. Slovenská národná knižnica svojim čitateľom umožňuje vypožičať si – okrem iného – aj oba zväzky jej monografie *Ženy rodu Esterházyovcov*. Pre vypožičanie je potrebné byť prihlásený a mať platný čitateľský preukaz.

Prvý zväzok monografie: <https://chamo.kis3g.sk/lib/item?id=chamo:11583585&theme=snk>

Druhý zväzok monografie: <https://chamo.kis3g.sk/lib/item?id=chamo:11898244&theme=snk>

OD MINULOSTI K SLOBODE

MGR. KRISTÍNA TOMANOVÁ

✉ kristina.tomanova@ulib.sk
Univerzitná knižnica
v Bratislave
www.ulib.sk

The paper is a review of a book *Nine Plays about Freedom (9 hier o slobode)* written by the dramatist Viliam Klimáček which was published to mark his 65th birthday. The book brings together nine plays that combine historical as well as contemporary themes (*Mojmír II.* (2015); *Horúce leto '68* (2007); *Dr. Gustáv Husák* (2006); *Komunizmus* (2008); *Vodka a chróm* (2018); *Mečiar* (2015); *Divná doba, divná láska, divné životy* (2015); *Zjavenie* (2017); *Aupairky a konkubíny* (2019)). In each play, Klimáček reflects not only on the past but also on current events, including critical perspective on the leading figures of each era. The plays include songs and poems related to the central themes. The play *Mojmír II.*, which the reviewer considers the most valuable in artistic terms, won *Dosky* theatre awards in five categories.

Keywords: personalities, Viliam Klimáček, dramaturgy, theatre plays, social and political situation, reviews

Klimáček, Viliam. 9 hier o slobode. 1. vyd. Bratislava : Divadelný ústav 2022. 597 s. ISBN 978-80-9190-081-5.

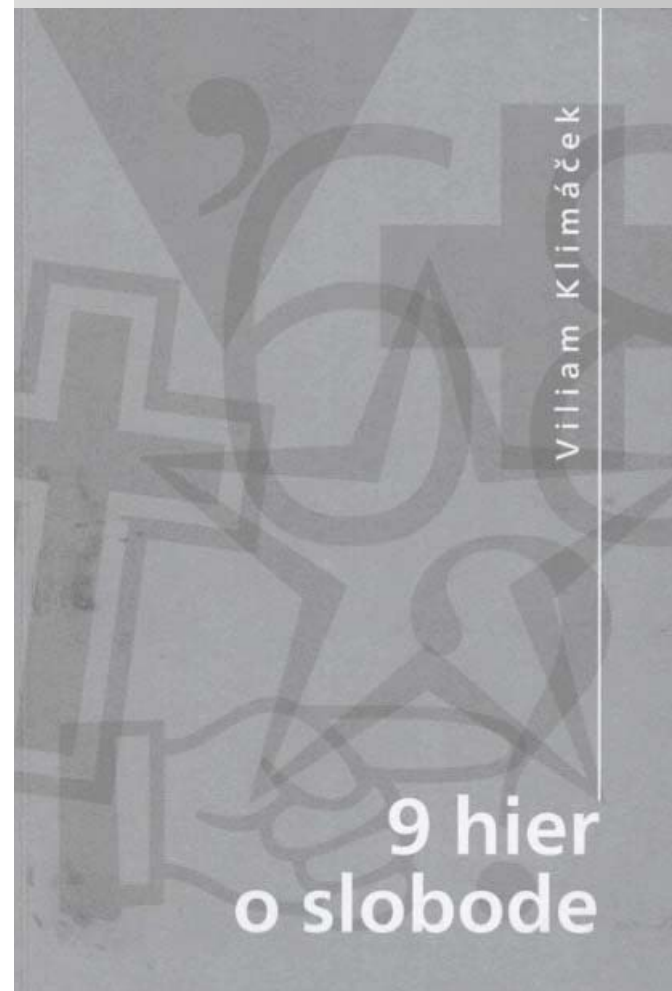
V autorskom prológu publikácie *9 hier o slobode* Viliam Klimáček (2022, s. 66) uvádza vlastný beletrizovaný životopis, rôzne umelecké prúdy a spoločensko-politickú situáciu, z ktorej čerpá námety na divadelné hry a zároveň pri príležitosti jubilea (65 rokov) bilancuje svoju dramatickú tvorbu. Uzatvára ho slovami: „Rozmýšľam, či vôbec má zmysel takzvaným umením takzvané reagovať na tento divný svet, lebo len čo niečo napíšem, v tej sekunde je to už staré, realita to okamžite prepíše. Je rýchlejšia než ja, krutejšia než ja a presnejšia než ja, je to – sviňa jedna nadaná – pekelne dobrý spisovateľ s nekonečnou fantáziou, nie taký chudák ako ja...“

Prvá hra *Mojmír II.* (2015) je tragédia s modernými a aktualizáčnymi prvkami (mobil, hlásateľka, technopárty). Klimáček ako scenárista v nej sleduje dejiny Veľkej Moravy od jej vrcholného obdobia (vláda Svätopluka a príchod solúnskych bratov) až po jej zánik (vláda a smrť Mojmíra II.) pod vplyvom nájazdu uhorských kmeňov, pričom Sventopluk a Rastic tu vystupujú ako postmortálne postavy. Autor pracuje s binárnymi opozičnými vzťahmi: východ – západ, pohanstvo – kresťanstvo, úpadok – rozmach, vojna – mier, otroctvo – sloboda, cudzie – domáce, archaické – moderné a pod. Na vykreslenie protikladných postáv Sventopluka a Rastica autor využíva žáner modlitby. Zatiaľ čo Rastic sa modlí Otčenáš v starosloviencine, Sventopluk recituje latinský Otčenáš. Rastic sa orientuje na východ, na Byzantskú ríšu, ale Sventopluk na západ, na Franskú ríšu. Odlišný je aj ich vzťah k solúnskym bratom. Zatiaľ čo Rastic pozval sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu a podporoval ich misiu, Sventopluk ich z Veľkej Moravy dal vyhnať a podporoval bavorských misionárov. Titulná postava Mojmír II., ktorý zomiera rukou hunskej bojovníčky, paradoxne vystupuje až na záver tragédie a jeho účinkovanie je spojené so zánikom Veľkomoravskej ríše. Autor ho vykresľuje ako moderného mladého muža, ktorý v Londýne študuje angličtinu. Táto hra sa dá považovať spomedzi ostatných deviatich za umelecky najhodnotnejšiu. Získala päť ocenení *Dosky*, okrem iného aj v kategórii najlepšia inscenácia sezóny.

Horúce leto '68 (2007) je konverzačná hra opisujúca život troch žien po emigrácii v auguste 1968 v dôsledku invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa. Je tiež založená na binárnych opozičných vzťahoch,

Viliam Klimáček. Zdroj: www.anasoft-litera.sk

ako domov – cudzina, vojna – mier, legálny – ilegálny, hladný – sýty, ilúzia – dezilúzia. Na opis dezilúzie, ktorú prežívali československí emigranti po roku 1968 v zahraničí, autor používa antiklimax. „Československá emigrácia po roku 1968 je ako obložený chlebiček. Ten mäkký, voňavý chlebičik naspodku, ten boží dar, to sú tí, čo odišli za prácou okolo prvej svetovej vojny. Potom je tu maslo, už trochu dohneda, to je emigrácia zo Slovenského štátu. Šunka na ňom sú tí, čo ušli pred Gottwaldovým pučom v '48. A tá maličká, oschnutá kápiava navrchu sme my, utečenci roku '68.“ (Tamže, s. 162 – 163) Hra obsahuje aj autentické vyhlásenie ÚV KSČ z 21. augusta 1968.

Dr. Gustáv Husák (2006) je historická dráma, ktorá sa, ako napovedá názov, venuje životu titulnej postavy, poslednému prezidentovi za KSČ. Všíma si jeho pôsobenie v politike od obdobia, keď bol mladým advokátom, cez jeho uväznenie v 50. rokoch, až do abdikácie z funkcie prezidenta republiky v decembri 1989. V časti *Prezident* autor v monológovi využíva pieseň, zaujímavý je najmä refrén, v ktorom sa Gustáv Husák zbavuje zodpovednosti za svoje činy: „Nemôžem za všetko, aj keď za všetko nesiem zodpovednosť.“ (Tamže, s. 240 – 241) Viliam Klimáček do drámy vhodne zakomponoval aj báseň Milana Lajčiaka *Horúcim perom*, venovanú uväzneniu Vladimíra Clementisa (Tamže, s. 203). Na záver hry autor krátko cituje z abdikáčneho prejavu prezidenta Gustáva Husáka, v ktorom bilancoval svoje pôsobenie v politike: „Ja osobne som od mladých rokov veril svetlým ideálom socializmu. Kde bolo chyby, boli chyby ľudí a nie základných myšlienok socializmu. Nevidím ani dnes vo svete lepšie základné myšlienky, základné orientácie. Preto im zostávam i naďalej verný.“ (Tamže, s. 243) Dráma je založená na binárnom opozičnom vzťahu sloboda – otroctvo.

Tragédia *Komunizmus* (2008) nemá žiadne prvky dokumentárneho divadla a nevychádza ani zo žiadnych autentických textov, je venovaná činnosti ŠTB počas normalizácie. Dej hry sa odohráva v roku 1984. Postavy sú fiktívne. On, Michal, spolupracovník ŠTB, je nasadený na svojho svokra, disidenta, zatiaľ čo ona, jeho žena Alena, psychiatricka, nič netuší. Keď Michal odhalí svoju pravú identitu, dochádza k vzájomnému odcudzeniu manželov a Michal pod nátlakom ŠTB, keďže už odmieta s ňou spolupracovať, pácha samovraždu. Paradoxom je, že jeho syn, študent medicíny, sa práve vtedy rozhodol vstúpiť do komunistického strany, aby ochránil svojich rodičov.

Vodka a chróm (2018) je fraška z nemocničného prostredia, odohrávajúca sa v novembri 1989. Autor do nej zakomponoval svoju autobiografickú skúsenosť, keď pracoval ako mladý, neatestovaný lekár. Známu disidentku, pacientku Hanu Ponickú svorne odmietajú ošetriť primár a jeho zástupca, zatiaľ čo sa jej ujíma mladý neatestovaný lekár MUDr. Ort a venuje sa jej viac, ako ostatným pacientom. Dokumentárnym prvkom je vyhlásenie VPN k udalostiam, ktoré sa udiali v Prahe 17. novembra 1989, ktoré prečítal MUDr. Ort. Po počiatočnom odmietaní nežnej revolúcie docentom Majerom a doktorom Balvanom, ale aj niektorými nemocničnými oddeleniami, je táto politicko-spoločenská zmena široko akceptovaná a všetci sa symbolicky zapoja do protestov. Docent Majer neskôr odišiel na malú kliniku do Rakúska a MUDr. Balvan sa stal poslancom za HZDS. Jediná postava – sanitár Edo, zomiera pri vojnovom masakri v Srebrenici, kde pôsobil ako fotograf. Autor na groteskné vykreslenie vtedajších udalostí používa báseň a pieseň.

Mečiar (2015) je historická dráma, pomenovaná podľa titulnej postavy, ktorá sa venuje spoločensko-politickej situácii na Slovensku v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, najmä pôsobeniu Vladimíra Mečiara v politike, od roku 1989 po rok 1998. Ako postmortálne postavy tu vystupujú Ľudovít Štúr, Jozef Tiso a Gustáv Husák, ktorými chcel autor naznačiť, že aj postava Vladimíra Mečiara patrí nenávratne do minulosti. Autor nezabudol v tejto dráme umelecky stvárniť aj najväčšie kauzy vlády Vladimíra Mečiara, ako nezákonná privatizácia, únos prezidentovho syna a vražda Róberta Remiáša. Ako prvok dokumentárneho divadla autor využíva aj známy autentický rozhovor bývalého ministra vnútra s riaditeľom SIS. Autor tu na vykreslenie vtedajšieho obdobia používa pieseň, báseň a modlitbu. Ako jediná zo zbierky divadelných hier nebola doposiaľ nikdy inscenovaná, zrejme pre jej politickú angažovanosť a pre kritickosť tejto drámy k ešte žijúcemu premiérovi Vladimírovi Mečiarovi. Autor využíva aj binárne opozičné vzťahy: východ – západ, provládny – protivládny, mladý – starý.

Politická dráma *Divná doba, divná láska, divné životy* (2015) sa skladá z troch krátkych hier. Zaoberá sa minulosťou aj aktuálnou spoločensko-politickou situáciou s výrazným presahom do budúcnosti. Z rozhovoru agentky s premiérom sa dozvedáme, že prezidentom je Andrej Kiska. Dráma sa venuje aj migračnej kríze, vojne na východe Ukrajiny, rozmachu Číny, boju proti LGBTI komunite a technologickému pokroku. Tiež je založená na binárnych opozičných vzťahoch, ako východ – západ, libe-

ralizmus – konzervativizmus, domáci – cudzí a pod. V tejto dráme je najviac prepracovaný princíp montáže. Zaujímavé je, že v reči postáv sa nachádzajú aj režijné poznámky, ktoré sú priamou súčasťou monológu alebo dialógu postáv, čo pri čitateľskej percepcii textu pôsobí zmätočne. Je to dôsledkom toho, že táto tretia hra je v skutočnosti filmovým scenárom. Autor využíva aj princíp divadla v divadle, pieseň, kázeň, spam, anonymný list a telefonát.

V dráme *Zjavenie* (2017) je nastolená stále aktuálna migračná kríza. Dej sa odohráva na lazoch, kam deň pred Vianocami prídu migranti, muž s tehotnou ženou. Domáci ich ubytujú v garáži a poskytnú im jedlo. Dcére hostiteľov Gabike pripomínajú svätú rodinu, ktorú vidí, keď má epileptické záchvaty. Žene sa na Vianoce narodí dieťa, napriek tomu musia ihneď opustiť nežičlivé vidiecke prostredie. Dráma je postavená na binárnych opozičných vzťahoch: ateista – veriaci, východ – západ, vojna – mier, ilúzia – dezilúzia, domáci – cudzí, hladný – sýty. Na vykreslenie veriacich postáv autor využíva modlitbu. Táto hra sa zaraďuje medzi umelecky menej hodnotné drámy.

Posledná krátka konverzačná hra *Aupairky a konkubíny* (2019) čerpá námet z exotického prostredia Číny, kam Viliam Klimáček vycestoval. Predlohou tohto diela sú rozhovory, ktoré autor zachytil na ulici, situácie, v ktorých sa ocitol, alebo informácie od turistických sprievodcov. Poukazujú na súčasnú situáciu v čínskej spoločnosti, kde stále vládne komunistická strana, na problémy vyplývajúce z politiky jedného dieťaťa, zároveň aj odkazuje na slávnú minulosť cisárskej Číny. Tento text sa považuje za umelecky najmenej hodnotný.

Záverečná podrobná recenzná štúdia Juraja Šebestu je vítaným spestrením knihy. Venuje sa všetkým aspektom predložených deviatich divadelných hier, ktoré vznikli v období medzi rokmi 2006 – 2019. Okrem historickej drámy *Mečiar* boli všetky inscenované. Tri z nich (*Mojmír II.*, *Dr. Gustáv Husák* a *Mečiar*) sa venujú slovenským historickým osobnostiam. Základným binárnym opozičným vzťahom všetkých spomenutých drám je vzťah sloboda – otroctvo, ako už napovedá samotný názov knihy.

VILIAM KLIMÁČEK – KALENDÁRIUM

1958 narodil sa 14. septembra v Trenčíne,

1973 – 1977 stredoškolské štúdiá absolvoval na gymnáziu v Myjave,

1977 – 1983 vysokoškolské vzdelanie nadobudol na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského,

1984 – 1993 začal pracovať ako chirurg, neskôr sa stal anesteziológom v Ústave kardiovaskulárnych chorôb,

1988 debutoval zbierkou *Až po uši*,

1993 – 1994 bol predsedom Fóra mladých divadelníkov,

1994 Slovenská televízia uviedla jeho 20-dielny cyklus profilov svetových básnikov *Poetklipy*,

1994 – 1998 pracoval ako spisovateľ a divadelník v slobodnom povolaní,

1996 zdramatizoval román Janka Jesenského *Demokrati* pre Slovenské národné divadlo,

1997 vydal knižný výber siedmich komediálnych hier pod názvom *Mária Sabína*,

1998 pôsobí ako umelecký vedúci divadelného združenia GUnaGU v Bratislave,

2000 vyšli jeho ďalšie divadelné hry a básne *GUnaGU Remix 1985 – 2000*.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Maťovčík, Augustín – Cabadaj, Peter – Parenička, Pavol. 2008. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. 2. vyd. Bratislava : Literárne informačné centrum a Martin : Slovenská národná knižnica 2008. 576 s. ISBN 978-8089222-48-3 (LIC, Bratislava); ISBN 978-80-9301-12-6 (SNK, Martin).

60. VÝROČIE KABINETU RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE V UNIVERZITNEJ KNIŽNICI V BRATISLAVE

MGR. BRONISLAVA NAVAROVÁ
MGR. LÍVIA KURUCOVÁ, PHD.
MGR. MIRIAM AMBRÚŽOVÁ PORIEZOVÁ, PHD.

✉ bronislava.navarova@ulib.sk
Univerzitná knižnica
v Bratislave
www.ulib.sk

livia.kurucova@ulib.sk
Univerzitná knižnica
v Bratislave
www.ulib.sk

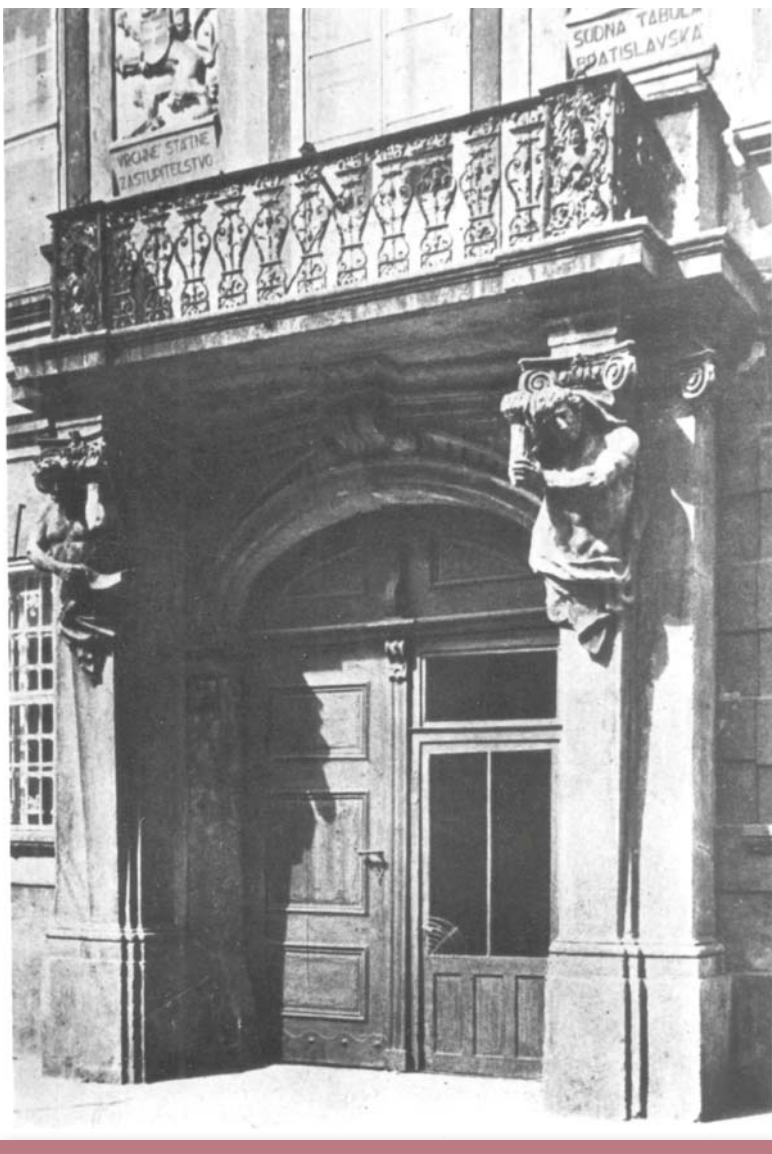
miriam.poriezova@ulib.sk
Univerzitná knižnica
v Bratislave
www.ulib.sk

The paper was written to mark the 60th anniversary of a specialised workplace for retrospective bibliography at University Library in Bratislava. Authors reflect on its origins, which reach back to the library's foundation in 1919, and highlight the contributions of senior workers in different stages of its development. During its existence, the office has not only undergone several name changes but has also had to respond to social and political changes. Retrospective bibliography only gradually emerged as a distinct activity and had a secondary priority until the 1960s. Besides their publishing activity, staff of the Office of Retrospective Bibliography organises lectures and exhibitions with international collaboration and interdisciplinary character.

Keywords: development of bibliography, retrospective bibliography, Office of Retrospective Bibliography, University Library in Bratislava, anniversaries

BIBLIOGRAFIA NA PÔDE UNIVERZITNEJ KNIŽNICE DO ROKU 1963

V roku 2023 uplynulo šesťdesiat rokov od vzniku samostatného retrospektívno-bibliografického pracoviska v Univerzitnej knižnici v Bratislave (UKB). Avšak bibliografia a v rámci nej aj retrospektívna bibliografia bola súčasťou činností Univerzitnej knižnice v Bratislave už od jej založenia v roku 1919. **Slovenské oddelenie**, ktoré vzniklo pri vtedajšej **Knižnici Univerzity Komenského**, vykonávalo o. i. aj bibliografickú činnosť. Jeho vedúci pracovník **Vilém Pražák** nadviazal na fundamentálne diela slovenskej bibliografie – *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku*

Budova Univerzitnej knižnice v Bratislave. Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív (SNK – LA)

Budova Univerzitnej knižnice v Bratislave. Zdroj: SNK – LA

do roku 1700 (Čaplovič, 1972 – 1984) a *Bibliografia písomníctva slovenského* (Rizner, 1929 – 1934) – spracovaním slovenskej tlačenej produkcie po roku 1900 v *Soupisě československé literatury za léta 1901 – 1925* (Nosovský – Pražák, 1931 – 1938) a spolupracoval aj na *Knihopise českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století* (Tobolka, 1939 – 1967). Popritom sa Slovenské oddelenie spolupodieľalo aj na realizovaní úloh súbežnej bibliografie vydávaním *Bibliografického katalógu* (1923 – 1936) od roku 1923 do roku 1935.

Počas vojnovnej Slovenskej republiky činnosť **Knižnice Slovenskej univerzity** pokračovala oklieštená o zamestnancov českej národnosti. Nahradili ich slovenskí pracovníci. V tomto období intenzita prác na poli retrospektívnej bibliografie poklesla, ale nezanikla úplne. Vďaka úsiliu vedúceho pracovníka Slovenského oddelenia **Jána Mišianika** sa podarilo sústrediť množstvo doplnkov k Riznerovej bibliografii, ktoré vyšli tlaťou v roku 1946 (Mišianik, 1946; Ormis, 1972).

Po skončení druhej svetovej vojny bol zriadený **Bibliografický ústav pri Knížnici Slovenskej univerzity**. Prvé samostatné bibliografické pracovisko začalo svoju činnosť v januári 1946, jeho riaditeľom sa stal **Anton Dubay**. Založenie ústavu znamenalo výrazné zintenzívnenie činnosti v oblasti súbežnej i retrospektívnej bibliografie. K hlavným úlohám patrilo na úseku súbežnej bibliografie každoročne vydať slovenskú bibliografiu za uplynulý rok a vydávanie bibliografického časopisu a na úseku retrospektívnej bibliografie spracovanie a vydanie knižnej a časopiseckej produkcie za roky 1901 – 1944.

Vzhľadom na množstvo a náročnosť prác na súbežnej bibliografii a nedostatok personálu bola retrospektívna bibliografia len sekundárnou činnosťou pracoviska (Fircáková, 2000; Földváriová, 2000). Bibliografický ústav pôsobil pri knižnici deväť rokov.

V roku 1954, keď vznikla Slovenská národná knižnica ako súčasť Matice slovenskej, sa Bibliografický ústav aj so svojimi úlohami na úseku súbežnej bibliografie presťahoval do Martina.

Knižnica Slovenskej univerzity získala štatút Ústrednej vedeckej knižnice a premenovala sa na **Univerzitnú knižnicu v Bratislave**. Odborná bibliografická činnosť na jej pôde pokračovala v novovytvorenom **bibliograficko-spravodajskom oddelení**. V začiatkoch sa oddelenie nešpecializovalo iba na retrospektívnu bibliografiu, pracovníci spracovávali v rámci referentských služieb aj odborné a odporúčajúce bibliografie a rešerše, ktoré sa vypracovávali na objednávku podľa požiadaviek používateľov a pracovísk.

V polovici 50. rokov sa začína postupne formovať plán slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie (SNRB), podľa ktorého sa stalo bibliografické oddelenie Univerzitetnej knižnice spolu s bibliografickými pracoviskami Matice slovenskej a Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach jedným z troch pracovísk slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie. Oddeleniu pod vedením **Štefana Kántora** a neskôr **Ludmily Herchlovej** pripadla úloha spracovať bibliografiu slovenských a inorečových novín a časopisov 1919 – 1938 a bibliografiu knižnej tvorby za roky 1945 – 1955.

Na začiatku roku 1956 poznačila oddelenie tragická nehoda. Počas pracovnej cesty na 1. bibliografickú konferenciu do Košíc prišli pri leteckej havárii o život všetci jeho pracovníci – Ján Bánsky, Vladimír Jelínek, Helena Kaloudová, Štefan Kántor, Bohumil Nociar (Paška, 2000).

Činnosť oddelenia sa musela budovať takmer odznova, istý čas trvalo, kým noví pracovníci nad-

viazali na prácu predchodcov. V tomto období sa vypracovávali predovšetkým odborné a odporúčajúce bibliografie, keďže úlohy retrospektívnej bibliografie neboli prioritou (Paška, 1959).

SAMOSTATNÉ PRACOVISKO RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE V UKB

Samostatný **úsek retrospektívnej bibliografie** bol vytvorený v roku 1963 ako organizačná zložka väčšieho referentského oddelenia. Jeho pracovníčky pod vedením **Márie Kipsovej** pokračovali v plnení rozpracovaných úloh a od roku 1963 participovali aj na rozpise článkov z robotníckej a komunistickej tlače, ktorý bol súčasťou rozpisu článkov zo slovenských a inorečových novín a časopisov z obdobia 1919 – 1944.

V 60. rokoch vyšli tlačou *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919 – 1938* (Kipsová, 1968) a *Súpis slovenskej knižnej tvorby za roky 1945 – 1955, prvá časť A – L* (Ferienčíková, 1967).

Ďalšie pracovné úlohy retrospektívneho pracoviska už vychádzali zo *Smernice a plánu slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie*, prijatej v roku 1965. Smernica vytýčila základné smerovanie, ciele a úlohy SNRB, ktorá má skúmať všetky druhy slovacikálnych pramenných dokumentov od najstarších čias. Stanovila a rozdelila konkrétne úlohy všetkým inštitúciám participujúcim na SNRB. Univerzitetnej knižnici v Bratislave určila výskum a spracovanie tzv. **nepravých periodík**.

Nepravé periodiká definujeme ako periodické publikácie, vydávané postupne v samostatných častiach spojených spoločným názvom, priebežným označením, jednotnou úpravou a obsahovým zameraním. Nepravé periodiká vychádzali v pravidelných i nepravidelných intervaloch s úmyslom stáleho pokračovania. Do tejto kategórie patria kalendáre, almanachy, ročenky, zborníky, direktoriá, schematizmy, adresáre, výročné správy, zápisnice, záverečné účty a rozpočty rôznych inštitúcií.

Základnou úlohou pracoviska v zmysle záverov *Smernice a plánu* bolo vytvorenie základného provizórneho súpisu nepravých periodík. Následne sa pristúpilo k tvorbe bibliografií podľa jednotlivých typov dokumentov. Prvými boli slovenské a inorečové

knižné kalendáre, spracovávané súbežne na súpisovej aj rozpisovej úrovni. Na bibliografiu sa pracovalo v rokoch v rokoch 1969 – 1981.

Na základe skúseností s bibliografiou kalendárov (rozsiahle časové obdobie 1701 – 1965, množstvo prameňov a ich roztrúsenosť a nezvestnosť vo fondoch pamäťových inštitúcií) sa pri stanovovaní ďalších úloh pristúpilo k rozdeleniu na menšie časové úseky, ktoré boli definované spoločensko-historickými medzníkmi a súčasne špecifikami jednotlivých druhov dokumentov. Preto, keď sa v 80. rokoch otvorili ďalšie dve úlohy – bibliografia almanachov, ročníkov a zborníkov a bibliografia výročných školských správ –, sa začali ako prvé spracovávať tieto dokumenty, vydané v 20. storočí. Zodpovedalo to záverom *Smernice a plánu SNRB*, resp. *Programu slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie* schválenému v roku 1984, ktorý potvrdzoval a zároveň aktualizoval ciele stanovené v smernici.

Pracovisko retrospektívnej bibliografie sa v rámci zmien organizačnej štruktúry UKB pretransformovalo v roku 1984 na **oddelenie retrospektívnej bibliografie**. Aj pod vedením novej vedúcej **Želmíry Geškovej**, ktorá prevzala funkciu po krátkom pôsobení **Tatiany Vančovej**, pokračovalo v realizácii vytýčených pracovných úloh. Tie boli postupne ukončené tlačenými výstupmi (knížnymi bibliografiami) v priebehu 90. rokov. V polovici 80. rokov bola do oddelenia retrospektívnej bibliografie začlenená aj pracovná úloha *Katalóg slovacikálnych tlačí vo fondoch Univerzitetnej knižnice v Bratislave za roky 1501 – 1918* (Telgársky – Bánska, 1999 – 2003). Hlavným zámerom bolo sústrediť záznamy tlačených slovacík z fondov UKB za uvedené obdobie, pričom základným prameňom excerptie bol *Generálny katalóg UKB*. Katalóg vyšiel tlačou v ôsmich zväzkoch postupne v rokoch 1999 – 2003, dostupných aj na webovej stránke knižnice.

Nastupujúca automatizácia a informatizácia pretransformovala vytváranie bibliografických záznamov do elektronických databáz. V tomto období sa otvorili projekty, ktoré sa orientovali na almanachy, ročenky, zborníky a výročné školské správy, vydané v najstaršom období 1701 – 1918, realizované opäť súbežne na súpisovej i rozpisovej úrovni. Vzhľadom na rôznorodosť, roztrúsenosť a špecifiká dokumentov išlo o dlhodobé úlohy, ktoré boli ukončené samostatnými databázami a tiež tlačenými bibliografiami až v novom miléniu, keď pracovisko viedla **Zlatica Pytlová**. Na priebeh a ukončenie týchto úloh mali veľký vplyv politické a spoločenské zmeny v roku

1989, ktoré znamenali oslobodenie od ideologických vplyvov, no súčasne priniesli istý útlm v plnení úloh SNRB. Počas generálnej rekonštrukcie budov UKB v rokoch 2002 – 2005 bola knižnica pre verejnosť ztvorená a istým spôsobom limitovala možnosti bibliografického spracovania a vedeckovýskumnej činnosti oddelenia. V novej etape Univerzitetnej knižnice po roku 2005, ktorá dnes ponúka svoje služby ako multikultúrne centrum, sú dlhodobé bibliografické úlohy i vedľajšie projekty realizované v samostatnom **Kabinete retrospektívnej bibliografie**.

Kabinet pri plnení úloh retrospektívnej bibliografie vychádza naďalej z *Programu SNRB* a projektu *Výskum dejín knižnej kultúry na Slovensku*.

Pokračuje sa v heuristike, mapovaní, spracovaní a analýze podľa jednotlivých typov nepravých periodík. Pracovisko v súčasnosti pod vedením **Miriám Ambrúžovej-Poriezovej** bibliograficky spracováva cirkevné schematizmy a výročné správy finančných inštitúcií. Vrátilo sa tiež k niektorým už ukončeným úlohám, aby z tlačených bibliografií výročných školských správ z obdobia 1918/19 – 1952/53 a knižných kalendárov 1701 – 1965 vytvorilo online databázy s cieľom zlepšiť (ich prepojením s už existujúcimi databázami) dostupnosť a komplexnosť informácií pre používateľov.

K ďalším úlohám okrem vlastnej bibliografickej práce patrí nadstavba vo forme publikačnej a prednáškovkej činnosti, príprava výstav a poskytovanie bibliografických informácií. Vďaka spolupráci s domácimi i zahraničnými kultúrnymi inštitúciami (národné knižnice, štátne vedecké knižnice, vysoké školy, akadémia vied, archívy, múzeá) retrospektívna bibliografia, jednak ako základná informačná báza pre vedecký výskum a súčasne ako predmet tohto výskumu, získava interdisciplinárny rozmer.

V kontexte toho bola kabinetu zverená aj príprava dlhodobého plánovaného zborníka k dejinám knižnej kultúry. Titul *Studia Bibliographica Posoniensia* vychádza od roku 2006 s cieľom poskytovať platformu na publikovanie kvalitných štúdií z dejín knižnej kultúry s interdisciplinárnymi presahmi do humanitných a spoločenských vied. Jednotlivé ročníky v rámci konkrétnych tém priniesli už viac ako 200 recenzovaných štúdií domácich a zahraničných autorov k dejinám kníhtlačiarstva, vydavateľskej a kníhkupeckej činnosti, recepcie, cenzúry a dejín knižníc v stredoeurópskom priestore. Okrem tlačenej verzie je záujemcom k dispozícii aj v elektronickej forme na webovej stránke UKB. Vydaných 18 ročníkov je dokladom záujmu o dejiny knižnej kultúry, v tomto kontexte by sme chceli pokračovať v nasledujúcich ročníkoch.

Studia I/2006 Bibliographica Posoniensia

Studia Bibliographica Posoniensia. Zdroj: Univerzitná knižnica v Bratislave

VEDÚCI PRACOVNÍCI SAMOSTATNÉHO PRACOVISKA RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE V UKB

- PhDr. Mária Kipsová (1963 – 1978),
- Mgr. Tatiana Vančová (1979 – 1982),
- Mgr. Želmíra Gešková (1983 – 1999),
- Dr. Jozef M. Rydlo (1999),
- Mgr. Zlatica Pytlová (1999 – 2020),
- Mgr. Miriam Ambrúžová Poriezoová, PhD. (2022 – trvá).

REALIZOVANÉ ÚLOHY

V intenciách *Smernice a plánu SNRB* bol prvým krokom prieskum nepravých periodík vo fondoch väčších domácich (slovenských a aj českých) knižníc

a archívov a vo vybraných zahraničných knižniciach. Súčasťou tejto etapy bola aj excerpčia sekundárnych zdrojov, teda tlačných bibliografií, katalógov a interných súpisov. Výsledkom heuristiky (1965 – 1968) bol trojzväzkový *Provizórny súpis poloperodík 1700 – 1965* (Kipsová, 1968), vydaný ako interný materiál, ktorý sa stal základným východiskom na rozpracovanie nasledujúcich čiastkových úloh. Ustanovilo sa, že bibliografické spracovanie jednotlivých typov dokumentov sa bude realizovať na úrovni opisu samotných tlačí (úroveň súpisná) a rozpisu ich častí (úroveň článková).

KALENDÁRE

V roku 1969 sa ako prvá otvorila úloha spracovania kalendárov. Výsledkom dlhoročnej práce, ktorá registruje vydávanie kalendárov v časovom období viac ako dvesto rokov, sa stala *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965* (Kipsová – Vančová – Gešková, 1984). Je v nej zaznamenaných 824 titulov slovenských a inorečových kalendárov. Okrem bibliograficko-popisnej časti, metodického úvodu a registrov je zásadnou a jedinečnou časťou úvodná štúdia. Autorky v nej súhrnne a podrobne charakterizovali kalendár ako typ dokumentu, jeho vývinové špecifiká a formálne a obsahové vlastnosti. Súbežne s prípravou bibliografie sa v 70. a 80. rokoch budovala lístková kartotéka článkov z kalendárov, prístupná pre bádateľov v priestoroch KRB. Obsahuje viac ako 120 000 záznamov usporiadaných tematicko-odborovo podľa MDT. V roku 2009 boli lístky zdigitalizované a sú prístupné online na stránke UKB.

V súčasnosti prebieha v rámci samostatného projektu *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov za roky 1701 – 1965 – revízia exemplárov vo fonde UKB* prepis záznamov z bibliografie kalendárov do samostatnej databázy, pričom sa aktualizuje dostupnosť jednotlivých titulov a ročníkov vo fonde UKB. Do budúca sa uvažuje aj nad databázovým spracovaním článkov z kalendárov so vzájomným prepojením oboch databáz, čím by sa zvýšil používateľský a bádateľský komfort.

V roku 2015 vyšla kolektívna monografia pracovníkov KRB pod názvom *Fragmenty z kultúrnej histórie v kalendároch* (Pekařová, 2015). Obsahuje súbor 17 štúdií z kultúrnohistorických výskumov kalendárov, vychádzajúcich na Slovensku.

SLOVENSKÝCH
A
INOREČOVÝCH
KALENDÁROV
ZA ROKY
1701–1965

MATICA SLOVENSKÁ

Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov za roky 1701 – 1965. Zdroj: Univerzitná knižnica v Bratislave

VÝROČNÉ ŠKOLSKÉ SPRÁVY

Po ukončení prác na kalendároch sa paralelne začali pripravovať ďalšie dve rozsiahle úlohy, a to spracovanie výročných školských správ a almanachov, ročníkov a zborníkov. Pre obidve úlohy boli vypracované v rámci príprav novšie samostatné provizórne súpisy.

V rokoch 1985 – 1986 vznikol aktualizovaný dvojdielny provizórny súpis *Výročné správy škôl z územia Slovenska za roky 1701 – 1918 a 1919 – 1965* (Gešková – Vančová, 1985 – 1986).

Výročné školské správy predstavujú primárne faktografické a pramenné dokumenty k dejinám školstva a vzdelanosti všeobecne, k regionálnym školským dejinám a k dejinám jednotlivých vzdelávacích inštitúcií. Poskytujú súhrnné a prehľadové informácie o priebehu školského roka a o výsledkoch činnosti školy za uplynulý rok. Ich obsah opisuje predovšetkým interné pomery školy. Taktiež sú zdrojom jedinečných biografických informácií a dokumentujú intenzitu kultúrneho, hospodárskeho a politického života regiónov.

Vzhľadom na rozsiahle časové obdobie ich vydávania a významné historicko-spoločenské medzníky sa pristúpilo k rozdeleniu ich spracovania na tri etapy: 1701 – 1850, 1850 – 1918, 1918 – 1953. Na zák-

lade odporučení prioritného spracovania dokumentov 20. storočia sa otvorila úloha, ktorej výsledkom bola *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53* (Gešková – Krišková, 1998). Je v nej zaznamenaných približne 8 000 ročníkov z viac ako 390 škôl rôznych typov, ako detské opatrovne, ľudové školy, meštianky, gymnáziá, učiteľské ústavy, obchodné, priemyselné a poľnohospodárske školy, odborné školy pre ženské povolania, učňovské, hudobné a vysoké školy. Prínosom je rozsiahla úvodná historickoprehľadová štúdia, analyzujúca vývoj dokumentu, jeho typologickú a obsahovú štruktúru.

Vzhľadom na veľké množstvo článkov publikovaných vo výročných správach nebolo reálne ich knižné vydanie, preto sa v roku 2006 začalo s ich databázovým spracovaním, ktorého výsledkom je online *Bibliografia článkov z výročných školských správ z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53*. Špecifickým výstupom z tejto úlohy je vytvorenie subbázy článkov s biografickým obsahom *Biografie vo výročných školských správach 1918/19 – 1952/53*, keďže tvoria viac ako tretinu z celkového počtu článkov. Biografie vyšli aj tlačou (Gešková, 2009), obsahujú takmer 1 600 záznamov o 1 219 slovenských a zahraničných osobnostiach.

V *Bibliografii výročných správ škôl z územia Slovenska 1701 – 1850* je spracované aj najstaršie obdobie vydávania týchto dokumentov. V tlačenej aj online podobe (Krišková, 2006) ponúka pestrý pohľad na vzdelávací proces na základných, všeobecno-vzdelávacích, odborných a vysokých školách (akadémiách), ktoré patrili do sféry konfesii (katolíckej, evanjelickej), miest a štátu. Rozsahom útla bibliografia (605 ročníkov) je špecifická vydaním súpisovej aj rozpisovej úrovne v jednom zväzku, čo je dôsledkom malého počtu článkov v nich (33). Výsledkom komplexného výskumu výročných školských správ z tohto obdobia je aj drobná publikácia, ktorá vyšla pod názvom *Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850* (Krišková – Zavadová, 2002).

Nateraz nespracovaným ostáva obdobie rokov 1850 – 1918, ku ktorému disponujeme zatiaľ len s už spomínaným pracovným provizórnym súpisom. Úloha ostáva v pláne pracoviska v nasledujúcom období.

ALMANACHY, ROČENKY A ZBORNÍKY

Paralelne s výročnými školskými správami sa začali bibliograficky spracovávať aj almanachy, ročenky a zborníky. Východiskovým materiálom bol pri

BIBLIOGRAFIA

VÝROČNÝCH SPRÁV ŠKÔL
Z ÚZEMIA SLOVENSKA

1701–1850

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

*Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska
1701 – 1850. Zdroj: Univerzitná knižnica v Bratislave*

ich spracovaní samostatný *Provizórny súpis almanachov, ročeniek a zborníkov spracovaný za obdobie 1701 – 1965* (Kovačičová – Štvrtecký, 1983, 1985).

V zmysle prijatých zásad najprv vyšla *Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1919 – 1944* (Kovačičová – Štvrtecký, 1991), o štyri roky neskôr *Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1945 – 1965* (Kovačičová – Schlenkerová, 1995). Každá obsahuje takmer 250 titulov s počtom približne osemsto a tisíc ročníkov. Bibliografické spracovanie záverečnej, chronologicky najstaršej časti almanachov, ročeniek a zborníkov (ARZ) sa realizovalo od polovice 90. rokov (Fircáková, 2008). Registruje dokumenty vydané za obdobie 1701 – 1918. Úloha bola – na rozdiel od dvoch predchádzajúcich spracovaní – rozšírená o analytickú úroveň, t. j. rozpis článkov. Články, ktorých počet prekračuje 12 tisíc záznamov, sú významným zdrojom informácií o počiatočnom rozvoji spoločenských, prírodných a technických vied na Slovensku v 18., ale najmä v 19. storočí a začiatkom 20. storočia. *Bibliografia*

almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1701 – 1918 (Pytlková – Ambrúžová Poriežová – Kurucová, 2018) vyšla tlačou v roku 2018, články sú súčasťou jej elektronickej verzie, dostupnej na webovej stránke UKB.

Všetky tri bibliografie registrujú dokumenty, ktoré patria medzi cenné a významné, ale aj najmenej známe pramene informácií o politickom, kultúrnom, spoločenskom a hospodárskom živote Slovenska v minulosti. Sú dokladom rozmanitých záujmov a aktivít, ktoré vyvíjali jednotlivci alebo spolky, školy či štátne inštitúcie. Dokumentujú rozvoj spoločenského a literárneho života, činnosť širokého spektra spolkov pôsobiacich najmä na regionálnej úrovni, ktoré významne prispeli k formovaniu vedeckého života a jednotlivých vedných odborov.

BIBLIOGRAFIA

ALMANACHOV, ROČENIEK A ZBORNÍKOV NA SLOVENSKU

1701 – 1918

Univerzitná knižnica v Bratislave

*Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku
1701 – 1918. Zdroj: Univerzitná knižnica v Bratislave*

SCHEMATIZMY A DIREKTÓRIÁ

Po ukončení projektov bibliografického spracovania almanachov, ročníkov a zborníkov sa v roku 2019 otvorila ďalšia úloha – *Bibliografia schematizmov a direktórií na Slovensku a so vzťahom k územia Slovenska 1701 – 1918*. Vzhľadom na množstvo a rozptýlenosť zachovaného materiálu je v prvej etape plánovaná heuristika, spracovanie a sprístupnenie schematizmov. Ide o dobové adresáre, predovšetkým miestneho a regionálneho významu, informujúce o aktuálnom usporiadaní štátneho, verejného a cirkevného života a obsahujúce vzácne historicko-vlastivedné, biografické a demografické údaje. Po ukončení základného prieskumu ich výskytu vo fondoch domácich a zahraničných pamäťových inštitúcií aktuálne prebieha spracovanie exemplárov z fondov UKB. Na základe obsahových charakteristík sa pristúpilo k bibliografickému spracovaniu na úrovni súpisu s rozšírenou anotáciou a poznámkami k obsahu. Čiastkové výsledky úlohy sú dostupné na stránke UKB.

VÝROČNÉ SPRÁVY FINANČNÝCH INŠTITÚCIÍ

Zatiaľ ako posledná bola otvorená v marci 2023 pracovná úloha *Bibliografia výročných správ finančných inštitúcií vydaných na území dnešného Slovenska do polovice 20. storočia*. Predmetom sú samostatne tlačou vydané výročné správy a záverečné účty bánk, sporiteľní, vzájomných pokladníc, úverových spolkov a družstiev so sídlom na Slovensku od ich počiatkov v 40. rokoch 19. storočia až do polovice 20. storočia, kedy došlo viacerými legislatívnymi opatreniami k znárodneniu bankového sektora. Výročné správy finančných inštitúcií poskytujú relevantné údaje o hospodárení, personálnom obsadení, stanovách, zákonoch a o histórii inštitúcie. V širšom kontexte možno prostredníctvom nich sledovať úlohu peňažnej inštitúcie v rámci ekonomicko-hospodárskych, sociálno-ekonomických, etnických vzťahov obyvateľstva predovšetkým na regionálnej úrovni. Sú jedným z doplnkových prameňov pri biografickom výskume.

V súčasnosti prebieha heuristika materiálu a začína sa s tvorbou bibliografických záznamov, pričom sa prednostne popisujú dokumenty z fondu UKB.

JARMOČNÉ A PÚŤOVÉ TLAČE

Okrem projektov spojených s úlohami SNRB sa oddelenie aktívne podieľa na spracovaní, výskume a sprístupňovaní fondu UKB. Od roku 2020 sa realizuje projekt *Jarmočné a púťové tlače vo fonde Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. Tieto dokumenty patria k jedinečným zdrojom výskumu z národopisného a literárneho hľadiska, ako aj z hľadiska tlače a grafického prevedenia. Projekt vznikol z iniciatívy Kabinetu retrospektívnej bibliografie v spolupráci s odborom ochrany dokumentov a odborom digitalizácie. Jeho cieľom je vytvorenie plnotextovej databázy jarmočných a púťových tlačí a jej sprístupnenie používateľom cez portál UKB a prostredníctvom digitálnej knižnice UKB. Sprístupnenie digitalizátov zároveň výrazne prispieje k ich ochrane. Databáza obsahuje 638 titulov prevažne z 19. storočia v dobovom slovenskom a českom jazyku. Spracované boli všetky exempláre bez ohľadu na miesto vydania.

ZÁVER

Prierezom bibliografickej činnosti na pôde Univerzitetnej knižnice v Bratislave, s dôrazom na šesťdesiat rokov pôsobenia samostatného pracoviska retrospektívnej bibliografie, sme chceli priblížiť jednotlivé úlohy a ich výsledky a súčasne sa poďakovať všetkým predchádzajúcim kolegom-bibliografom za ich podiel na rozvoji bratislavského pracoviska a slovenskej retrospektívnej bibliografie ako celku.

V súvislosti s možnosťami, ktoré poskytujú moderné informačné technológie, bude aj v budúcnosti prioritou kabinetu, v zmysle *Programu SNRB*, pokračovať v rozpracovaných i ďalších plánovaných úlohách, poskytovať kvalitné výstupy zo spracovania rôznych typov nepravých periodík a naďalej sa podieľať na výskume dejín knižnej kultúry.

BIBLIOGRAFIE A PROVIZÓRNE SÚPISY KABINETU RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE V UKB

- FERIENČIKOVÁ, Anna. 1967. *Bibliografia slovenskej knižnej tvorby za roky 1945 – 1955*. Zv. 1 (A – L). Martin : Matica slovenská 1967.
- GEŠKOVÁ, Želmíra. 2009. *Biografie vo výročných školských správach 1918/19 – 1952/53*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2009.
- GEŠKOVÁ, Želmíra – KRIŠKOVÁ, Ľubica. 1998. *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53*. Martin : Matica slovenská 1998.
- GEŠKOVÁ, Želmíra – VANČOVÁ, Tatiana. 1985 – 1986. *Výročné správy škôl z územia Slovenska za roky 1701 – 1965: provizórny súpis*. 2 zv. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 1985 – 1986.
- KIPSOVÁ, Mária. a kol. 1968. *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919 – 1938*. Martin : Matica slovenská 1968.
- KIPSOVÁ, Mária a kol. 1968. *Provizórny súpis poloperiódik za roky 1701 – 1965*. 3 zv. Bratislava : Univerzitná knižnica 1968.
- KIPSOVÁ, Mária – VANČOVÁ, Tatiana – GEŠKOVÁ, Želmíra. 1984. *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965*. Martin : Matica slovenská 1984.
- KOVAČIČOVÁ, Eva – ŠTVRTECKÝ, Štefan. 1983. *Almanachy, ročenky a zborníky na Slovensku v rokoch 1701 – 1965: provizórny súpis*. Bratislava : Univerzitná knižnica 1983, dotlač 1985.
- KOVAČIČOVÁ, Eva – ŠTVRTECKÝ, Štefan. 1991. *Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1919 – 1944*. Martin : Matica slovenská 1991.
- KOVAČIČOVÁ, Eva – SCHLENKEROVÁ, Katarína. 1995. *Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1945 – 1965*. Martin : Matica slovenská 1995.
- KRIŠKOVÁ, Ľubica. 2006. *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska 1701 – 1850*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2006.
- PYTLOVÁ, Zlatica – AMBRÚŽOVÁ PORIEZOVÁ, Miriam – KURUCOVÁ, Lívia. 2018. *Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1701 – 1918*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2018.
- TELGÁRSKY, Jozef – BANSKÁ, Zuzana. 1999 – 2003. *Katalóg slovacikálnych tlačí Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. 8. zv. Bratislava : Univerzitná knižnica 1999 – 2003.

ONLINE DOSTUPNÉ DATABÁZY A KARTOTÉKY KABINETU RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE V UKB

- Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska 1701 – 1850* [online]. Dostupné na internete: <http://retrobib.ulib.sk/retro.htm>.
- Bibliografia článkov z výročných školských správ z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53* [online]. Dostupné na internete: <http://retrobib.ulib.sk/clankyVSS.htm>.
- Biografie vo výročných školských správach 1918/19 – 1952/53* [online]. Dostupné na internete: <http://retrobib.ulib.sk/biografiaVSS.htm>.
- Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku 1701 – 1918* [online]. Dostupné na internete: <http://retrobib.ulib.sk/azr.htm>.
- Kartotéka článkov zo slovenských a inorečových kalendárov za roky 1701 – 1965* [online]. Dostupné na internete: <http://listky.ulib.sk/kalend/listok.php?id1=01&id2=01>.
- Portál UKB [online]. Dostupné na internete: https://rs.ulib.sk/i2/i2.entry.cls?src=ukb_us_bib_cat-clvs&ok=Ulo%C5%Bei%C5%A5&ictx=ukb&ictx=ukb.

MONOGRAFIE A ZBORNÍKY KABINETU RETROSPEKTÍVNEJ BIBLIOGRAFIE V UKB

- KRIŠKOVÁ, Ľubica – ZÁVADOVÁ, Katarína. 2002. *Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850*. Bratislava : Univerzitná knižnica 2002. 50 s. ISBN 80-85170-68-X.
- KRIŠKOVÁ, Ľubica – ZÁVADOVÁ, Katarína. 2002. *Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850 = Graphische Gestaltung der Schul-Jahresberichte 1700 – 1850*. 2. rozšir. vyd. Bratislava : Univerzitná knižnica 2002. 64 s. ISBN 80-85170-70-1.
- PEKAŘOVÁ, Katarína a kol. 2015. *Fragmenty z kultúrnej histórie v kalendároch*. Bratislava : Univerzitná knižnica 2015. ISBN 978-80-89303-43-4.
- Periodiká v minulosti a súčasnosti: zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2018. 301 s. Dostupné na internete: https://www.ulib.sk/files/sk/publikacie-ukb/zbornik-periodika-minulosti-sucasnosti/zbornik_periodika-minulosti-sucasnosti_na-web.pdf.
- Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2006 –. Dostupné na internete: <https://www.ulib.sk/sk/publikacie-ukb/studia-bibliographica-posoniensia/>.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

60. rokov od tragickej udalosti: 18. január 1956 [online]. Dostupné na internete: https://www.ulib.sk/files/Aktuality/spom_na_bibliografov_svetly_plagat_02.pdf.
- Bibliografický katalóg Československé republiky. 1923 – 1936. Praha : Československý ústav bibliografický, Praha : Národní knihovna 1923 – 1936.
- ČAPLOVIČ, Ján. 1972 – 1984. *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*. Zv. 1-2. Martin : Matica slovenská 1972 – 1984.
- FIRCÁKOVÁ, Kamila. 2000. Bibliografia v Univerzitnej knižnici v Bratislave do vzniku Bibliografického ústavu. In *Poceta bibliografom Univerzitnej knižnice v Bratislave: zborník*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2000, s. 9 – 22.
- FIRCÁKOVÁ, Kamila. 2000. Almanachy, ročenky a zborníky v systéme slovenskej národnejretrospektívnej bibliografie. In *Studia Bibliographica Posoniensia*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2008, s. 85 – 96.
- FÖLDVÁRIOVÁ, Anna. 2000. Bibliografický ústav pri Knižnici Slovenskej univerzity v Bratislave v rokoch 1945 – 1954 v kontexte vývoja slovenskej bibliografie. In *Poceta bibliografom Univerzitnej knižnice v Bratislave : zborník*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2000, s. 23 – 38.
- MIŠIANIK, Ján. 1946. *Bibliografia slovenského písomníctva do konca 19. stor. : (doplňky k Riznerovej bibliografii)*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení 1946.
- NOSOVSÝ, Karel – PRAŽÁK, Vilém. 1931 – 1938. *Soupis československé literatury za léta 1901 – 1925*. Zv. 1 – 2. Praha : Svaz knihkupců a nakladatelů 1931 – 1938.
- ORMIS, Ján V. 1972. *Doplňky a opravy k Riznerovej bibliografii*. Martin : Matica slovenská 1972.
- PAŠKA, Juraj. 1959. Univerzitná knižnica v období 1945 – 1959 v službách ľudu. In *Univerzitná knižnica v Bratislave 1914 – 1919 – 1959*. Martin : Matica slovenská 1959, s. 65 – 66.
- PAŠKA, Juraj. 2000. Boľavé spomienky. In *Poceta bibliografom Univerzitnej knižnice v Bratislave : zborník*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave 2000, s. 91 – 92.
- RIZNER, Ľudovít Vladimír. 1929 – 1934. *Bibliografia písomníctva slovenského*. Zv. 1 – 6. Martin : Matica slovenská 1929 – 1934.
- TOBOLKA, Zdeněk a kol. 1939 – 1967. *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*. Díl II., Tisky z let 1501 – 1800. Praha : 1939 – 1967.

HELSINKI UNIVERSITY MAIN LIBRARY HLAVNÁ BUDOVA KNIŽNICE HELSINSKEJ UNIVERZITY

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

✉ darina.obusekova@ku.sk
Univerzitná knižnica KU
v Ružomberku
www.uk.ku.sk

The paper takes readers on a tour of the largest academic library in Finland – the main building of the Helsinki University Library, which is one of four branches specialising in art, law, theology, education and social sciences. The academic library is distinguished by its functionalist architecture that makes orientation easy while permitting flexible forms of study on an individual or group basis and respecting the accessibility needs of disabled users. It provides a variety of less common services on top of the usual library and information services. One of the most significant of these benefits is providing a variety of courses aimed at information literacy and information seeking.

Keywords: world's libraries, academic libraries, library architecture, library and information services, Helsinki University Library, Finland

Hlavná budova knižnice Helsinskej univerzity, najväčšia akademická knižnica vo Fínsku, sa nachádza v historicky dôležitom mestskom bloku, v samom srdci centra mesta, v dome Kaisa a patrí medzi diela fínskeho architektonického ateliéru Anttinen Oiva Architects. Je jednou zo štyroch čiastkových knižníc Helsinskej univerzity a ponúka literatúru z oblasti umenia, pedagogických vied, práva, teológie a spoločenských vied.¹

ARCHITEKTÚRA KNIŽNICE

Budova knižnice bola navrhnutá tak, aby flexibilne ponúkala široké spektrum služieb veľkému počtu používateľov a poskytovala tak pomyselnú bránu do nového informačného veku. Nová budova knižnice dopĺňa mestský blok o zakrivenú tehlovú fasádu, vďaka ktorej je integrovaná do ulice, aby s ňou splynula v jednotnej línii. Dizajn interiéru je založený na sérii otvorov v stropoch. Tri z nich spolu s hlavným schodiskom vytvárajú jedinečný priestor a atmosféru, slúžiacu ako základ na jeho rozdelenie do funkčných zón s cieľom čo najefektívnejšie ponúkať a zároveň

využívať jej služby, uľahčiť orientáciu v knižnici, a tak podporiť proces učenia. Otvory, cez ktoré do budovy preniká denné svetlo, sú obklopené pracovnými stolmi a navodzujú príjemné prostredie na prácu. Okolo nich je rozmiestnený knižný fond. Pracovná zóna so zvukotesnými dverami poskytuje priestory na tiché čítanie aj hlučnú skupinovú prácu. Priestory pre personál a kancelárie sú na prízemí, zákaznícke centrum sa nachádza na úrovni vchodu, akvizičné, katalogizačné, administratívne a sieťové služby sú na najvyššom poschodí a logistické centrum je v suteréne spolu s priestormi na údržbu.²

KNIŽNIČNÉ SLUŽBY

Knižničné služby pozostávajú z troch oddelení:

- **Služby v oblasti vzdelávania/Learning Services** podporujú učiteľov v ich práci a študentov v štúdiu. Toto oddelenie poskytuje knižničné zákaznícke a poradenské služby (vrátane poradenstva a školenia v oblasti vyhľadávania informácií) a služby v oblasti správy informácií a vzdelávacieho prostredia.

- **Prístupové služby/Access Services** zodpovedajú za zbierky knižníc, akvizíciu a marketing zdrojov, vytváranie metadát a informačných systémov, ktoré umožňujú zákazníkom prístup k rôznym zdrojom.
- **Výskumné služby/Research services** podporujú výskumníkov vo všetkých fázach výskumného procesu, zahŕňajú služby správy informácií a údajov, publikačné a hodnotiace služby, ako aj ďalšie špecializované konzultačné služby.³

DOSTUPNOSŤ A VYBAVENIE KNIŽNICE

KNIŽNICA PRE KAŽDÉHO

V každej zo štyroch čiastkových knižníc môže byť čitateľom ktokoľvek, kto túži po poznání. Pri registrácii získava používateľ knižničný preukaz Helka⁴, ktorý ho oprávňuje využívať služby univerzitetnej

knižnice. Knižnica ponúka databázu Helka, v ktorej môžu používatelia vyhľadávať materiály nielen z Helsinskej univerzitetnej knižnice, ale aj z iných knižníc a zároveň môžu vidieť umiestnenie materiálu a jeho dostupnosť v rôznych knižniciach. Čitateľský preukaz je platný len v knižniciach so systémom Helka. Okrem Helsinskej univerzitetnej knižnice využíva tento knižničný systém aj päť ďalších špecializovaných knižníc.

PRIESTORY NA ČÍTANIE A NA SPOLOČNE TRÁVENÝ ČAS

Knižnica poskytuje všetkým používateľom dostatok priestoru nielen na čítanie, ale aj na prácu, pričom niektoré z nich sú vyhradené pre študentov, zamestnancov a výskumníkov Helsinskej univerzity a sú označené oranžovou farbou. Červenou farbou sú označené zóny na tzv. tichú prácu. Pracovné priestory v tichých priestoroch sú väčšinou vybavené len písacím stolom a stoličkou. Okrem nich poskytuje knižnica aj rôzne kútiky s kreslami a pohovkami na uvoľnenejšie čítanie a relax. Súčasťou priestoru pre používateľov je aj bezbariérová pracovňa s vybavením pre osoby so znevýhodnením.

KNIŽNIČNÉ TERMINÁLY A REPROGRAFICKÉ CENTRUM

Knižnica poskytuje knižničné terminály všetkým svojim používateľom, ktorí ich môžu využiť na:

- prehliadanie databázy Helka,
- čítanie licencovaných elektronických materiálov získaných knižnicou,
- prihlásenie sa do svojho používateľského profilu Helka,
- vyhľadávanie a čítanie digitálne uložených prác Helsinskej univerzity.

Knižničné terminály tiež poskytujú prístup k používateľským funkciám v databáze Helka, ako je vyhľadávanie a ukladanie obľúbených položiek, ale aj ukladanie a preposielanie rešerší na vlastnú e-mailovú adresu.⁵

Knižnica taktiež ponúka reprografické služby, ako tlač dokumentov, kopírovanie, skenovanie, možnosť väzby dokumentov, 3D tlač, laminovanie a pod.⁶

VYHLÁDÁVANIE ZDROJOV

Na vyhľadávanie tlačенých a elektronických zdrojov môžu používatelia využiť niekoľko databáz, ako:

- online katalóg kníh – databáza Helka, v ktorej používatelia vyhľadávajú zdroje dostupné v knižnici a ich konkrétnu lokáciu v knižničnom fonde⁷;
- databáza tlačенých časopisov a e-časopisov;
- databáza elektronických časopisov podľa tém;
- databáza článkov podľa tém alebo podľa časopisu;
- databáza záverečných prác;
- databáza zdrojov s otvoreným prístupom (OA)⁸;
- databáza digitálnych zdrojov – archív zdigitalizovaných archívnych zbierok novín⁹;
- sprievodca výskumom – výskumné príručky pre jednotlivé vedné disciplíny¹⁰.

OTVORENÁ VEDA

Knižnica Helsinskej univerzity poskytuje otvorený prístup k výskumom, článkom a publikáciám publikovaných v Helsinki University Press (HUP). S tým súvisí niekoľko tém, ako archivácia, vystríhanie pred

predátorskými časopismi s OA prístupom, správa dát, autorské práva a licencie.

Knižnica disponuje kvalifikovanými pracovníkmi a informatikmi, ktorí sú nápomocní vedeckým pracovníkom pri OA publikovaní.

Knižnica Helsinskej univerzity ponúka autorom možnosť samoarchivácie záverov výskumov, prác a datasetov. Samoarchivácia (zelený otvorený prístup) je jedným zo spôsobov, ako otvorene publikovať a prevziať spoločenskú zodpovednosť za šírenie výsledkov výskumu. Publikovanie s otvoreným prístupom podporuje globálny a rovnaký prístup k informáciám založených na výskume. Na Helsinskej univerzite slúži digitálny repozitár HELDA ako otvorené úložisko plné textu, ale aj ako publikačná platforma s otvoreným prístupom.¹¹

PODPORA INFORMAČNEJ GRAMOTNOSTI

Helsinská univerzitná knižnica (HULib) ponúka podporu informačnej gramotnosti (IL) pre všetky

študijné programy, pričom poskytuje prezenčnú alebo online výučbu v programe MOOC¹² (Massive open online course). Počet účastníkov intenzívneho kurzu nie je limitovaný, kurzy sú otvorené komukoľvek a môžu byť aj kedykoľvek online prístupné.

Ciele MOOC sú rôznorodé – od výučby základných zručností až po profesionálny rast, ponuka certifikátov po úspešnom ukončení kurzu alebo slúžia len ako platformy pre obsah a materiály, ktoré sú pre používateľov dostupné na stiahnutie.¹³

ZÁVEROM

Moderné a prívetivé priestory pre čitateľov, vhodné podmienky na štúdium a relax, ale aj dostupnosť zdrojov sú synonymami hlavnej budovy knižnice Helsinskej univerzity. Knižnica určite stojí za pozornosť nielen pre svoj vzhľad a služby, ale aj atmosféru, ktorá priam nabáda k učeniu, výskumu a intelektuálnemu rastu študentov, pedagógov a odbornej verejnosti.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

www.archdaily.com.

POZNÁMKY

- ¹ <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-university-library/welcome-library/library-locations-and-premises/main-library-kaisa-house>.
- ² <https://www.archdaily.com/459135/helsinki-university-main-library-anttinen-oiva-architects>.
- ³ <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-university-library/follow-news/about-library>.
- ⁴ Preukaz Helka môže byť udelený osobám starším ako 15 rokov, ktoré predložia občiansky preukaz s trvalým pobytom vo Fínsku, s výnimkou študentov na výmenných pobytoch a výskumníkov zo zahraničia, ktorým môže byť preukaz udelený bez ohľadu na uvedené podmienky.
- ⁵ <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-university-library/library-services/new-customer/library-everyone>.
- ⁶ <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-university-library/library-services/new-customer/library-everyone>.
- ⁷ https://helka.helsinki.fi/discovery/search?vid=358UOH_INST:VU1.
- ⁸ <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-university-library/using-collections/open-access-resources>.
- ⁹ <https://libraryguides.helsinki.fi/DigitalResources>.
- ¹⁰ <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-university-library/using-collections/field-specific-research-guides>.
- ¹¹ <https://www.helsinki.fi/en/research/services-researchers/self-archiving>.
- ¹² Termín MOOC (Massive open online course/hromadný otvorený online kurz) bol prvýkrát použitý v roku 2008 pre navrhnutý kurz George Siemens a Stephen Dowens (napr. Cormier, 2008). Helsinská univerzita ponúka programy cMOOC (kladie veľký dôraz na učenie cez sociálne siete, pričom učenie prebieha hlavne prostredníctvom interakcie s rovesníkmi) alebo xMOOC (individuálne učebné postupy, ktorých cieľom je osloviť veľké množstvo študentov, a to kedykoľvek a z akéhokoľvek miesta).
- ¹³ KETTUNEN, Taina; WEIMER Kristina; VAINIKKA Valtteri; HELMINEN Pävi. Information Seeking MOOCs at the University of Helsinki: Interactive and Integrated. In *Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education*. Vol. 11, Issue 1, 2019, s. 52 – 60.

190. VÝROČIE ZALOŽENIA SPOLKU MILOVNÍKOV REČI A LITERATÚRY SLOVENSKEJ

DOC. PHDR. AUGUSTÍN MAŤOVČÍK, DRŠC.

In 2024 it will be 190 years since several of the leading figures of national and cultural life in Slovakia came together to establish the *Society of Slovak Language and Literature Lovers (Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej)*. The paper traces the functioning of the society in the various periods that shaped it in many ways. When Ján Kollár and Martin Hamuljak founded it, the aim was to raise awareness of Slovaks' native language and promote the activity of the Bernolák group and leaders of the so called "Czechoslovak orientation". One of the most important outcomes of their work was publishing of the *Zora* almanac from 1835, although its run ceased in 1840 for financial reasons. The society's activities began to decline in the 1840s and it was wound up in 1850. The society's activities made an evident contribution to Slovak literary life and laid important foundations for the following generation around Štúr.

Keywords: personalities, Ján Kollár, Martin Hamuljak, Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, cultural life in Slovakia, *Zora* almanac, anniversaries

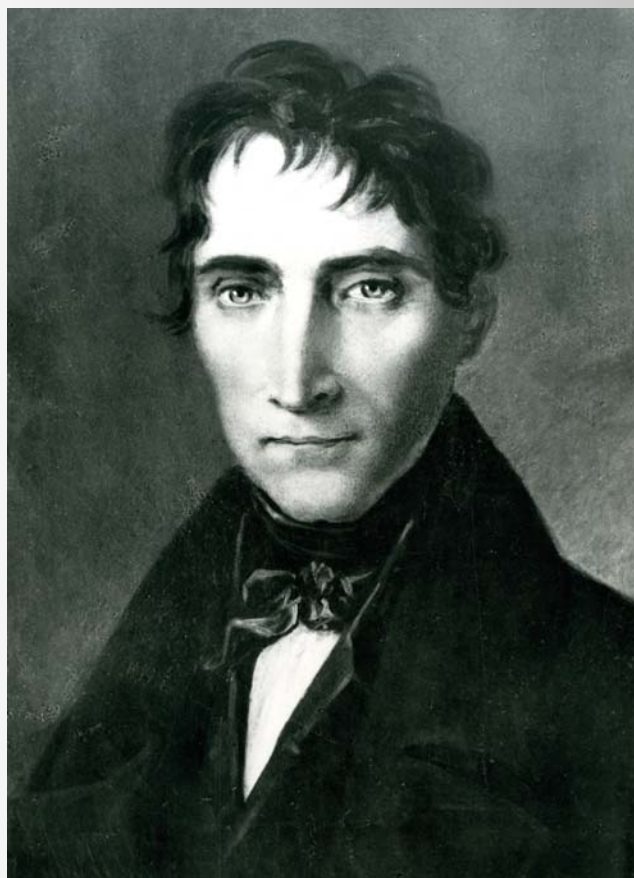
 augustin.matovcik@gmail.com

V roku 2024 si pripomenieme 190. výročie založenia Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej, pri zrode ktorého stáli významní reprezentanti národno-kultúrneho a literárneho života – básnik Ján Kollár (1793 – 1852) a bernoľákovec Martin Hamuljak (1789 – 1859). Spolok sa zrodil s úmyslom pestovať materinský jazyk a zjednotiť príslušníkov bernoľákovského hnutia so zástancami češtiny a napomáhať rozvoju literárneho života vydávaním osobitného literárneho almanachu.

Bol to prvý slovenský nadkonfesijný literárny spolok, združujúci predstaviteľov bernoľákovskej generácie a reprezentantov tzv. československej orientácie, čo sa prejavilo v organizácii a činnosti spolku.

ČO PREDCHÁDZALO ZALOŽENIU SPOLKU MILOVNÍKOV?

Jedným z hlavných záujmov viacerých členov tohto združenia bola snaha o poznanie slovanských jazykov a literatúr, ktorá sa stala základnou črtou tvorivých a organizačných úsilí reprezentantov obidvoch prúdov slovenského národného hnutia, rozvíjaných od 20. rokov 19. storočia. Medzi ne patrila snaha o založenie Slovanského čitateľského spolku a Slovanskej knižnice, vydavateľská činnosť, rozširovanie slovanských spisov, pokusy o vydávanie slovenských novín a literárneho časopisu, obrana proti šíreniu maďarizácie a iné. Do tejto priaznivej atmosféry zapadá vydanie Kollárovej *Slávy dcery* (1824, 1832), Šafárikových *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur* (1826), *Písni světských* (1823, 1827) a Kollárovej fenomenálnej edície *Národné spievanky* (1834 – 1835); z bernoľákovskej strany preklady antickej poézie od Jána Hollého, podporované mecénom Jurom Palkovičom, ktorý pripravil aj vydanie 6-zväzkového Bernoľákovho *Slovára* (1825 – 1827), preklad biblie do bernoľákovskej slovenčiny a i. Vzájomná spolupráca obidvoch združení aj napriek odlišným postojom v otázkach jazyka vyústila v nasledujúcom desaťročí v mimoriadne úspešnom národno-kultúrnom podujatí – založením Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej v roku 1834.

Podobizeň Martina Hamuljaka. Zdroj: Slovenská národná knižnica – Literárny archív (SNK – LA)

Podobizeň Jána Kollára. Zdroj: Archív Múzea Jána Kollára (MJK) v Mošovciach

SLÁWY DCERA

WE TŘECH

Z PĚW JCH

od

Jana Kollára.

DRUHÉ VYDÁNÍ.

Slávy dcéra (1824). Zdroj: Archív MJK v Mošovciach

ZALOŽENIE SPOLKU MILOVNÍKOV

Založeniu Spolku milovníkov predchádzali širšie prípravy na poradách slovenských pešťbudínskych vzdelancov v polovici roku 1834, na ktorých sa dohodli organizačné zásady, hospodársko-finančné otázky a hlavný program činnosti spolku. Prehľad o založení spolku zaznamenal Martin Hamuljak v podrobnej správe *Origo Unionis Cultorum Literature Slavicae Pestano-Budensium*, zachovanej v jeho rukopisnej pozostalosti v Literárnom archíve SNK. Na schôdzke 19. 7. 1834 Martin Hamuljak predložil návrh zmluvy o založení Spolku milovníkov, na ktorej si prítomní vyjasnili otázky okolo finančných a organizačných problémov, pričom dôležitým výsledkom schôdze bolo ustanovenie prvého výboru spolku. Za prvého predsedu Spolku milovníkov na rok 1834 zvolili Jána Kollára, za tajomníka spolku Martina Hamuljaka a za pokladníka pešťianskeho lekára Martina Sucháňa. Schôdza konaná 19. 7.

NÁRODNIE ZPIEWANKY

ČILI

PISNE SWETSKE SLOWÁKŮ

W UHRACH

ČAK POSPOLITĚHO LIDU TAK I WYŠŠICH STAWU.

SEBRANÉ OD MNOHÝCH,

W PORÁDEK UWEDENÉ, WYSWETLENIMI OPATRĚNÉ A WYDANÉ

od

JANA KOLLÁRA.

DJL PERWÝ.

WYDÁNÍ HOGNÉ ROZMNOŽENÉ.

I PERWE DWA TISTENÉ SWAZEČKY W SOBĚ OBSAHUGUJÍ

W BUDJNE

W KRÁL. UNIVERZITNĚ TISKARNĚ

1834.

Reprodukcia titulnej strany diela *Národnie zpiewanky*. Zdroj: SNK – LA

1834 bola posledným predprípravným stretnutím pešťbudínskych vzdelancov pred oficiálnym založením Spolku milovníkov. Po jej skončení sa začala širšia aktivita na získanie ďalších spolupracovníkov a literárnych príspevkov do budúceho literárneho almanachu. Po týchto organizačných prípravách sa zišlo 31. 7. 1834 v dome Martina Sucháňa zakladajúce zhromaždenie Spolku milovníkov, na ktorom boli prítomní: Ján Kollár, Jozef Bernolák, Ján Koiš, Anton Ottmayer (zastupoval aj neprítomného Jána Herkeľa), Martin Sucháň a Martin Hamuljak, ktorí zložili po 300 zlatých konvenčnej meny za jednu základinu. Na zhromaždení prítomní schválili zakladaciu listinu, datovanú 1. 8. 1834, ktorá v detailne formulovaných 10 bodoch stanovila pravidlá fungovania Spolku milovníkov.

Podľa tejto listiny, zachovanej v Hamuljakovej pozostalosti v Literárnom archíve SNK, akcionári spolku sa zaviazali: „Zaväzujeme sa rovnakou prácou i silami zostaviť, zredigovať a pod menom *Milovníkov slovenskej literatúry vydávať ročný spis, ľudovo zvaný almanach; jeho reč bude síce slovenská a písmo rímske*

(latinské), avšak v akýchkoľvek nárečiach, v ktorých totiž spolupracovníci pošlú svoje práce, ktoré sa na našich schôdkach prezrú a väčšinou hlasov schvália.“ Po viacerých poradách sa členovia spolku dohodli na

názve literárneho almanachu Zora. Na základe tejto zmluvy boli vypracované základné spolkové stanovy, ktoré s malými dodatkami boli platné v celom pôsobení Spolku milovníkov.

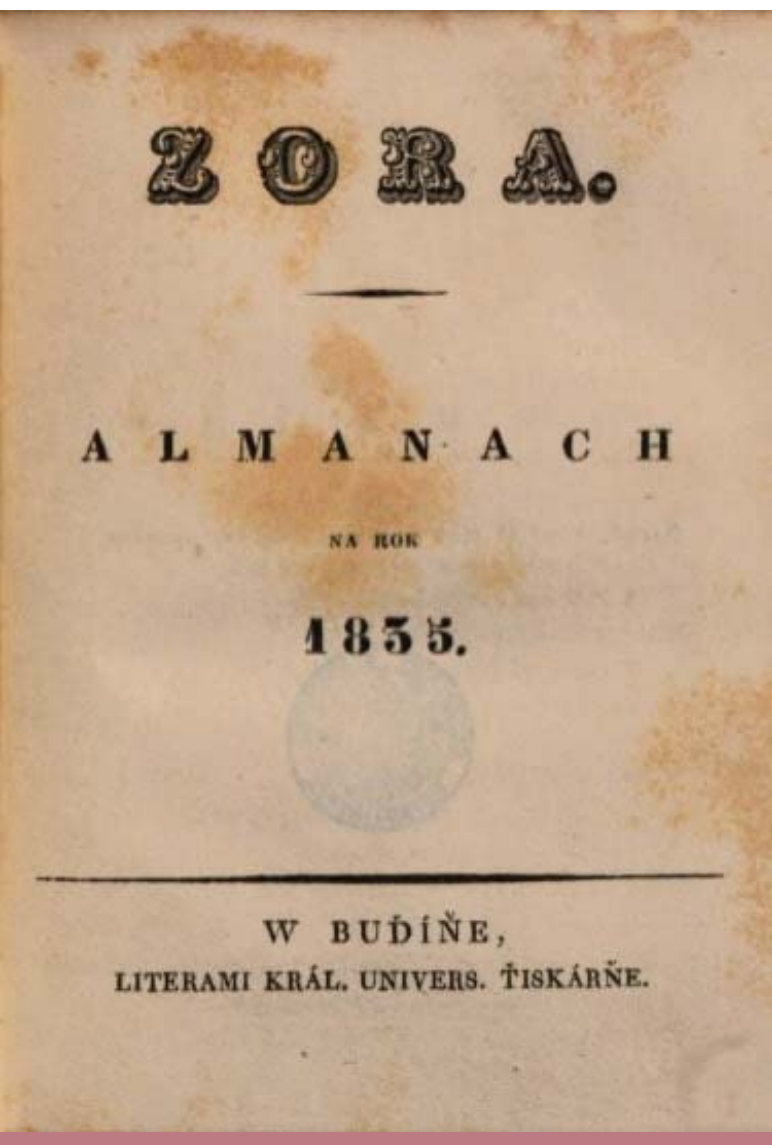
Modum Reverendo Domino Joanni Hollár' presertur attributa.
 Gerunda Præsidiis et Natura Societatis intelliguntur. Tunc in reliquis sepius
 cogendi, Eidem hinc attributa. — Locus Conceptionis indulgenti dixerunt pro
 favore Societatis spectabili Domino Martino Kubišny, in Gas rati,
 clericali Domo Piskini designatus. — In Pertractatione Negotiorum ma-
 jora Vota Annorum in Cadum, ea ratione decident, ut si quæstio fuerit pro
 Scientifica, Vota in Capita, si vero Oeconomio-financialis, Vota in Actus.
 quibusvis Obiis computant. In casu vero Aequalitatis Votum Præsidiis
 decidat. Munere Actuarii pro hui et tunc per spectabilem Dnum
 Martinum Hamulák' e parte in se se sumpto.
 3° Præcedit quid communibus Societatis expensis in genere,
 in specie vero ad formandum et Augendum Archivum computandum
 fuerit, in proprietate cuiusvis prorsus sapies, ita, ut dispoluta ne forte
 tota Societate, pro ratione Actuarum inter socios aut in natura, aut in
 Aequivalenti subdividi debeat.
 4° Puncta hinc expressa declarandi, modificandi, aut
 nova Statuta condendi. Eius generali dumtaxat Congregationi competit,
 quicquid vero hui pluralitate Votorum decisum fuerit, ad universos ob-
 edos et Successores Obligabit.
 10° Quasvis inter Singulares socios de negotiis sociali-
 bus enatas Lites Generalis Congregatio Societatis per se ipsa appellata,
 plena auctoritate decidet, membrum contra Societatis contra Princi-
 pia ejusdem Actuum, evoluta solummodo radicali Capitali e Societate
 excludetur. Radialis hae Societatis Principia in duplia exem-
 plari, uno constanti apud Præsidentem, altero vero in Archivo appo-
 vando, Originaliter Repudiavimus, et sub Scripsimus. Quam vero, manu
 Præsidiis Vidimatae, Singulis Nosstrum receperimus. Inj. Præsidi-
 die 1° Augusti 1834.
 L.S. Joannes Hollár' 3° h. Præs. L.S. Joannes Kubišny
 L.S. Josephus Bernolák' 3° L.S. Antonius Amayer 3°
 L.S. Martinus Hamulák' 3° L.S. Mart. Kubišny 3°
 L.S. Joannes Kubišny 3°

Stanovy Spolku milovníkov. Zdroj: SNK – LA

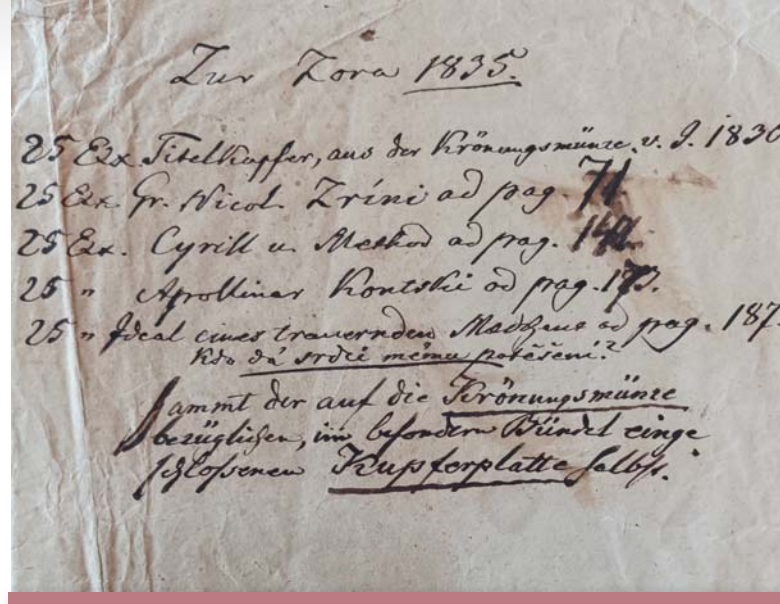

VYDANIE A PRIJATIE PRVÉHO ROČNÍKA LITERÁRNEHO ALMANA- CHU ZORA NA ROK 1835

O založení Spolku milovníkov a vydávaní nového literárneho almanachu informovali pešťbudínski členovia osobitnými listami priateľov a známych slovenských literátov obidvoch konfesií, ako aj významných dejateľov v Čechách, Srbsku, Chorvátsku, Poľsku, ba aj v Rusku. Významnú aktivitu medzi evanjelickými vzdelancami vyvíjal Ján Kollár, ktorý získal k užšej spolupráci literáta Michala Godru, ev. farára Karola Kuzmányho a ďalších. V získavaní spolupracovníkov a zabezpečení almanachového podujatia hlavnú úlohu zohral Martin

Titulná strana almanachu *Zora* (1835). Zdroj: www.digital.onb.ac.at

Almanach *Zora* na rok 1835 (zoznam príspevkov). Zdroj: SNK – LA

Hamuljak, pričom veľkú nádej vkladal najmä do básnika Jána Hollého. Správu o založení spolku a vydávaní almanachu prijal Ján Hollý s opravdivou radosťou a v liste z 15. 8. 1834 poslal Hamuljakovi svoje selanky: „Preveľmi sem sa potešil, keď sem v liste minulého tídňa dodaném čítal, že tamejší přáteli, literaturi slovenskéj milovníci, umíňili i krajanom svojím pre noví rok podať. Abich tehdi i já čím tím k němu prispel, hñed sem na žádost Jejích pero do ruki chiťil a selanki moje, ačkolvek sem ešče jich popravít míňil, prepísal; budú-li súcé, ñech bar vsecki dom predmenovanej kñížki vitlačit' dajú.“⁴¹ Prvý ročník *Zory*, ktorý vyšiel v univerzitnej tlačiarňi v Budíne začiatkom roku 1835, bol pestrý jednak zastúpením autorov, tematickou šírkou i podľa jednotlivých druhov, medzi ktorými prevažovala poézia (najmä básne Jána Hollého), z prozaických príspevkov tu vyšli novely, životopisné črty a iné práce. O založení spolku a vydávaní almanachu informovali akcionári najmä v korešpondencii, ale aj pri rozličných príležitostiach a osobných návštevách.

Prvý ročník *Zory* bol očakávaný a prijatý s úprimnou radosťou nielen u staršej, ale aj u nastupujúcej štúrovskej generácie. Ľudovít Štúr v liste Alexandrovi Vrchovskému 29. 11. 1834 píše: „Jak se doslýcháme, zarazil náš nesmrtný Kollár společnost slovenskou v Pešti, jejíž údové almanach se vydávati strojí. Vskutku naše národnost, naše vzdělanost veliké dělá pokroky. Ó! By bratři naši Slováci, synové Tatry jednou již ze sna těžkého se probudili ach! Ze sna dlouhotrvanlivého. Probudit jich třeba k národnosti, k řeči o své milování, ale k tomu činnost, vytěrvanlivost, soběctví prázné sardce, co že u nás se nalézá ručím tobě za to bratře!“⁴²

Prvý ročník i ďalšie zväzky *Zory* (1836, 1839, 1840) podávajú plastický obraz o stave našej krásnej literatúry v 30. rokoch 19. storočia. Vydanie piateho ročníka *Zory* po roku 1840, i napriek širším snahám a prípravám jeho zostavovateľov, sa už nepodarilo realizovať, a to hlavne pre finančné ťažkosti i nedostatok literárnych príspevkov. Okrem toho hlavný organizátor almanachovej edície Martin Hamuljak bol v tom čase mimoriadne zaujatý prípravou súborného vydania Hollého diela, ktoré vyšlo v štyroch zväzkoch v rokoch 1841 – 1842 v budínskej univerzitnej tlačiarni nákladom Spolku milovníkov pod názvom *Básne Jana Hollého*.

ORGANIZAČNÉ ZMENY A ZÁNİK SPOLKU MILOVNÍKOV

Samotný Spolok milovníkov v tom čase i v celom prvom desaťročí svojho účinkovania (1834 – 1844) prešiel viacerými organizačnými zmenami, čo sa prejavilo v úpravách spolkových stanov, v rozširovaní členstva a hľadanií mecénov. Po uplynutí prvého funkčného obdobia Ján Kollár prestal byť predsedom spolku, ba vystúpil aj z členstva. Po Jánovi Kollárovi za predsedu na rok 1835 zvolili Jána Herkeľa, v roku 1836 sa predsedom stal Martin Hamuljak, následne Jozef Bernolák (1837), Ján Koiš (1838), Anton Ottmayer (1839). Na zasadaní spolku 1. 1. 1839 Martina Hamuljaka zvolili za trvalého riaditeľa spolku (Unionis direktor), pričom zastával aj funkciu spolkového archivára a pokladníka a v tomto postavení viedol spolok až do jeho rozpustenia v roku 1850. V rokoch

1839 – 1840 sa rozšíril aj počet účastinárov spolku (v roku 1840 vstúpil do spolku básnik Ján Hollý) a pribudli aj viacerí mecéni, medzi nimi vplyvní podporovatelia z radov vyššieho katolíckeho kléru, ktorým Spolok milovníkov venoval viaceré básne.

Pod vplyvom vonkajších i vnútorných okolností v rámci Uhorska i v slovenských národno-kultúrnych súvislostiach aktivita Spolku milovníkov od polovice 40. rokov 19. storočia viditeľne upadala a v búrlivých predrevolučných rokoch spolok už nevyvíjal nijakú činnosť. Pri živote ho udržiaval iba Martin Hamuljak, preto sa po revolúcii v rokoch 1848 – 1849 a po dôkladnom usporiadaní spolkových vecí a dorozumení so žijúcimi účastinármi rozhodol Spolok milovníkov definitívne rozpustiť. Stalo sa tak po vyrovnaní požiadaviek jednotlivých účastinárov a po zavŕšení spolkových záležitostí v septembri 1850.³

Na záver možno konštatovať, že Spolok milovníkov svojim aktívnym účinkovaním v 30. a 40. rokoch 19. storočia sa viditeľne zaslúžil o rozvoj slovenského literárneho života, stal sa organickou súčasťou vtedajšieho národno-kultúrneho povedomia nielen ako významný činiteľ na literárnom poli, ale aj pri stmelovaní slovenských národných síl, čo zvlášť oceňovali predstavitelia nastupujúceho štúrovského hnutia. Dokazuje to aj návrh Jozefa Miloslava Hurbana z roku 1847 o spojení Spolku milovníkov so štúrovským Tatrinom do jedného literárno-národného ústavu. Podľa hodnotenia našej súčasnej literárnej vedy: „*Zásluha Spolku je v tom, že sa pokúsil preklenúť konfesijné a jazykové napätia v slovenskom národnom pribatíí zástupcov češtiny do svojich radov a vytváraním publikačných možností pre oba prúdy v almanachu Zora. Najväčší význam si získal morálnou i hmotnou podporou tvorby Jána Hollého, pre ktorú vytváral pomerne široké publikačné možnosti.*“⁴

POZNÁMKY

¹ *Korešpondencia Jána Hollého*. Martin : 1967, s. 89.

² *Listy Ludovíta Štúra III*. Bratislava : 1960, s. 10.

³ Podrobnejšie údaje sme sústredili v monografii o Martinovi Hamuljakovi. Bližšie pozri MAŤOVČÍK, Augustín. *Martin Hamuljak*. Bratislava : 1971. 271 s.

⁴ *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. Zv. 2. Bratislava : 1984, s. 463.

NÁVRAT K DEVÄŤDESIATKE JAROSLAVY BLAŽKOVEJ MEDAILÓN VÝZNAMNEJ SPISOVATEĽKY

MGR. PETER CABADAJ

On the ninetieth anniversary of Jaroslava Blažková's birth, the paper reflects on her life, prose, journalism and literature for children and youth. Her work was characterised by an expressive style, irony and an effort to break free of conventions and stereotypes, through which she stood out from previous generations of authors. Her publishing debut – the short-story collection *Nylon Moon* (*Nylonový mesiac*, 1961) – expressed signs of feminism and emancipation which were rare at that time. In the 1960s, Jaroslava Blažková became one of the best-known Slovak authors but in the unfavourable social and political situation after 1968, she decided to emigrate to Canada.

Keywords: personalities, writers, Jaroslava Blažková, literary works, exile literature, social and political events, anniversaries

 petercabadaj5@gmail.com

V ére „zlatých šesťdesiatych“ bola najčítanejšou slovenskou literátkou. Zbierka próz *Nylonový mesiac*, ktorá na pozadí lúboštného príbehu „v dobe bratislavského bigbitu“ zobrazuje vnútorný svet, sny, zmýšľanie, konanie a problémy mladej generácie, riadne rozčerila hladinu súvekeho literárneho diania. Režisér československej novej vlny Eduard Grečner nakrútil podľa titulnej novely rovnomenný film (1965), kde si v epizódnych rolách zahrali samých seba Milan Lasica, Július Satinský, autor hudby k tejto snímke Ilja Zeljenka, ako i mladý Dežo Ursíny s legendárnou kapelou The Beatmen.

bola spisovateľkou a publicistkou „na voľnej nohe“. Krátko po invázii spojeneckých armád Varšavskej zmluvy do ČSSR (21. 8. 1968) emigrovala do Kanady, kde dlhší časový interval kooperovala ako slovenská lektorka s nakladateľstvom 68 *Publishers* manželov Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarovej. Vlastnej literárnej činnosti sa v exile venovala len sporadicky.

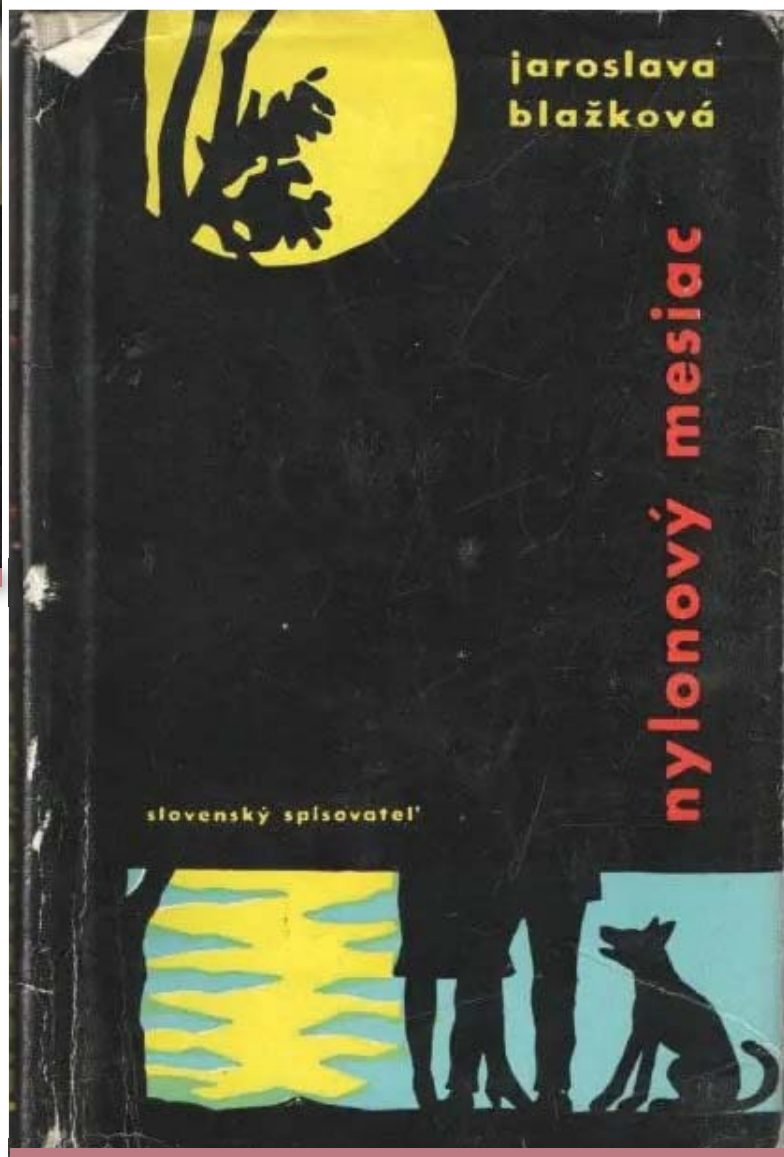
NYLONOVÝ MESIAC

História oprávnene radí Blažkovú do kategórie výrazných prozaických mien Generácie 56. Išlo o skupinu mladých tvorcov, ktorí vstúpili do slovenskej literatúry po páde kultu osobnosti v nastupujúcom politickom odmäku. Plodom tejto éry bol aj vznik časopisu *Mladá tvorba*, kde sa namiesto veľkých

Jaroslava Blažková. Zdroj: Súkromný archív Petra Cabadaja

Prozaička, spisovateľka pre deti a mládež, publicistka a redaktorka Jaroslava Blažková prišla na tento svet 15. novembra 1933 vo Velkom Meziříčí. Mladé letá prežila striedavo v Česku a na Slovensku. Od roku 1948 zakotvila v Bratislave, kde po absolvovaní gymnázia začala pracovať v rozhlase a diaľkovo študovať na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Štúdium však zanechala (1954) a nastúpila do redakcie denníka *Smena*, odkiaľ ju roku 1956 z politicky motivovaných dôvodov prepustili. Začas pracovala ako robotníčka v mestskom záhradníctve, od roku 1959

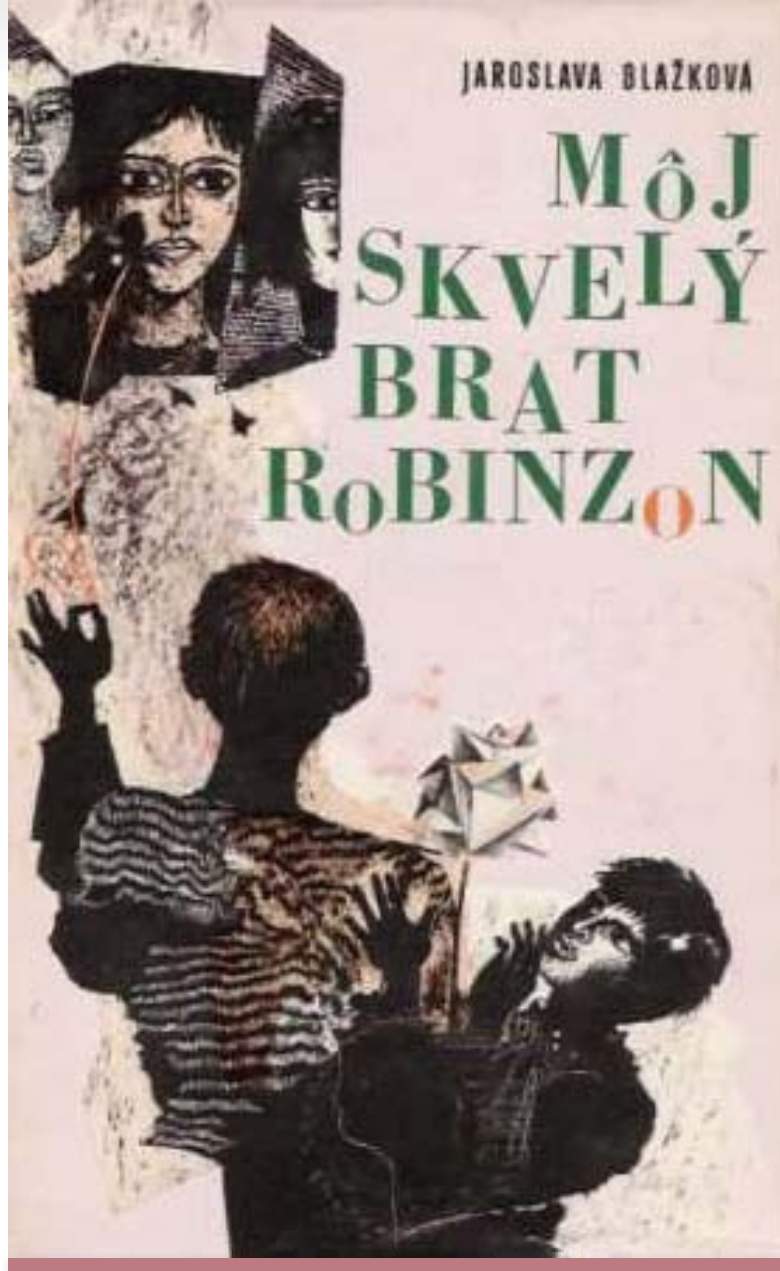
historických plátien povstaleckej generácie začala intenzívnejšie presadzovať „literatúra všedného dňa“. Máme na mysli témy, ktoré svojou civilnosťou, spontánnosťou, autentickejším jazykom a hlavne novým videním reality oslovili široké spektrum (hlavne) mladých čitateľov. Najvýraznejšie a s najväčším ohlasom to dokázala práve Jaroslava Blažková. Autorkine poviedky uverejnené v *Mladej tvorbe*, *Kultúrnom živote* a ďalších časopisoch sú tematicky aj štylisticky objavné. Miesto pátosu či sentimentu predchádzajúcej generácie je Blažkovej jazyk expresívny, využíva hovorovú vrstvu reči, mestský a študentský slang, príbehy sú prestúpené iróniou a sebaíroniou rozprávača.

Všetky uvedené znaky nového pohľadu na realitu charakterizuje spisovateľkin knižný debut *Nylonový mesiac* (1961). Jednotlivé príbehy odkrývajú problémy a trápenia mladej generácie, nespokojnosť a nervozitu zo samých seba, ale i okolia, ktoré ju nedokázalo či skôr nechcelo chápať. Titulná novela (čitateľsky najúspešnejšia) zobrazuje príbeh mladej architektky Vandy, ktorej milostné zblíženie s kolegom Andrejom a jeho kulminácia počas dovolenky v Tatrách vyústi do rozhodnutia dievčaťa ukončiť vzájomný vzťah. Atypická hrdinka a jej „sloboda voľby“ aj v erotickej oblasti znamenala výrazný posun v „emancipácii“ (dobový termín) ženských aktérok a predznamenala nástup feministických tém do slovenskej, ale i českej umeleckej literatúry, keďže Blažkovej poviedky a ich knižné verzie vychádzali paralelne tiež za riekou Moravou.

MÔJ SKVELÝ BRAT ROBINZON

Vzbura autorkiných mladých hrdiniek proti konvenciám, predsudkom a životným stereotypom je obsahovým jadrom i ďalšej poviedkovej zbierky *Jahniatko a grandí* (1964). Figuruje v nej aj text *Poviedka plná snehu*, ktorý predtým vyšiel v *Kultúrnom živote*. Netradičným pohľadom na tabuizovanú sféru erotických vzťahov medzi ženou a mužom a slobodou voľby v nich vyvolal búrlivú polemiku, ústiacu do mimoliterárnych spochybnení mravnej bezúhonnosti nielen protagonistky deja, ale dokonca i samotnej Jaroslavy Blažkovej.

Voľakde na rozhraní medzi prózou pre dospelých a dospievajúcu mládež osciluje román *Môj skvelý brat Robinzon* (1968). Zobrazuje spolužitie dvoch povahovo odlišných bratov, akčnejšieho Robinzona a hľ-

bavejšieho Budyho, ktorý je súčasne rozprávačom príbehu. Nejde v ňom len o súperenie v získaní priazne ich rovesníčky Dorotky. Univerzálnejšie ho možno nazvať obrazom generácie napätého vzťahu mladých ku skostnatenosti dospelých, odmietania či protestu proti hodnotám, ktoré sa im snažia autoritatívne vnútiť. Protestujú proti nim, aj keď revolta mladých má často len formu klaunovskej grimasy a cenou za ňu je dezilúzia.

TVORBA PRE DETI

Umelecko-náučné knihy pre najmenších čitateľov vznikali paralelne s Blažkovej textami pre dospelých. Jednoznačne v nich tróni humor, fantázia, živý jazyk, účinné spojenie poetického obrazu života detí s jeho kognitívnym zreteľom. Pri fabulovaní príbehov z det-

ského mikrosвета autorka bravúrne uplatňuje snové motívy a žánrové postupy detektívky, dobrodružnej, ale i náučnej literatúry (*Tóno, ja a mravec*, 1961; *Ostrov kapitána Hašašara*, 1962; *Ohňostroj pre deduška*, 1962; *Daduška a Jarabáč*, 1964; *Ako si mačky kúpili televízor*, 1967; *Rozprávky z červenej ponožky*, 1969 a i.). Takmer vo všetkých dielach tejto proveniencie dominuje poetika detského aspektu a vnímania sveta, čaro prvého dotyku s neznámou realitou života, ktorá sa najmenším bytostiam často javí ako zázrak. Všeobecne platí tvrdenie, že svojím chápaním detskej duše a prienikom do psychiky (najmä) chlapčenských postáv je Blažková veľmi blízka tvorcom, ako Klára Jarunková, Mária Ďuríčková, Nataša Tanská, Ján Navrátil, Lubomír Feldek či Miroslav Válek, ktorí v 60. rokoch tematicky aj žánrovo fundamentálne obohatili slovenskú literatúru pre deti a mládež.

Návrat spisovateľky k najmenšiemu čitateľovi sa udial až roku 2003, keď jej knižne vyšiel rozprávkový príbeh *Minka a Pyžamimka*. Dobrodružstvá z knižky *Mačky vo vreci* (2006) vyšli prvý raz pred takmer štyrmi decéniami na pokračovanie v časopise *Zornička*.

Kniha *Rozprávky z červenej ponožky*. Zdroj: Súkromný archív Petra Cabadaja

EXILOVÉ ROKY

Na vrchole tvorivých síl a pri neochabujúcom čitateľskom záujme odchádza Jaroslava Blažková do exilu (1968). Normalizačná mašinéria ju za to vylúčila zo Zväzu slovenských spisovateľov, autorkine meno a dielo boli bez mihnutia oka vyradené z domácej literatúry, encyklopédií, slovníkov, regálov knižníc...

Spočiatku v Kanade kooperovala s viacerými divadelnými zoskupeniami, chvíľu bola redaktorkou krajského vysielania medzinárodnej rozhlasovej služby CBC v Montreale. Jedenásť rokov (1978 – 1989) spolupracovala ako slovenská lektorka s manželmi Škvoreckými, ktorí založili v Toronte známe exilové nakladateľstvo 68 Publishers. „Pracovala som zadarmo,“ spomínala po rokoch. „Tešila som sa, že budeme vydávať spisovateľov, ktorí doma v Československu vychádzať nemôžu. Knižky sa ilegálne vyvážali k nám domov. Istý čas som mala šťastie byť šéfredaktorkou krajského časopisu pre Čechov a Slovákov *Nový domov*. Noví ľudia v emigrácii sa museli poriadne usilovať, aby mali všetko, čo potrebovali. Tí, čo tam boli už dlhšie, boli starosvetskí fangličkári, čo sa jednoducho ohánali zástavami, výšivkami, krojmi. Ja, čo som sa pokladala za moderného človeka, som mala zrazu písať o tých našich hodoch, o svätom Václavovi, musela som chodiť na bazáre, kde som mala v národnom kroji predávať – ja, v okuliaroch! Ešte šťastie, že som sa do toho kroja nezmestila... Zo spätného pohľadu to nebola tragédia, skôr humor. Lenže, kým to všetko bola perspektíva na celý život, vnímala som to skôr trpké. Začala som písať *Kánu Galilejskú*. Povedala som si, že to súdruhom všetko vysvetlím, že napíšem veľký satirický román o socializme. Napísala som tisíce strán a všetky som vyhodila. Nebola som s nimi spokojná. Nie som autor veľkých plátien, som skôr maliar portrétov.“

SPLNENÉ ŽELANIE

K Blažkovej definitívnemu návratu do kontextu modernej slovenskej literatúry a kultúry prichádza v deväťdesiatych rokoch. Vyšli reedície jej detských kníh, výber z poviedkovej tvorby zo „zlatých šesťdesiatych“ ... ako z gratulačnej karty (1997) a súbor *Svadba v Káne Galilejskej* (2001). Okrem ústrednej poviedky, ktorá vyšla roku 1966 a pre toto knižné dielo bola autorsky modifikovaná, obsahuje zbierka texty napísané v rozmedzí 70. až 90. rokov v Kanade. Jednotlivé príbehy o ženách síce

tematicky kotvia zväčša už v kanadskej (americkej) realite, svojim existenčným a citovým zázemím sú však aktérky deja spojené so svetom, v ktorom prišlo k sformovaniu ich vnímania života a zdedených mravných hodnôt. Najvýraznejšie tento aspekt rezonuje v poviedke *Príbeh vestálky*. Spisovateľka do nej vo vyhranenej debovej forme vracia dilemu, ktorú riešili už jej hrdinky v prózach zo šesťdesiatych rokov. Hlavná protagonistka uvedenej poviedky Kristína to nazýva voľbou svojej mamy: „Prežrieť potupu a žiť sama v odriekaní, len pre deti a prácu,“ alebo revoltovať, hoci vzburá má v tomto konkrétnom prípade tragický dôsledok.

Knihu *Happyendy* (2005) tvorí trinásť listov, resp. trinásť prozaických zastavení, ktoré vznikali v rokoch 2002 – 2005. Tvrdými ranami osudu ošľahaná autorka žila vtedy intenzívnou starostlivosťou o ťažko chorého manžela. V jej podaní dostáva každý end šancu stať sa happyendom hodným láskyplného humoru, korenistej irónie a hrejivej obraznosti.

„Niektoré fázy života sú nenávratné. Rok 1989 prišiel pre mňa príliš neskoro. Keď som dostala list z Bratislavy, ako si predstavujem svoju rehabilitáciu, pripadalo mi to absurdné. Želala som si iba, aby vyšli znovu moje knihy...“

Jaroslave Blažkovej, ktorá odišla do večnosti 20. februára 2017 v kanadskom univerzitnom meste Guelph (Ontário), sa jej želanie splnilo.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- CABADAJ, Peter. 2002. *Slovenský literárny exil 1939 – 1990*. Martin : Matica slovenská 2002, s. 94 – 96.
- FAJNEROVÁ, Lucia. 2014. Doma som bola rebelkou, v Kanade ma obliekali do krojov (Rozhovor s Jaroslavou Blažkovou). In *Pravda*, roč. XXVI, č. 280, 6. – 7. 12., s. 18 – 21.
- JURČO, Milan. 1992. *Návrat prozaičky Jaroslavy Blažkovej*. Banská Bystrica : Metodické centrum 1992. 59 s.
- MIKULA, Valér a kolektív. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov*. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV 2005, s. 92 – 94.
- PAŠTÉKOVÁ, Jelena. 2001. Irónia verzus emócia: Rozprávačské perspektívy Jaroslavy Blažkovej. In *RAK*, roč. 6, č. 5 – 6, s. 84 – 89.

ČTENÁŘI A ČTENÍ V ČESKÉ REPUBLICE V ROCE 2023

Národní knihovna ČR a Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., uskutečnily v roce 2023 reprezentativní statistický průzkum mezi obyvateli ČR staršími 15 let. Celkově šlo již o páté šetření – předchozí proběhla v letech 2007, 2010, 2013 a 2018. Loňský průzkum byl zaměřen na představy spojované se čtením (asociace, kulturní obrazy).

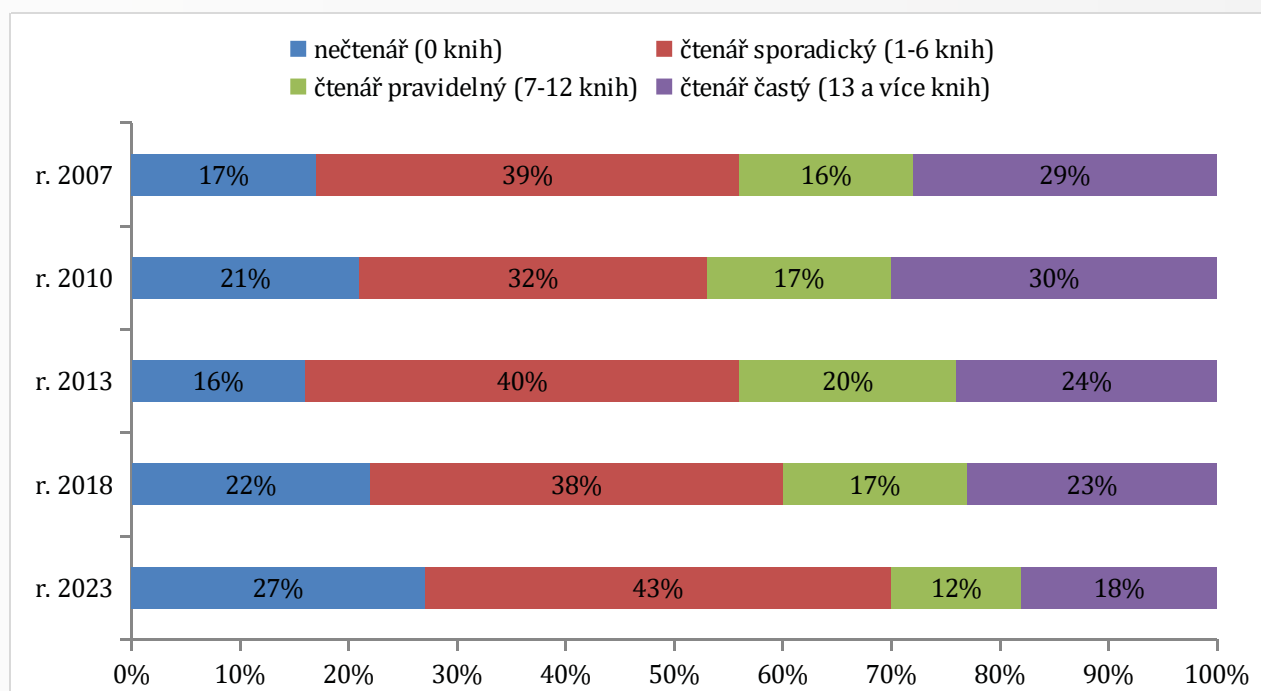
Z výzkumu vyplynulo, že téměř tři čtvrtiny (73 %) obyvatel ČR přečte za rok aspoň jednu knihu (jakoukoli, tištěnou či elektronickou a k jakémukoli účelu), že více než polovina (62 %) nakoupí za rok aspoň jednu knihu a že více než čtvrtina (28 %) navštíví za rok aspoň jednu veřejnou knihovnu.

Každý obyvatel ČR starší 15 let v průměru za rok přečte 9,9 knih, přičemž jejich čtení denně věnuje 33 minut, za rok nakoupí průměrně zhruba 3,4 knih a vydá za ně odhadem 1 003 Kč. V domácích knihovnách v ČR se v průměru nachází 253 knih. Opět se ukázalo, že ženy čtou výrazně více než muži. Nejoblíbenějším autorem českých čtenářů je Erich Maria Remarque, nejoblíbenější knihou je Bible a Harry Potter od J. K. Rowlingové. Co do žánrových preferencí vede současná literatura oddechová, následovaná klasickou beletrií a sci-fi/fantasy/horory žánrem, kterému ve srovnání s rokem 2018 výrazně vzrostla obliba. Pokud jde o digitální prostředí, nejčastěji čteme na chytrém telefonu, na internetu pak coby čtenáři vyhledáváme především zprávy a digitální vydání novin a časopisů. Elektronické knihy čte pravidelně 7 % (42 % nikdy), audioknihy pravidelně poslouchá 7 % (63 % nikdy) populace 15 +.

Pokud jde o médium, čtení si nejčastěji spojujeme s knihou, následuje mobil a počítač/notebook. Pokud jde o prostředí, spojujeme si čtení nejčastěji s domovem, následuje knihovna a škola. Co do funkcí, které si čtením spojujeme, dominuje získávání informací, následuje zábava a vzdělávání.

U služeb, které nabízejí veřejné knihovny, s velkou převahou vede půjčování knih. S odstupem následuje půjčování časopisů a možnost využít čítárny a studovny. Více než čtyři pětiny návštěvníků veřejných knihoven jsou s nabídkou knih služeb spokojeni (nespokojeno je jen 2 % návštěvníků).

Tabulka Rozložení čtenářů v české populaci (2007, 2010, 2013, 2018, 2023). Základ: Celý vzorek (populace 15 +); čtenář = ten, kdo přečetl aspoň jednu knihu v průběhu roku

Z údajů v Tabulce lze konstatovat, že v průběhu let 2007 až 2023 dochází k postupnému slábnutí „čtenářského výkonu“, přičemž přibývá nečtenářů a zároveň ubývá čtenářů častých (nadprůměrných). Viditelně též posiluje segment čtenářů sporadických (podprůměrných).

Závěrem lze konstatovat, že průzkum ukázal oproti roku 2018 patrný pokles čtení (knih). I přesto však platí, že ČR nadále patří v Evropě k zemím se silným čtenářstvím – ne úplně ke čtenářské špičce Evropy, kterou tvoří hlavně skandinávské země, ale pod ní.

Data výzkumu zrcadlí i změnu mediálního chování, která nastala za koronavirové pandemie. Ukázalo se, že ta se výrazně podílela na výrazné akceleraci digitálních médií, a to ve všech segmentech populace. Českou čtenářskou kulturu poznamenává výrazný rozdíl genderový (ve prospěch žen), dále pak propad čtení ve středním věku, nemluvě o rozdílu mezi jednotlivými úrovněmi vzdělání. U lidí s vysokoškolským vzděláním najdeme 12 % nečtenářů, zatímco u těch bez maturity je to až třikrát více (37 %).

Průzkum provedla agentura ResSOLUTION. Sběr dat proběhl od 21. 5. do 20. 6. 2023 na reprezentativním vzorku 2 010 respondentů (populace 15+), a to metodou CAPI (502 respondentů) a CAWI (1 508).

Výsledky loňského průzkumu a jejich interpretace budou publikovány na webu, v časopisech a v podobě knižní monografie. Podrobnější prezentaci výsledků lze najít na: https://ipk.nkp.cz/odborne-cinnosti/ctenarstvi-1/12_Cten.htm#pruzkumy

Prof. PhDr. Jiří Trávníček, M. A.

PhDr. Vít Richter

Mgr. Hana Friedlaenderová

INDEX AKADEMICKÝCH ČASOPISOV ERIH PLUS

V dňoch 5. a 6. septembra 2023 sa v nórskom Bergene uskutočnil seminár o indexe vedeckých časopisov z oblasti spoločenských a humanitných vied (SSH) ERIH PLUS.

Ak sa venujete výskumu v oblasti spoločenských a humanitných vied, možno index ERIH PLUS poznáte, a to i napriek tomu, že v súčasnosti sa na Slovensku veľmi nepoužíva. Na jeho potenciál a najnovšie smery v oblasti hodnotenia (nielen) spoločenských a humanitných vied poukázal odborný seminár v nórskom Bergene.

Zdroj: www.operas-eu.org

ERIH PLUS (<https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/erihplus/>) je európsky referenčný index pre spoločenské a humanitné vedy (SSH), obsahujúci bibliografické informácie o akademických časopisoch v oblasti SSH v Európe. Správcom indexu je Norwegian Directorate for Higher Education and Skills so sídlom v Bergene. Cieľom indexu je zvýšiť viditeľnosť, vyhľadateľnosť a dostupnosť spoločenských a humanitných vied. Indexované môžu byť všetky vedecké a odborné časopisy na základe splnenia požadovaných kritérií. Kontrola zaradovania časopisov je realizovaná cez sieť národných expertov. Každá krajina má svojho zástupcu, ktorý na vyžiadanie poskytuje údaje o regionálnych časopisoch.

Webová stránka indexu umožňuje používateľovi po registrácii vložiť návrh na zaradenie časopisu. Na to, aby bol časopis zaradený do indexu, musí spĺňať viaceré kritériá, ktoré však nie sú nesplniteľné

Zdroj: Facebook ERIH PLUS

(https://kanalregister.hkdir.no/publiseringskanaler/erihplus/about/criteria_for_inclusion). Medzi ne patrí hlavne pridelené ISSN, publikovanie recenzovaných článkov, uvádzanie abstraktov článkov v angličtine, požiadavky na zloženie redakčnej rady a na inštitucionálnu príslušnosť autorov. Návrh na indexovanie môže urobiť vedecký pracovník, pracovník knižnice a pod., nemusí to byť člen redakčnej rady časopisu ani organizácia vydavateľa. Stránka ďalej umožňuje vyhľadávanie indexovaných časopisov podľa rôznych kritérií vrátane krajiny.

Slovensko malo v čase konania seminára indexovaných 108 časopisov. S použitím softvéru Dimensions je možné vyhľadávať aj detaily článkov vo viac ako 10 000 časopisoch, indexovaných v ERIH PLUS.

Semináre a konferencie o indexe ERIH PLUS sa konajú spravidla každé dva roky, pozývajú sú hlavne národní experti s cieľom oboznámiť sa s aktuálnymi aktivitami. Kľúčovou témou v roku 2023 bol najnovší vývoj v oblasti hodnotenia výskumu, konkrétne predovšetkým dokument *The Agreement on Reforming Research Assessment* (ARRA, <https://coara.eu/agreement/the-agreement-full-text/>) z roku 2022. Cieľom seminára bolo identifikovať rôzne iniciatívy na zlepšenie hodnotenia výskumu a uľahčiť diskusiu medzi vedcami a výskumníkmi z celej Európy. Počas seminára vystúpili viacerí odborníci z oblasti výskumnej politiky v rámci humanitných a spoločenských vied.

Prvý deň seminára sa uskutočnila diskusia o ďalšom rozvoji indexu, úprave a upresnení kritérií na evidenciu časopisu a o úlohe národných zástupcov, ako aj o úlohe indexu ERIH PLUS a o neustálom rozvoji hodnotenia výskumu v Európe.

Na druhý deň sa stretnutia zúčastnili okrem národných zástupcov aj účastníci z nórskeho knižníc. V rámci odborného programu zaujala prednáška riaditeľky aliancie European Alliance for Social Sciences and Humanities (EASSH) Gabi Lombardovej (<https://eassh.eu/>). V prezentácii *EASSH & the Coalition For Advancing Research Assessment* predstavila alianciu a jej aktivity, ako aj prepojenie aktivít indexu ERIH PLUS s aktivitami aliancie. Zároveň priblížila podiel práce asociácie v rámci Coalition For Advancing Research Assessment (CoARA, <https://coara.eu/>).

V rámci aliancie EASSH Slovensko nemá zastúpenie, avšak v dokumente ARRA, vypracovanom CoARA, sa medzi stovkami signatárov nachádzajú aj dve inštitúcie zo Slovenska, a to Slovenská akreditačná agentúra pre vysoké školstvo a Univerzita Komenského.

Gunnar Sivertsen v príspevku *Developing ERIH PLUS In Support of The European Agreement on Reforming Research Assessment* poukázal na potrebu vytvorenia väzieb medzi indexom ERIH PLUS a dokumentom ARRA, v ktorom sa spoločenské a humanitné vedy nespomínajú. Taktiež pripomenul význam diverzity a viacjazyčnosti v oblasti vedeckého publikovania a zvyšujúci sa význam kvalitatívneho hodnotenia časopisov na základe názorov komunity (community-based evaluation) na úkor rôznych kvantitatívnych ukazovateľov a metrík.

Janne Pölönen v článku *The global landscape of journals for multilingual scholarly communication* prezentoval *Helsinskú iniciatívu o multilingvizmu v akademickej komunikácii* (<https://www.helsinki-initiative.org/>). Jej podpora a uplatnenie má význam aj pre slovenskú vedeckú obec, a to hlavne v oblastiach výskumu mimo STEM disciplín.

Ing. Danica Zendulková

BIBLIOGRAFICKÉ DNI 2023 V MARTINE*

Odbor národná bibliografia (NB) v Slovenskej národnej knižnici usporiadal v dňoch 25., 27. a 29. septembra odborný metodický seminár *Bibliografické dni 2023 v Martine*, ktorým sa nadviazalo na tradičné odborné podujatia konané už v predpandemickom období. Každý deň podujatia bol venovaný knižniciam jedného kraja na Slovensku.

Na podujatí bolo zhodnotené spracovanie kníh, špeciálnych dokumentov a článkov v pandemickom a postpandemickom období, s dôrazom na vybrané problémy spracovania kníh a článkov vo formáte MARC 21 s interpretáciou katalogizačných pravidiel RDA. Knižovníci boli taktiež oboznámení s aktualizáciou štandardu RDA a so zmenami, ktoré prináša do spracovateľskej praxe a národnej interpretácie štandardu.

V rámci prezentácie *Správy o stave a spracovaní autorizovaných selekčných údajov SNK* bol predstavený nielen portál authority.snk.sk, ktorý je prototypom Národného registra autorít, ale aj jeho funkčnosť, obsah, funkcionalita, prepojitelnosť portálu s vonkajším prostredím a použiteľnosť v knižniciach SR.

Digitálna knižnica SNK (dikda.snk.sk), jej obsah a funkcionalita, ako aj využiteľnosť obchodne nedostupných a voľných diel v knižniciach SR, bola súčasťou ďalšej prezentácie v rámci odborného seminára v SNK.

Riaditeľka NB SNK informovala o príprave migrácie metadát a knižnično-informačného systému tretej generácie KIS3G do budúceho knižnično-informačného systému, ktorý nahradí technologicky a morálne zastaraný knižnično-informačný systém VIRTUA po plánovanom ukončení jeho platenej podpory a prevádzky v roku 2027. Členom KIS3G prezentovala analýzu dátových a metadátových štruktúr, ako aj validáciu dát a metadát KIS VIRTUA a prípravu migračných scenárov. Tieto pracovné úlohy realizuje Oddelenie stratégie metadát a Oddelenie analytickej bibliografie a autorizovaných selekčných údajov NB SNK, ktoré zabezpečujú komunikáciu medzi NB SNK a používateľmi KIS3G, súvisiacu s migráciou dát a s kooperáciou participantov.

NB SNK informovala knižničnú verejnosť aj o príprave *Slovenskej bibliografickej konferencie*, naplánovanej na október 2024 v SNK v Martine. Konferencia bude odborným podujatím venovaným vývojom a trendom v bibliografii, spolupráci knižníc pri využívaní nových informačných technológií a otázkam súvisiacim s touto problematikou. NB SNK prezentovala predbežný návrh tematických okruhov, ako *Digitalizácia v SNK a v knižniciach na Slovensku*, *Implementácia RDA v bibliografickej praxi*, *Regionálna bibliografia*, *Kooperácia a partnerstvá*, s prípadnou možnosťou rozšírenia okruhov podľa avizovaných požiadaviek prihlásených knižníc.

Slovenská národná knižnica
Národná bibliografia
Vás srdečne pozýva

Bibliografické dni 2023
v Martine*

Program

09:45 – 10:00	Prezentácia
10:00 – 10:20	Prívetie účastníkov PhDr. Ľudmila Rohoňová
10:20 – 11:00	Vybrané problémy spracovania kníh vo formáte MARC 21 s interpretáciou katalogizačných pravidiel RDA Mgr. Simona Glončáková
11:00 – 11:10	Prestávka
11:10 – 12:00	Vybrané problémy spracovania článkov vo formáte MARC 21 s interpretáciou katalogizačných pravidiel RDA PhDr. Ľudmila Rohoňová
12:00 – 13:00	Obedná prestávka
13:00 – 13:30	Správa o stave a spracovaní autorizovaných selekčných údajov v SNK Mgr. Veronika Škrabáková
13:30 – 14:00	Digitálna knižnica SNK DIKDA Mgr. Simona Glončáková
14:00 – 14:10	Prestávka
14:10 – 14:30	Príprava migrácie metadát KIS3G PhDr. Ľudmila Rohoňová
14:30 – 14:45	Slovenská bibliografická konferencia 2024 PhDr. Ľudmila Rohoňová, Mgr. Veronika Škrabáková, Mgr. Simona Martikáňová
14:45 – 15:15	Diskusia a záver

25. september
/pondelok/ Knižnica
Západoslovenského kraja

27. september
/streda/ Knižnica
Stredoslovenského kraja

29. september
/piatok/ Knižnica
Východoslovenského kraja

Knihy, články a authority vo formáte MARC 21 s interpretáciou katalogizačných pravidiel RDA v spracovateľskej praxi NB SNK, KIS3G a knižníc SR

Lektoruje:
PhDr. Ľudmila Rohoňová
Mgr. Simona Glončáková
Mgr. Veronika Škrabáková
Mgr. Simona Martikáňová

Svoj záujem o účasť na podujatí je nutné potvrdiť vyplnením formulára najneskôr do **15. septembra 2023**.
Časový harmonogram je orientačný!
Informácie o podujatí nájdete aj na www.snk.sk. Stranu si účastníci seminára zabezpečujú samostatne.
Viac informácií:

Mgr. Simona Glončáková
simona.gloncakova@snk.sk
T +421 43 2451 374

* Slovenská národná knižnica, konferenčná sála SNK, www.snk.sk

Na podujatiach sa zúčastnilo 122 zástupcov knižníc zo všetkých krajov SR, ktorým NB SNK ďakuje za účasť a podporu.

Mgr. Simona Glončáková

* Za jazykovú redakciu článku zodpovedná autorka.

VEDECKÁ KONFERENCIA VÝTVARNÍ UMELCI TURCA V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA

Slovenská národná knižnica (SNK) v odbornej gescii Národného biografického ústavu usporiadala 7. novembra 2023 vedeckú konferenciu *Výtvarní umelci Turca v prvej polovici 20. storočia* tematicky viazanú s obdobím Turčianskeho Sv. Martina, ktorý sa popri Bratislave a Košiciach vyprofiloval na významné výtvarné centrum Slovenska i vďaka tomu, že na malom priestore sa v Martine prelínalo niekoľko umeleckých smerov. Referáty predstavili vybraných výtvarníkov, reprezentujúcich tradičné hodnoty a estetické normy, a popri nich sa formujúcu výtvarnú avantgardu.

Zdroj: Milan Šišmiš

Podujatie sa konalo v Literárnom múzeu SNK a úvodným slovom ho otvoril Zdenko Ďuriška. Po jeho príhovore nasledoval prvý blok, v ktorom odznelo päť referátov. Augustín Maňovčík v úvodnom referáte *Ludo Ondrejov a umelecká bohéma v Martine* prostredníctvom osoby spisovateľa priblížil uvoľnenú prvorepublikovú atmosféru v prostredí martinských umelcov. Nové aspekty o výtvarníkovi a martinskom rodákovi Milanovi Thomkovi Mitrovskom predstavil Martin Vašš z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v príspevku *Intelektuálistvo a estétstvo Milana Thomku Mitrovského*. Účastníkov konferencie osviežila Eliška Horníková z Národného biografického ústavu SNK príspevkom *Želmíra Duchajová-Švehlová – prvá slovenská akademicky vzdelaná maliarka*. Nasledoval referát Hany Zelinovej zo Slovenského národného múzea – Múzea kultúry Čechov na Slovensku v Martine *Desať slovenských rokov Bohuša Šippicha*, venovaný českému akademickému maliarovi, ktorý prežil tvorivú a pomerne úspešnú dekádu v Turci. Prvú časť konferencie ukončil Peter Cabadaj referátom *Maliar s krutým životným údelom – Arnold Peter Weisz-Kubínčan*. Účastníkom

Zdroj: Milan Šišmiš

podujatia priblížil Priblížil pôsobenie umelca v Turčianskom Sv. Martine, upozornil na absenciu docenenia jeho tvorby a naznačil historické súvislosti, ktoré viedli k dolapeniu maliara prenasledovaného nacistami. Po krátkej prestávke nasledoval druhý blok so štyrmi referátmi. Prvý bol od Reného Škandíka z Národného biografického ústavu SNK v Martine *Vrastený do Turca – Jaroslav Vodrážka* o úspešnom českom výtvarníkovi, ktorý v medzivojnovom období prežil významnú životnú etapu práve v Turci, ale pod vplyvom politických a spoločenských okolností odišiel v roku 1939 s rodinou do Prahy. Aj napriek vlastnej skúsenosti s prejavmi slovenského nacionalizmu ostal jeho vzťah k turčianskemu prostrediu kladný. Nasledoval referát Adama Galaka z Turčianskej galérie v Martine *Fraňo Štefunko (1903 – 1973). Sochár, monumentalista, medailér, pedagóg a kritik* zameraný na umelcovu bohatú a širokospektrálnu tvorbu. Trpký osud rodáka z Mosta pri Lublane (Slovinsko) Štefana Milovana Krakera, ktorý prišiel do Turčianskeho Sv. Martina počas druhej svetovej vojny a v 50. rokoch 20. storočia bol komunistickým režimom väznený v Leopoldove, priblížil Roland Valko z Národného biografického ústavu SNK v Martine v príspevku *Štefan Milovan Kraker: umelec, ktorý zomrel v utrpení*. Záverečnou bodkou bol príspevok Jarmily Kováčovej z Literárneho múzea SNK v Martine, nazvaný *Výtvarné podoby martinskej knihy v prvej polovici 20. storočia*, ktorý doplnili aj praktické ukážky dobových publikácií.

V záverečnej diskusii odzneli ďalšie postrehy a pripomienky k skúmanej problematike. Ani v referátoch, ani v diskusii nezazneli ďalšie témy viažuce sa k výtvarným osobnostiam v skúmanom období, čo je vzhľadom na šírku problematiky pochopiteľné. Nemali by však zostávať bokom. Organizátori sa rozhodli k téme dodatočne zaradiť aj príspevok Moniky Válekovej z Múzea Martina Benku Slovenského národného múzea v Martine, venujúci sa tvorbe Martina Benku a jeho pôsobeniu v Turčianskom Sv. Martine. Tlačeným výstupom z konferencie budú *Biografické štúdie* v roku 2024.

Počas konferencie *Výtvarní umelci Turca v prvej polovici 20. storočia* prebiehali vo výstavných priestoroch Literárneho múzea finálne práce inštalácie expozície *Slniečko v múzeu alebo ako dosiahnuť na slniečko*, na ktorej mali návštevníci možnosť sledovať vývojové línie najstaršieho detského časopisu na Slovensku a prácu vynikajúcich výtvarníkov, grafikov, prispievateľov a redaktorov, podieľajúcich sa na jeho tvorbe. Napriek tomu, že išlo o dve samostatné podujatia, obe niesli niekoľko výrazných spoločných črt.

Mgr. René Škandík, PhD.

MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA PARTNERSKÝCH KNIŽNÍC

Zdroj: Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár

V pondelok 9. októbra 2023 sa v Tatabányi konalo pracovné stretnutie zástupcov Knižnice Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár so zástupcami maďarskej knižnice József Attila Megyei és Városi Könyvtár v Tatabányi. Na stretnutí odovzdala riaditeľka Knižnice Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár Ing. Helena Bohátová, PhD. partnerskej knižnici knižný dar, ktorého nákup podporil v rámci cezhraničnej spolupráce Nitriansky samosprávny kraj. Zároveň si prevzala z rúk riaditeľky partnerskej knižnice Zsófie Mikolasekovej publikácie v maďarskom jazyku, ktoré budú slúžiť na obohatenie knižničného fondu pre maďarskú menšinu, žijúcu v novozámockom regióne. Čitatelia novozámockej knižnice si vďaka tejto spolupráci budú môcť vybrať z viac ako 100 nových titulov v maďarskom jazyku pre všetky vekové kategórie. Rovnaký počet publikácií získala aj knižnica József Attila Megyei és Városi Könyvtár v Tatabányi. Išlo o tituly súčasných autorov z detskej literatúry, literatúry pre mládež, beletrie pre dospelých čitateľov, odbornej literatúry a regionálnej literatúry.

„Teší nás dlhoročná spolupráca s knižnicou József Attila Megyei és Városi Könyvtár v Tatabányi. Považujeme za dôležité zintenzívniť cezhraničnú spoluprácu, našou snahou bolo doplnenie knižničného fondu o slovenskú tvorbu, keďže v okolí Tatabánye žije početná slovenská komunita,“ uviedla riaditeľka Knižnice Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár Ing. Helena Bohátová, PhD.

Cezhraničná spolupráca Knižnice Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár s partnerskou knižnicou v Tatabányi trvá už desaťročia. Vďaka tejto spolupráci sa knihovníci z oboch knižníc zúčastnili na mnohých podujatiach organizovaných druhou stranou. Medzi cenné benefity tejto spolupráce patrí aj výmena skúseností knihovníkov z oboch štátov.

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár je regionálnou verejnou knižnicou a zároveň plní funkciu mestskej knižnice. Jej zriaďovateľom je Nitriansky samosprávny kraj. V rámci nadobecnej funkcie plní úlohy metodického centra pre verejné knižnice v okrese Nové Zámky. Pôsobí aj ako partnerská knižnica Národnej rady Slovenskej republiky a úzko spolupracuje so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči. Knižnica bola v roku 2000 pomenovaná po Antonovi

Bernolákovi, významnom vzdelancovi, kňazovi a prvom kodifikátorovi spisovného jazyka, ktorý v Nových Zámkoch pôsobil 16 rokov.

Na jej pôde pôsobí oddelenie rodinnej knižnice, odbornej literatúry, bibliografie a regionalistiky, akvizície a metodické pracovisko. V knižničnom fonde sa v súčasnosti nachádza vyše 138 tisíc kníh a periodík. Knižnica má viac ako 3 200 čitateľov, z toho 2 000 detí a ročne vypožičia vyše 220 tisíc kníh a periodík. Do jej knižničného fondu sa ročne doplní okolo 2 500 nových titulov.

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár

KNIŽNICA ANTONA BERNOLÁKA V NOVÝCH ZÁMKOCH – ANTON BERNOLÁK KÖNYVTÁR, ÉRSEKÚJVÁR POMÁHA ZNEVÝHODNENÝM ČITATEĽOM UŽ VIAC AKO ŠTVRTSTOROČIE

Už viac ako 25 rokov spolupracuje Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár so Slovenskou knižnicou pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči. Vďaka tejto spolupráci si mohli nevidiaci a slabozrakí čitatelia vypočuť stovky zvukových kníh, nahovorených slovenskými umelcami, ale aj prečítať knihy v Braillovom písme. Túto službu využívajú nevidiaci, slabozrakí čitatelia a držiteľia preukazu ZŤP, ktorí z objektívnych dôvodov nie sú schopní čítať literárne dielo.

„Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch považuje za dôležité pomáhať znevýhodneným čitateľom a ponúknuť im služby, ktoré im skvalitnia život. Okrem zvukových kníh a kníh v Braillovom písme poskytujeme už viac ako 6 rokov zdravotne znevýhodneným čitateľom, držiteľom preukazu s ťažkým zdravotným postihnutím

Zdroj: Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár

a klientom domovov sociálnych služieb donášku kníh do domu. Táto služba našej knižnice je veľmi obľúbená a každoročne oslovuje desiatky čitateľov,“ uviedla riaditeľka knižnice Ing. Helena Bohátová, PhD.

Knižnica momentálne ponúka svojim čitateľom viac ako 150 zvukových kníh. Zvukové knihy sú nahovorené na CD nosiči, ktorý si záujemcovia prehrávajú doma na CD prehrávači. Audioknihy sú obmieňané každý štvrtrok, k dispozícii sú monografie, biografie,

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch ponúka bezplatnú donášku kníh do domu pre znevýhodnených čitateľov

Donášku do domu môžu využiť zdravotne znevýhodnení čitatelia a držiteľia preukazu s ťažkým zdravotným postihnutím a klienti domovov sociálnych služieb. Donáška prebieha vždy v prvý pondelok v mesiaci v čase medzi deviatou a jednou hodinou popoludní. Podmienkou je vyplnenie registračného formulára pri prvej donáške. Donášku kníh je možné objednať si aj na telefónnom čísle knižnice 035/6400 385 alebo e-mailom na ukis@abkniznica.sk.

Ste zdravotne znevýhodnený čitateľ?

Chceli by ste si každý mesiac prečítať nové knihy alebo vypočuť audioknihy (CD)?

Zavolajte nám na telefónne číslo 035/6400385 a my Vám každý prvý pondelok v mesiaci donesieme Vami objednané knihy. Za štyri týždne po ne prídeme a donesieme Vám nové.

pani Adriana
„Túto službu využívam už dlho – už vyše 5 rokov. Som s ňou spokojná. Mne sa páčia hlavne rozprávky, sem tam detektívky. Aj kresťanské knihy mám veľmi rada.“

pani Helena
„Túto službu využívam už 2-3 roky. Teším sa z tejto služby. Pani knihovníčky sú veľmi zlaté.“

pani Oľga
„Táto služba je veľmi výhodná, aj ľudia, ktorým to povieť mi závidia, že také niečo existuje? Ja som sama, takto cez deň si otvorím knihu, čítam a vžívam. Túto službu využívam už veľmi dlho.“

pani Hlída
„Som veľmi spokojná s touto donáškou a veľmi ďakujem. Ja som už staršia a nevládzem ísť do knižnice. Vďaka knihám mám čo doma robiť – veľa čítam. Túto službu využívam už vyše 5 rokov. Veľmi obľubujem také ľahšie čítanie, napríklad historické romány.“

Zdroj: Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár

cestopisy, literatúra faktu, detektívky, sci-fi, klasická literatúra, ženské romány či knihy na tému kresťanstvo a spoločnosť.

Donášku do domu môžu využiť zdravotne znevýhodnení čitatelia, držitelia preukazu s ťažkým zdravotným postihnutím a klienti domovov sociálnych služieb. Donáška prebieha vždy v prvý pondelok v mesiaci v čase medzi deviatou a jednou hodinou popoludní. Podmienkou na doručenie publikácií do domácností je vyplnenie registračného formulára pri prvej donáške. Donášku kníh je možné objednať aj na telefónnom čísle knižnice 035/6400385 alebo e-mailom na ukis@abkniznica.sk. Dodanie kníh do domu nie je podmienkou používania zvukových kníh.

Knižnica Antona Bernoláka v Nových Zámkoch – Anton Bernolák Könyvtár, Érsekújvár

AKREDITOVANÝ PROGRAM KNIHOVNÍK-ŠPECIALISTA NA PRÁCU S DEĎMI A MLÁDEŽOU

Poskytovanie knižnično-informačných služieb je pre knihovníkov, ktorí v súčasnej dobe pracujú s fondom určeným detským čitateľom a mládeži, iba časťou ich pracovnej náplne. Oveľa rozsiahlejšou sa stala podpora čítateľstva, rozvoj neformálneho vzdelávania, spolupráca so školami, realizácia kultúrno-vzdelávacích podujatí, organizovanie besied, workshopov či práca s bábkou. Každá knižnica, ktorá eviduje aj detského používateľa, ocení, keď sa v jej pôsobení objaví kompetentný a skúsený knihovník v uvedených činnostiach. Časť úlohy, ktorá má za cieľ pripraviť pre slovenské knižnice budúcich detských knihovníkov-špecialistov, na seba preniesla Slovenská národná knižnica (SNK), ktorá okrem pravidelne organizovaných seminárov a workshopov pre knihovníkov akreditovala v roku 2022 **pilotný vzdelávací program knihovník-špecialista na prácu s deťmi a mládežou**.

Akreditovaný program bude každoročne realizovaný na pôde SNK až do roku 2027 a odborne je zastrešený lektorkami Mgr. Renáta Taligová, PhD., PhDr. Ľudmila Hrdináková, PhD., doc. Mgr. Barbora Krajč Zamíšková, ArtD. a Mgr. Jana Skalicová. Garantom programu je riaditeľka odboru k-Služby SNK Mgr. Zuzana Prachárová.

Predmetová skladba akreditovaného programu:

- detský čitateľ – komplexná charakteristika, vývinové aspekty čítateľstva, psychológia čitateľa;
- kompetencie knihovníka pri práci s deťmi a mládežou;
- pedagogicko-psychologické zásady a postupy práce so skupinami používateľov so špecifickými potrebami a problematickým správaním;
- stimulácia čitateľskej kompetencie žiakov z marginalizovaných komunit;
- vzdelávacia úloha knižníc;
- detské čítateľstvo a čitateľská gramotnosť;
- metódy rozvoja detského čítania a detského čítateľstva, čitateľskej kultúry, motivácia k čítaniu a čitateľská angažovanosť;
- práca s literatúrou prostredníctvom divadelných prostriedkov;
- kultúrno-vzdelávacie podujatia ako nástroje zvyšovania záujmu detí a mládeže o služby knižnice.

SNK v roku 2023 úspešne zrealizovala akreditovaný program **knihovník-špecialista na prácu s deťmi a mládežou** v máji. Ďalší termín konania akreditovaného kurzu bude **13. 5. – 15. 5. 2024**. Po jeho absolvovaní sa v priebehu júna 2024 uskutoční záverečná skúška formou obhajoby metodického listu na realizáciu kultúrno-vzdelávacieho podujatia pre deti a mládež.

V prípade záujmu posielajte otázky na adresu jana.skalicova@snk.sk.

Vyjadrenia účastníkov programu v roku 2023

„Obsah vzdelávania bol maximálne prispôsobený potrebám nielen knihovníka, ale akéhokolvek človeka, ktorý prichádza do kontaktu s deťmi a mládežou a chce v nich zanechať pozitívnu stopu.

Lektorky boli erudované osoby, ktoré svoju prácu robia s láskou, kvalitne a s obrovskou kreativitou.“

Z. K., Krajská knižnica Karola Kmeťka v Nitre

„Veľmi kvalitná obsahová náplň vzdelávania, zaujímavé a potrebné témy v práci detského knihovníka. Množstvo praktických ukážok s možnosťou zažiť teóriu v praxi. Organizačnú úroveň zabezpečenia vzdelávania hodnotím 5 hviezdami z 5. Od počítačovej mailovej komunikácie po následné sprevádzanie celým jeho priebehom bolo všetko výborne zabezpečené.“

M. L., Mestská knižnica Ružomberok

„Vzdelávanie bolo veľmi inšpiratívne a informatívne. Veľa nových vedomostí a námetov.“

J. B., Želiezovce

„Úžasný výber lektoriek! Sú to inšpiratívne osobnosti. 3. deň program vygradoval. Program bol skutočne hodnotný a uvítam jeho ďalšie pokračovanie.“

M. S., Taktik vydavateľstvo

„Zišli sa tu úžasní ľudia! Obsahovo bolo vzdelávanie veľmi celistvé a z lektorov vyžarovalo veľa energie. Robili to s láskou a všetko bolo super.“

Ž. M., Dom kultúry Sered'

